אלע ווערק פון שלום־עליכם

לכבוד יום־טוב

K-11823

שלעג

ינמאָל באנייט ווערן.

טאָג ווערט נעריכנט,
טן נאָך דער דאטע,
אונטן.

APR 14
OCT
MAY 8
NOV 8
AUG 30
OCT 25
JAN 4
MAR 26
MAR 23
APR 7

6397

6397 .5

6397 .6

6396

6397

6397 6396

אַלע ווערק פון שלום-עליכם

לכבוד יום־טוב

צווייטער בוך

שלום־עליכם פאָלקס־פאַנד אויסגאַבע — ניו יאָרק, 1921

6396

Copyright, 1921, by Olga Rabinowitz (Sholom-Aleichem), New York

6396 .4

לכבוד יום־טוב. צוויטעם בוך.

6397

אינהאלט

מה נשתנה 7
דער אתרוג 19
המן און זיינע טעכטער 39
געצעל 53
לאה'ניו 69
א פארשפיעלטער ל"ג־בעומר 77
צו דער סעודה 89
דער אורח 103
אליהו הנביא 117
אז גאט וויל, שיסט א בעזעם 125
דריי קעפלעך 133
גזלנים 145
א פסח אין דארף 161
פסח מיט א קלייזחומר 179
די וועלט נעהט צוריק 185
שלחמנות 193
די נעפעהרליכע מצה 199

6397 6397

מה נשתנה?

נעשריבען אין יאָהר 1902.

מַה נִּשְׁתַּנָּה?

— טאטע, איך וועל דיך פרעגען פיער קשיות.

די ערשטע קשיה וועל איך דיך פרעגען:

מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות —
וואָס איז פֿאַרענדערט געוואָרען די דאָזיגע נאכט פון פסח פון אַלע נעכט פון א גאנץ יאָהר?

שבכל הלילות — אַלע נעכט פון א גאנץ יאָהר, **אנו אוכלין** — עסען מיר וואָס מיר ווילען, סאי א אידיש ראָסעל־פלייש, סאי א גוויישען קאָלבאָס, סאי פיש מיט חריין, סאי ראָקעס, סאי לאָקשען־קוגעל, סאי מאַראָשענע; **הלילה הזה** — די דאָזיגע נאכט פון פסח, **כולו מצה** — זענען מיר אַלע מצה'דיג: די מאַמע האָט אונז אָנגעזאָגט, אויב מיר ווילען עסען חמץ, זאָלען מיר געהן אין דער „קאָלבאָסנע", וואָרום ס'איז אין שטוב, זאָגט זי, פסח'יג. ס'איז אומעטום, אין יעדען ווינקעלע, כשר, ריין. סע שעמערירט אוז סע פינקעלט. דאָס געפעס האָט מען געקויפט שפּאָגעל־נייע, נאָר־וואָס פון קלייט. דאָס מעבעל איבערגעפוצט. די טירען געוואַשען. די פענסטער געקראַצט. דאָס דיענסטמיידעל גע'כשר'ט. עס לאָזט זיך הערען פון קיך א ריח פון שטאַרק־געפעפערטע פיש, א ריח פון געזונשמאַלץ. מע האָט אָנגעמאַכט צו דער יוך לאָטקעס אוז בלינטשיקעס, קנייטלעך אוז חרעמזלעך אוז פאַלירטשיקעס. אונז האָט מען

פֿלוצים געהייסען אָנטהון די היטלען, אויסגעזעצט ארום טיש, געגעבען אונז אין די הענט ארײן סידורימ׳לער, מיר זאָלען א ר י י נ ק ו ק ע ן. — זיצען מיר, ווי די טאָקען, און קוקען, ווי א האָהן אין „בני־אָרם"...

וואָס איז דאָס פֿאר א קאָמעדיע? ווי אזוי הייסט דאָס שפּיעל?

. . . . . .

האָב איך דיך, טאטע, געפֿרעגט איין קשיה.

ד י א נ ד ע ר ע ק ש י ה וועל איך דיך פֿרענגען:

פֿאר וואָס האָט עפּים די מאמע אָפּגעשיקט די בּאָנע אויף א נאָנע פּסח? וואָס שעמען מיר זיך אזוי מיט אונזער יום־טוב? —

צי שעמען מיר זיך דערמיט, וואָס מיר האָבען זיך באָפֿרייט פון גלות־מצרים און געוואָרען פון קנעכט, פון ציגיינערס, א פּאָלק?

צי מיר שעמען זיך מיט משה רבינו׳ס תורה, וואָס דאָרטען, זאָגט מען, שטעהט געשריבּען: „דו זאָלסט ליעב האָבען דיין חבר ווי זיך אַליין"... „אויב דיין שונא איז הונגעריג, זאָלסט דו איהם אָנזאָטען מיט ברויט, און אויב ער איז דאָרשטיג, זאָלסט דו איהם אָנטרינקען מיט וואָסער"...?

צי מיר שעמען זיך מיט אונזער בית־המקדש, וואָס איז געווען, זאָגט מען, א בית־המקדש פֿאר א לע פּע לק ע ר?

צי מיט אונזערע מלכים שעמען מיר זיך, מיט אונזערע מלכים, וואָס האָבען זיך אויסגעפֿיינט נישט נאָר מיט מלחמות אַליין; זיי האָבען, זאָגט מען, געשריבּען זעלטענע ספֿרים און געוונגען הייליגע ליעדער?

צי מיר שעמען זיך מיט אונזערע נביאים, וואָס זענען ארומ־געגאַנגען צווישען פּאָלק און געזעגט אמת, עהרליכקייט, יושר און נערעכטיגקייט, נישט געלאָזט, מע זאָל באַלעדיגען דעם אָרעמאַן,

קוועטשען דעם שוואכען, באנעמען די אלמנה, באראבעווען דעם יתום?... מיט די נביאים, וואס האבען זיך ניט געשעמט אויסזעצען פעהלערען דעם גרעסטען פארשוין, אפילו דעם מלך אליין, איהם זאגען דעם אמת גלייך אין פנים אריין?

צי מיר שעמען זיך אפשר דערמיט, וואס אונזערע עלטערען האבען זיך געלאזט, זאגט מען, שניידען און בראקען, בראטען און ברענען, הענגען און טרייבקען, קוקען, ווי מע קויפט די קליינע קינדער פאר זייערע אויגען און שווייגען, שפרינגען אין פייער אויף קידוש־השם און שרייען בשעת־מעשה: „שמע ישראל!" — אט דערמיט שעמען מיר זיך???

. . . . . .

האב איך דיך, טאטע, געפרענט צוויי קשיות.

ד י ד ר י ט ע ק ש י ה וועל איך דיך פרעגען:

פאר וואס האסט דו אונז געלאהרענט אלע לשונות, אלטע און נייע, נאר איין שפראך האסט דו פארגעסען אונז לעהרנען — אונזער אייגענע אידישע שפראך?... די שפראך, וואס אויף איהר איז געשריבען די תורה, די שפראך, וואס אויף איהר האבען נערעדט די נביאים, די שפראך, וואס אויף איהר איז פארהאן, זאגט מען, א גרויסע, א רייכע, א שענע ליטעראטור?

פאר וואס האבען מיר אויסגעזוכט די היסטאריע פון אלע פעלקער, די אלטע און די נייע, נאר די היסטאריע פון איין פאלק האבען מיר דורכגעלאזט — די היסטאריע פון אונזער אייגען אידיש פאלק?

פאר וואס זענען מיר קלאר אין דער געאגראפיע פון דער גאנצער וועלט, נאר די געאגראפיע פון ארץ־ישראל איז אונז פרעמד?

פאר וואס זענען מיר קלאר אויף אויסוועניג מיט אלע פישטשעווקעס, אין וואסער א יאהר איז געווען גאסטיג און

נאַרפֿאַג און קאַמביז און דאַרי היסטאַספֿ און איוואַן קאַליטא, און מיר הויבען נישט אָן צו וויסען, וועָן איז געווען עזרא, און וועָן איז געווען יהודה המכּבי?

פֿאַר וואָס וווייסען מיר, וועָר איז געווען פּושקין, לערמאָנטאָוו, גאָגאָל, גאָרקי און טאָלסטאָי, און הויבען נישט אָן צו וויסען, וועָר איז געווען יהודה הלוי, לעווינזאָהן, לעוואַנדא, גאָרדאָן, אַברא־מאָוויטש?

פֿאַר וואָס וווייסט ביי אונז א מינדסט קינד, וואָס פֿאַר א יום־טוב איז „מאַסליניצא", און אז עס קומט צו אונזער חנוכּה, איז ער נישט קיין היגער?

. . . . . .

האָב איך דיך, טאַטע, געפֿרעגט דריי קשיות.

ד י פ ע ר ט ע ק ש י ה וועל איך דיך פֿרעגען:

פֿאַר וואָס איז ביי דיר איוואַן איוואַנאָוויטש אזוי טייער, און רב יענקעל אזוי וואָלווע?

פֿאַר וואָס קלינגט־אָן איוואַן איוואַנאָוויטש ביי אונז גלייך אין דער פּאָדערשטער טיר, און רב יענקעל געהט אויף דער הינטער־טיר?

פֿאַר וואָס, אז עס קומט אריין צו אונז איוואַן איוואַנאָוויטש, וועָרט א הארמידער, א גערוקעריי פֿון בענקלעך, אלע לויפען איהם אקעגען, מע וווייסט ניט וואו איהם אנידערצוזעצען, און רב יענקעל, אז ער קומט אריין, שטעהט ער ביי דער טיר און האָט מורא, טאָמער וועט מען איהם ניט אזוי אויפנעמען?

פֿאַר וואָס, אז איוואַן איוואַנאָוויטש קרימט זיך נאָך, ווי אזוי א איד האָט מורא פֿאַר א ביקס און זאָגט: „אי־וועה־מיר! שטרעליאיעט!", קאָטשען מיר זיך אלע פֿאַר געלעכטער, און אז יענקעל ווילל עפּים דערצעהלען, קוקט ער פֿריהער אין די אויגען אריין, צי מען איז אויפגעלעגט איהם האָרכען?

פאר וואס האָט איוואַן איוואַנאָוויטש א העזה צו צוגעהן גלייך צו מיין שוועסטער מאטילדע, איהר געבען א קניפ אין בעקעל און מאכען איהר וואס פאר א קאמפלימענט ער וויל, און אז רב יענקעל האָט זיך איינמאל ארויסגעחאפט מיט א וואָרט, אז מאטילדע איז א פיינע בתולה, האָט איהם די מאמע אפגעשאָטען מיט פייער: „פי, זשידאָוושטשינא! וואס איז דאס פאר א נאמען בתולה?"...

פאר וואס, אז דער רוסישער לעהרער קומט צו געהן צו אונז לעהרנען, האָבען מיר פאר איהם דרך־ארץ, געבען איהם אף כבוד און האָבען מורא פאר א בייזען קוק, און אז אונזער אידישער „רבי" קומט צו געהן איין מאל אין וואָך פון יוצא וועגען לעהרנען מיט אונז „סידור", מאכען מיר פון איהם חוזק, טרייבען קאטאָווען, הערען איהם, ווי דעם קאָטער, באהאלטען איהם דאס היטל אונטער'ן בעט, אדער מיר פארווארפען איהם די קאלאָשען אויפ'ן בוידעם?

פאר וואס שרייבען מיר אויס אלע יאהר די „ניווא" מיט'ן „נאוואיע־וורעמיא", פארחאפען מיט א חודש פריהער, מיר זאלען, חס ושלום, ניט פארשפעטיגען, און אז מע האָט דיך א פרעג געטהאן עמיצער, למאי דו שרייבסט ניט אויס דאס אידישע בלאט, האסט דו זיך געפונען ווי באלעדיגט?...

פאר וואס קלינגט די וועלט מיט זייערע מחברים, מע שרייבט וועגען זיי גאנצע ביכער, מע דרוקט זייערע בילדער, מע פייערט זייערע יובילייען, מע גיט־ארויס זייערע ספרים, מע שטעלט זיי מאנומענטען — סע טהוט זיך חושך!... — און צו אונז איז אריינגעקומען ניט לאנג א אידישער מחבר, האסט דו איהם זהר פיין אויפגענומען פון פארענט ביי דער טיר און האסט איהם געזאגט: „א נדבה קאן איך אייך געבען, און אייער בוך באדארף איך ניט"?...

פאר וואס דרוקט מען אזוי אפט אויף די בלעטער דיינע נדבות מיט דיינע נדרים מיט דיינע נישט־אידישע סטיפענדיעס, וואס דו

שענקסט, און מע הערט עפּים ניט, דו זאָלסט מנדר זיין אויף א אידישע זאַך?

פּאַר וואָס ברענגט זיך אויס די מאַמע אויף אַלע זייערע בעלעך, און אז עס קומט צו דער אידישער תּלמוד־תּורה, זאָגט זי, אז ס'איז ניט אויסצושטעהן פון די אידן, ווי זיי שלעפּן?

פּאַר וואָס האָסט דו מיר א נאָמען געגעבּען „אַלקיוויאַד", ניט „עקיבא", ווי איך היים באמת נאָכ'ן זיידען עקיבא? מיט וואָס איז אַלקיוויאַד געווען א שענערער מענטש פון אונזער גרויסען געלעהרטען רבי עקיבא?

פּאַר וואָס טאָנצט מיין שוועסטער קלאַרא אויף אַלע יאָלקעס, אז איך האָב אַליין וויפיעל מאָל געהערט, אז מע רופט זי הינטער די אויגען „חייקא" און „זשידאָווקא"?...

פּאַר וואָס מישען זיך מאָטעל דער שניידער, בערעל דער שוסטער און חיים דער סטאָלער דאָרט, וואו מע דאַרף ניט, און נעמען זיך אָן יענעמ'ס קריוודע, אז יענער בעט זיי ניט, אז יענער איז גרייט אַלע מאָל מיט א שטעקען זיי ווייזען דעם רעכטען וועג?...

פּאַר וואָס, און פּאַר וואָס, און פּאַר וואָס, און פּאַר וואָס?

. . . . . .

האָב איך דיך שוין, טאָטע, געפּרעגט אַלע פּיער קשיות.

אצינד בעט איך דיך, דו זאָלסט מיר ענטפּערען א תּירוץ אויף מיינע קשיות.

און אז דו וועסט מיר ניט ענטפּערען קיין תּירוץ אויף מיינע קשיות, וועל איך דיר ענטפּערען א תּירוץ:

עבדים היינו...

די פיער קשיות פון איין „אמעריקאן באי" *

— טאטע, איכ'ל דיך פרענגען פיער קשיות:

די ערשטע קשיה וועל איך דיך פרענגען: מה נשתנה הלילה הזה — וואס איז פארענדערט געווארען די דאזיגע נאכט פון פסח פון אלע נעכט פון א גאנץ יאהר?

שבכל הלילות — אלע נעכט פון א גאנץ יאהר עסען מיר וואס מיר ווילען, סאי א אידישען סטייק, סאי פארק טשאפס, סאי פיש מיט חריין, סאי אויסטערס, סאי לאקשען־קוגעל, סאי פאמפקין־פאי. הלילה הזה — די דאזיגע נאכט פון פסח עסען מיר נאר מצה און נאר מרור. און אז מיר ווילען עסען חמץ, האט אונז די מאמע אנגעזאגט, קאנען מיר נעהן אין א רעסטאראן אויף בראדווי, וואהרום אין שטוב איז ביי איהר, זאגט זי, סטריקטלי פסח'יג. ס'איז אומעטום, אין יעדען ווינקעל, כשר און קלין. סע שעמערירט אן סע פינקעלט. דישעס האט מען נעקויפט שפאנעל־נייע, נאר־וואס פון סטאר. די פוירניטשור האט מען איבערגעפוצט. די טירען געוואשען. די ווינדעס געקלינט. די וואור־וואוירק איבערגעווארנישט. סיידי דאס דיענסטמיידעל גע'כשר'ט. עס לאזט זיך הערען פון קיך א ריח פון שטארקנעפעפערטע פיש. א גערוך פון נענזענ־שמאלץ. מע האט נעמאכט צו דער יויך פענקייקס און בלינטשיקעס, היימישע קניידלעך און חרעמזלעך און פאליר־טשיקעס. אונז האט מען פלוצים נעהייסען אנטהון די העמד, אויסגעזוצט ארום טיש, נענעבען אונז אין די הענט אריין סידורים'לעך מיט הגדות, מיר זאלען אריינקוקען. — זיצען מיר, ווי די דאמים, און מיר קוקען, ווי די האהנען אין „בני־אדם"...

וואס איז דאס פאר א קאמעדיע? ווי אזוי הייסט די פלייץ?...

. . . . . .

האב איך דיך, טאטע, נעפרענט איין קשיה.

די אנדערע קשיה וועל איך דיך פרענגען:

[* דער דאזיגער אמעריקאנער וואריאנט פון „מה נשתנה" איז נעשריבען געווארען פון שלום־עליכם אין ניו־יארק, אין יאהר 1916.]

פֿאר וואס האָט עפּעס די מאַמע אַפּגעשיקט די כריסטליכע קעכין אויף א נאָנץ פּסח? וואס שמעון מיר זיך אַזוי מיט אונזער יום־טוב?...

צי שמעון מיר זיך דערמיט, וואס מיר האָבען זיך אַליין באַפֿרייט פֿון גלות־מצרים און נעוואָרען פֿון שקלאַפֿען, פֿון ציניינערס, א פּאַלק?

צי מיר שמעון זיך מיט משה רבינו'ס בייבעל?

צי מיר שמעון זיך מיט אונזער בית־המקדש, וואס איז נעווען, זאָגט מען, א טעמפּל, א גאָטס־הויז פֿאר אַלע פֿעלקער?

צי מיט אונזערע מלכים שמעון מיר זיך, מיט אונזערע קעניגען, וואס האָבען זיך אויסגעפֿיינט ניט נאָר מיט מלחמות, מיט בלוטפֿאַרגיסונגען אַליין. זיי האָבען, זאָגט מען, נעשריבען זעלטענע ביכער און נעזונגען הייליגע לידער, פּסאַלמען?

צי מיר שמעון זיך מיט אונזערע נביאים די פֿראָפּעטען, וואס האָבען זיך ניט גענוגענירט אויסצוזעצן פּעהעלערען דעם גרעסטען פּארשוין, אפֿילו דעם קעניג אַליין, איהם זאָגען דעם אמת גלייך אין פּנים אַריין?

צי מיר שמעון זיך אפֿשר דערמיט, וואס אונזערע עלטערען האָבען זיך נעלאָזט, זאָגט מען, שנייַדען און בראָקען, בראָטען און ברענען, הענגען און טרייַנקען, קוקען ווי מע קוילעט די קליינע קינדער פֿאר זייערע אויגען, שפּרינגען אין פֿייער אויף קידוש־השם און שרייַען בשעת־מעשה: „שמע ישראל!" — פֿאַט דערמיט שמעון מיר זיך??

. . . . . .

האָב איך דיך, מאַטע, געפֿרעגט צוויי קשיות.

די דריטע קשיה וועל איך דיך פֿרעגען:

פֿאר וואס האָסט דו אונז אַפּגענעבען אין סקוהל, מיר זאָלען לערנען נאָר איינגעלש אַליין, און האָסט פֿארגעסען אונז לעהרנען אידיש, אונזער אייגענע שפּראַך?

אַדער די שפּראַך, וואס אויף איהר איז נעשריבען די בייבעל, די שפּראַך, וואס אויף איהר האָבען גערעדט די נביאים, די שפּראַך, וואס אויף איהר איז פֿארהאַן, זאָגט מען, א רייכע, א שענע ליטעראַטור?

פֿאר וואס האָבען מיר אויסגע'חור'ט די היסטאריע פֿון אַלע פֿעלקער, די אַלטע און די נייע, נאָר די היסטאריע פֿון אַיין פּאַלק האָבען מיר דורכגענאָזט — די היסטאריע פֿון אונזער אייגען אידיש פּאַלק?

פאר וואס זענען מיר קלאר אין דער געאגראפיע פון דער גאנצער וועלט, נאר נישט אין דער באשרייבונג פון'ם לאנד פון אונזערע עלטערען, פון ארץ־ישראל?

. . . . . .

האב איך דיך, טאטע, נעפרענט דריי קשיות.

די פערטע קשיה וועל איך דיך פרענען:

פאר וואס וויסען מיר, וועז איז כריסטמאס, וועז איז וואשינגטאן'ס בוירטס־דעי, וועז איז לינקאלן'ס בוירטסדעי, וועז איז דעקאריישאן־דעי אוז טהענקס־גיווינג־דעי — אוז מיר וויסען ניט, וועז איז חנוכה, וואס איז פורים, וועז איז סוכות אוז וואס באדייט פסח?

פאר וואס וויסען מיר, ווער איז נעווען שעקספיר, מילטאן, לאנגפעלאו, דיקענס אוז טעקעריי, עדגאר פאו אוז מארק טוויין, אוז מיר וויסען ניט, ווער איז נעווען יהודה הלוי, גארדאז, לעווינזאהן, אבראמאוויטש, ביאליק אוז נאך אוז נאך אונזערע אייגענע דיכטער אוז שריפטשטעלער?

פאר וואס, אוז פאר וואס, אוז פאר וואס?... פאר וואס זאל איך דיך איבערהויפט דארפען פרענען קשיות?

. . . . . .

האב איך דיך שוין, פאטער, נעפרענט אלע פיער קשיות.

אצינד בעט איך דיך, דו זאלסט מיר ענטפערען א תירוץ אויף מיינע קשיות.

אוז אז דו וועסט מיר ניט ענטפערען קיין תירוץ אויף מיינע קשיות, וועל איך דיר אליין ענטפערען א תירוץ:

עבדים היינו...

דער אתרוג

א מעשה לכבוד יום־טוב.

געשריבען אין יאָהר 1902.

דֶער אֶתְרוֹג

א.

הייסען היים איך, זאָלט איהר וויסען זיין, אָרי־לייב, נאָר רופען רופט מען מיך לייבעל, און אין חדר האָב איך א צונעמעניש „לייב־דרייב־אָבדיריק". אין חדר ביי אונז האָט איטליכס יונגעל זיין צונעמעניש: מאָטעל־קאָפּאָטעל, מאיר־דרעהער, מענדעל־פּענדעל, חיים־קלייען, איציק־שפּיציק, בערעל־צאָפּ... נעפּעלט אייך א ביסעל א גראָם? מילא, אז איציק איז שפּיציק, מענדעל איז פּענדעל און חיים איז קלייען — דאָס קאָן מען נאָך פּאַרשטעהן; אָבער וואָס פּאַר א מחותן איז בערעל מיט צאָפּ? — למאי, וואָס פּאַר א משל איז לייב־דרייב־אָבדיריק? פון דעסטוועגען וויל איך דאָס שטאַרק ניט ליידען און קריך זיך שלאָגען, און חאָפּ פּעטש מיט קולאָקעס מיט סטוסאָקעס מיט בוכענצעס מיט שטשיפּאלקעס פון אלע זייטען. מע מאַכט מיך ברוין און בלוי, וואָרום איך בין דער קלענסטער ביי אונז אין חדר, דער קלענסטער און דער שוואַכ־סטער און דער אָרעמסטער. קיינער וועט זיך פּאַר מיר ניט איינ־שטעלען, מיין קריוודע ניט אָננעמען; אַדרבה, אז צוויי נגיד'ישע יונגלעך בוכען מיך, איינער זיצט אויף מיר רייטענדיג און דער אַנדערער דרעהט מיר איין אויהער, שטעהט דער דריטער, איין אָרעמאַנ'ס א יונגעל, און פּאַדטאָקעווועט מיט א ניגון:

אָט אזוי! אָט אזוי!
בוכעט איהם!
בוכעט איהם!
די עוועלעך!
די עוועלעך!
אָט אזוי! אָט אזוי!

דעמאָלט לויג איך שטיל, ווי א קעצעלע, און אז מע לאָזט מיך אָפּ, גיעה איך מיר אוועק אין א ווינקעלע און ווייַן זיך אוים שטי־לערהייט, ווישׂ־אוים די אויגען, רוק זיך צוריק צו צו חברה און ווער וויעדער א מענטש... בקיצור, אז איהר וועט באגעגענען אין דער דאָזיגער מעשה א נאָמען לייבעל, זאָלט איהר ווייסען, אז דאָס בין איך.

אַליין בין איך א געפּאָקטער פוכלעק, א נידעריגער, נאָר א גראָבער. ניט אזוי מחמת פעטקייט; איך בין אויפ'ן לייב דוקא א מאָגערער. נאָר דערפּאָר בין איך פּוכלעקעוואָטע, ווייל איך טראָג גראָבע וואָטאָווע הויזלעך, א גראָב וואָטאָווע לייבעל מיט א גראָב וואָטאָווע קאָפּאָטקעלע. די מאַמע, פּארשטעהט איהר מיך, ווייל, עס זאָל מיר זיין וואַרעם און איך זאָל מיך חלילה ניט פּארקיהלען, האָט זי מיך ארומגעוויקעלט מיט וואָטע פון קאָפּ ביז פים. נאָר זי מיינט, די מאַמע הייסט דאָס, אז וואָטע קומט ניט צו־נוץ פּאָר א יונגעל. וואָטע קומט צו־נוץ אויף א מיאָטש, און נאָך אויף א מיאָטש, און נאָך אויף א מיאָטש — אַלע יונגלעך האָב איך אַיינ־געטיילט מיט וואָטע, געשלעפּט פון די הויזלעך און פונ'ם קאָפּאָט־קעלע, אזוי לאַנג, ביז מע האָט דערזעהען, האָב איך געחאָפּט פּעטש מיט קולאָקעס, מיט סטוסאָקעס, מיט בוכענצעס, מיט שטשיפּאַלקעס. נאָר לייבעל טהוט זיך זיינס: ער טיילט וואָטע. וועט סע וויל, דער נעמט ביי איהם וואָטע, און וועט עס האָט נאָט אין הארצען, דער שלאָגט איהם, הרג'עט איהם, ממית'ט איהם: „לייב־דרייב־אבדיריק, א מצוה אויף איהם!"...

אויפ'ן פּנים בין איך רויט, די באַקען זענען ביי מיר בלויליך און די נאָז תּמיד פּאַרקאָוועט, תּמיד פול ווי איין אויג. „איין אוצר ביי איהם, צו אלדי שוואַרצע יאָהר!" — אזוי זאָגט די מאַמע און רייבט לייבלען די נאָז מיט'ן פּאַרטוך גאָר אום'ברחמנות און שרייט צו איהם: „נאָך! נאָך!"... לייבעל נעמט זיך אָן מיט אלע כּוחות, עם שפּאַרט איהם שיער ניט ארויס די אויגען פּונ'ם קאָפּ מיט דער נשמה, און די מאַמע הערט ניט אויף צו שרייען: „נאָך! נאָך! נאָך!"... נא דיר איין אָנשיקעניש! א נאָז! עס זאָל אָבער ניט זיין קיין נאָז, וואָלט דאָך געווען גוט. ערשטענס, פּאַרשפּאַרט מען דעקוטשען מיט'ן שניצען; און צווייטענס, איז ניטא ווער ס'זאָל פרוירען ווינטער אויפ'ן פראָסט. נישט איין מאָל פלעגט מיר איינפאלען צו פרעגען א קשיה: צו וואָם טויג א נאָז? ווי וואָלט געווען, למשל, אז אלע מענטשען זאָלען ארומגעהן אָהן נעזער? אי, וואָם פאַר א פּנים וואָלטען מיר דעמאָלט געהאַט? בלייבט א קשיה!... נאָר איך האָב אייך געוואָלט דערצעהלען, קינדער, עפּיס אַנדערש. איך האָב אייך געוואָלט דערצעהלען א מעשה מיט איין אתרוג, און ארויף בין איך גאָר אויף וויים איך וואָם!... לכן רייס איך איבער אין מיטען א שמועס און קעהר זיך אום מיט אייך צוריק צו דער מעשה מיט'ן אתרוג.

ב.

מיין טאַטע, „משה־יענקעל דער נאמן", דיענט אין פּראָיעקט פון כּמה וכמה יאָהרען אלם קאסיר. ער באַקומט געהאלט פינפט־האלבען קאַרבען א וואָך און קוקט־ארויס אויף א הוספה; אז מע וועט איהם געבען א הוספה, וועט ער, זאָגט ער, היינטיגם יאָהר, אם ירצה השם, קויפען איין אתרוג. נאָר די מאַמע (בתיה־ביילה די נאמנ'טע רופט מען זי) גלויבט ניט אין אזעלכע זאכען. גיכער, זאָגט זי, וועט אומפאלען א קאזארמע און מענטשען וועלען

גע'הרג'עט ווערען, איידער א בעל־טאקסע וועט געבען א הוספה... איינמאל פאר ראש־השנה איז לייבעל אנגעקומען אויף אזא מין שמועס צוויישען טאטע־מאמע.

ע ר: עס זאל זיך קעהרען די וועלט, מוז איך היינטיגען סוכות האבען איין אתרוג!

ז י: די וועלט וועט זיך ניט קעהרען, און דו וועסט קיין אתרוג נישט האבען.

ע ר: אזוי זאגסט דו? ווי זשע איז אבער דער דין, אז מע האט מיר צוגעזאגט געבען צושטייער אויף איין אתרוג?

ז י: וועט מען דאס דארפען פארשרייבען אין ספר־פראלניק, אז ראש־חודש קרעמעניץ האט זיך געטראפען א נס — עס איז גע'פגר'ט א בער אין וואלה. נאר וואס דען? אז איך וועל ניט גלויבען, וועל איך אויך ניט זיין קיין גרויסע אפיקורס'טע.

ע ר: מעגסט דיר יא גלויבען און ניט גלויבען; איך זאג דיר, אז היינטיגען סוכות האבען מיר איין אייגענעם אתרוג.

ז י: אמן הלואי, פון דיין מויל אין נאט'ס אויהערען!

— אמן! אמן! — טראכט לייבעל ביי זיך אין הארצען, און עס שטעלט זיך איהם פאר, אז דער פאטער זיינער קומט אין שוהל אריין, ווי איין אלטער שטאדט־בעל־הבית, מיט זיין אייגענעם אתרוג און מיט זיין אייגענעם לולב, און חאטש משה־יענקעל דער נאמן איז א איד פון שפיגעל־באנק, פון דעסטוועגען, אז סע קומט צו הושענות און דער עולם מאכט א שפאציער מיט די אתרוגים ארום דער בימה, געהט משה־יענקעל אויך אין קאהן, גלייך מיט אלע מזרח־לייט, און לייבעל'ס הארץ קוועלט־אן און פרעהט זיך. פריהער, געווינטליך, געהט רב מלך דער חזן, ווי א פעלדמארשאל, טריט ביי טריט, דעם קאפ פארריסען ארויף מיט גרויס גדלות, און זינגט אויף זיין שען־ציקעלריגער שטימע: „הושע־נא, עניה סוערה, הושע־נא!" און תיכף נאך איהם געהט דער רב, א קליין אויסגעווייקט אידעל, אנגעוקט דעם טלית איבער'ן פנים. נאכ'ן רב — דער דיין, א איד מיט א גע'פארמעט־

פּנים, נאָר מיט בּרייטע אקסלען און מיט א פּעטען בּויך, וואָס טרייסלט זיך אונטער דער גלאַנצענדיגער אטלעסענער קאַפּאָטע. און נאָכן דיין — די „פּני העיר", די „מזרח־ליט", די נגידים, דער סאַמע צימעס פון שטאָדט: רב דאָדי רב הערשעלע׳ס, רב שמחה רב יאָסילע׳ס, רב אהרן רב לייבעלע׳ס. נאָכדעם — די דריי בערעלס: בערעל דער גרויסער, בערעל דער רויטער, בערעל מיט דער בּאָק. נאָכדעם — מיטעלמעסיגע בעלי־בּתים: מענדעל ברוך נחמה׳ס, אלטער מינצי פּעסיל׳ס, שעיה שלמה־דוד׳ס, וועלוועל חיים־בּערטשיק׳ס. און נאָכדעם נעהען קליינווארג: משה קאָטער, חיים פלאָם, עזריאל קאטשקע, מאיר ליפּ, שלום סקריפּ, שמואליק פּעטרישקע, און נאָך און נאָך, איינס נאָך דאָם אַנדערע, א נגיד נאָך א נגיד, א בעל־הבית נאָך א בעל־הבית, איטליכער לפּי ערפּו, נאָך זיין בּארמעגען, ווי, להבדיל, אין דער ארמיע, בשעת דאָם חיל נעהט אין דער מלחמה: פּריהער טרעט־ארויס דער פּעלדמארשאל, נאָכדעם נעהען נענעראַלען, נאָכדעם פּאָלקאָוניקעס, אפּיציערען און יונקערס, אונטעראפּיציערען און פּעלדפּעבעלס, און ערשט נאָכדעם נעהען די פּראָסטע סאָלדאטען... לייבלען שטעלט זיך פּאָר, אז זיין פּאָטער האָט זיך אריינגעחאפּט מיט׳ן אתרוג צווישען די שענסטע בעלי־בּתים, א סך פּריהער פּאָר רב ישראל דעם שניידער, וואָס חאָטש ער איז א איד א בעל־מלאכה און א גרויסער ארעמאַן, פון דעסטוועגען, קומט צו די הושענות, נעהט רב ישראל דער שניידער גלייך מיט אלע בעלי־בּתים מיט א פּרעמדען אתרוג, וואָס איין אויפּנעקומענער בעל־מלאכה האָט איהם מיט דעם מכבד נעווען, אפּשר דערפּאָר, וויל רב ישראל איז א שענער איד א לייטישער און א גאַנץ עהרליכער. לייבעל האָט נישט איינמאל באַמערקט, אז עס קומט צו הושענות און דער עולם הויבט־אָן ארומצוגעהן אין שוהל מיט די אתרוגים, שטופּען זיך די בעלי־בּתים איטליכער וואָס פּריהער, קוקען פלומרשט אין סידור אריין, העלפּען דעם חזן זינגען די הושענות מיט א דין קול׳כעל, מאכען בשעת־מעשה זעהר א פּרום פּנים, און חאפּען א קוק מן הצד, קליגען זיך

צו פארנעמען א רעכט שטיקל ארט, נעהענטער צו די פני העיר, צו די מזרח־לייט, צו די נגידים; און אז זיי קומען־אויס א ביסל ווייטלעך, מאכען זיי פיס און הויבען אן געהן גיכלעך, זיי זאלען חלילה ניט פארשפעטיגען און איין אנדערער, א קלענערער, זאל חלילה ניט פארחאפען זייער ארט. און אפטמאל טרעפט זיך, אז איינער א בעל־הבית האט א ביסל פארשפעטיגט, רוקט ער זיך אריין בריה'ש מיט א זייטל צווישען אנדערע צוויי בעלי־בתים, וואם וואלטען איהם מכות אריינגעלאזט, עם זאל זיין אין זיי געוועלדט...

אז לייבל האט דערהערט דעם שמועס פון פאטער און מוטער מכח איין איינעגעם אתרוג, האט ער זיך נישט געקאנט איינהאלטען און האט אויסגעפויקט אין חדר, אז היינטיגען יום־טוב וועלען זיי האבען איין אתרוג, „איין איינעגעם אתרוג"; נאר קיינער האט איהם נישט געוואלט גלויבען, וויפיל ער האט זיך ניט געשווארען.

— וואם זאגט איהר אויף זיין טאטען? — האבען חברה שקצים נערעדט צווישען זיך. — אזא קבצן שבקבצנים, פון די קבצניווקער קבצנים, וועט קויפען איין איינעגעם אתרוג! ער מיינט, אפנים, ס'איז א לימענע, איין עפעל פאר א גראשען!

און די קלענערע יונגלעך האבען צוגעזונגען:

לייב־דרייב־אבדיריק
האט אויסגעטראכט א ליגען!
אויסגעטראכט א ליגען!...

אזוי האבען חברה שקצים געזונגען און מע האט איהם נאך מכבד געווען, ווי אלע מאל, מיט שענע עטליכע פעטש, קולאקעס, סטוסאקעס, בוכענצעס און שטשיפאלקעס. די דאזיגע מעשה האט איהם, געווייטלעך, פארדראסען, און לייבל הויבט־אן גלויבען, אז זיין טאטע איז א פתרילק, א קבצן שבקבצנים, און א קבצן טאר זיך ניט גלוסטען... ווי איבערראשט איז ער אבער געווארען, אז

ער איז נעקומען אהיים און האָט נעטראָפען הענזל דעם שוחט מיט דער נאפאָליאָנקע אויפ'ן קאָפּ זיצען מיט'ן פּאָטער ביי'ם טיש און פּאר זיי איז נעשטאַנען א קעסטל מיט אתרוגים, וואָס האָבען זיך נעלאָזט הערען מיט זייער גן־ערן־ריח איבער דער גאנצער שטוב.

ג.

די נאפאָליאָנקע, וואָס הענזל דער שוחט טראָגט אויפ'ן קאָפּ, איז אזא מין שטריימעלע, א מיצעל אזעלכס, וואָס איז אונז פּאַרבליבען בירושה פון נאפאָליאָן דעם ערשטען. דאָרטען, ביי די פראַנצויזען, איז דאָס מיצעל שוין לאַנג אוים מאָדע; נאָר ביי אונז, אין כּתריעלעווקע, האָט זיך נאָך פּאַרוואָלגערט איין נאפאָליאָנקע, אָבער טאָקי מעהר נישט ווי איינס, ביי הענזל דעם שוחט. דאָס מיצעל איז א לאַנגס און א שמאָלס, פון פּאַרענט מיט א שפּעלטל, מיט א קנעפּל און מיט צוויי קאָטעלעך. איך האָב תּמיד חשק געהאט צו די דאָזיגע קאָטעלעך. וועז דאָס מיצעל פּאָלט־אריין צו מיר אין די הענט חאָטש אויף צוויי מינוט, זענען די קאָטעלעך מיינע!... אזוי האָב איך מיר געקלערט. הענזל דער שוחט טהוט אָבער קיינמאָל ניט אוים דאָס מיצעל פון'ם קאָפּ, און מיר ווייזט זיך אוים, אז די קאָטעלעך מיט'ן מיצעל מיט די פּאות מיט'ן קאָפּ זענען ביי איהם עפּים ווי צונויפּגעוואַכסען אינ־איינעם, און דערפּאר, אז ער רעדט און מאכט מיט די הענט, שאָקלען זיך די פּאות און די קאָטעלעך באָמבלען זיך. רב הענזל דער שוחט לענט־פּאַנאַנדער די גאנצע קראָם זיינע, קלויבט אוים איין אתרוג, טראָגט איהם צו צו דעם טאטען מיט צוויי פינגער און הייסט איהם נעמען דעם דאָזיגען אתרוג.

— אָט דעם אתרוג זאָלט איהר נעמען, רב משה־יענקעל, וועט איהר האָבען הנאה, וואָרום ער איז, זאָג איך אייך, איין אנטיק! איין אנטיק שבאנטיק!

— אבער א קארפירער? — פרענט דער טאטע און באטראכט דעם אתרוג פון אלע זייטען, ווי מע באטראכט א בריליאנט, און די הענט ציטערען איהם פאר פרייד.

— נאך א מין קארפירער! — מאכט דאם מיצעל מיט א געלעכטערעל, און די קאטעסלעך באמבלען זיך. — א קארפירער שבקארפירער! צווישען קארפירער א קארפירער!

משה־יענקעל דער נאמן שפיגעלט זיך אינ׳ם אתרוג, קאן זיך אין איהם זאט נישט אנקוקען, רופט־צו בתיה־בוילה׳ן און ווייזט איהר מיט א גליקליך שמייכעלע אויפ׳ן אתרוג, ווי מע ווייזט־אן אויף זעהר א רייכען פערמואר, א ציערונג, איין אבן־טוב, אדער ווי אויף א שען טייער קינד, א טרייסט. בתיה־בוילה געהט־צו אהן וועדטער, ציהט־אוים די האנט פאוואלינקע, ווי׳ל נעמען דעם אתרוג אין האנט אריין, גיט מען איהר נישט: „פאוואלינקע מיט די הענט! א שמעק, אויב דו ווילסט"... בתיה־בוילה באנוגענט זיך חאטש מיט א שמעק, און מיר גיט מען אפילו קיין שמעק אויך נישט טהון. מיך לאזט מען אפילו גיט צו, איך זאל גיט שטעהן צו נאהענט, איך זאל גאר גיט קוקען אפילו, וואהרום ס׳איז מסוכן נפש!

— שוין, אט איז ער דא! — זאגט די מאמע. — אט לאז איהם נאר צו, בייסט ער אף דעם פיטום פונ׳ם אתרוג!...

— לאז נאט היטען! — זאגט דער טאטע, איבערגעשראקען פון א בייז וואהרט.

— שומר ומצי׳ל זיין! — העלפט צו דאם מיצעל, און די קאטעסלעך באמבלען זיך. רבּ הענזעל שענקט א ביסעל קלאטשע אויף אייגצווויקלען דעם אתרוג, און דער ריח, דער גן־ערן־ריח, צעגעהט זיך אין אלע ווינקעלעך.

ווי א בריליאנט, ווי א זעלטענעם שטיין, ווי א טייערען פקדון, וואם מע האט איהם איבערגעגעבען באהאלטען און אף־היטען, ווי דאם שווארצאפעל פונ׳ם אויג, וואם אז טאמער וועדט

עס חלילה פארפאלען, איז מען ניט זיכער מיט'ן לעבען, — אזוי האָט מען נענומען דעם שמעקענדיגען אתרוג, איינגעהילט אין קלאָטשע, ווי מע הילט־איין א ציטעריג קינד, א בן־יחיד'ע, ס'זאל זיך חלילה ניט צוקיהלען דאָס העלזעל, און מע האָט פאוואָלינקע אויסגעבעט און באלענט אין א שענע קיילעכיגע הילצערנע גע־טאָקטע געפארבטע פושקע פון צוקער. דעם צוקער האָט מען נעבעטען מחילה, און דעם אתרוג האָט מען אריינגעבעטען, ווי א ליעבהארצינען גאסט: ברוך הבא, רב אתרוג! אריין, אריין, אין פושקע אריין! רעכט איינגעדעקט מיט קלאָטשע, צוגעדעקט מיט'ן דעקעל, אריינגעשטעלט אין דער גלעזערנער שאפע, צוגע־מאכט דאָס טירעל — און א גוטען טאָג!

— איך האָב מורא, דער משומד (דאָס מיינט מען מיך) זאָל זיך ניט דאָביוועו צו דער שאפע, חלילה, און נישט אָפּבייסען דעם פיטום פונ'ם אתרוג!... — — אזוי טהוט א זאָג די מאמע נאָך א מאָל און נעמט לייבלען פאר א האנט און שלעפט איהם אָפּ פון דער שאפע.

ווי א קאץ, אז זי דערשמעקט פוטער, שפרינגט זי ארָאָפּ פונ'ם פריפעטשיק, גלייכט זיך אויס דעם רוקען, הויבט זיך אָן ארום־דרעהען, רייבען זיך, קוקען איטליכען באזונדער אין די אויגען אריין און באלעקען זיך, — אזוי האָט נעבאך לייבעל א היבשע צייט זיך ארומגעדרעהט נעבען דער שאפע, אריינגעקוקט אינ'ם גלעזערן טירעל, נעשמייכעלט צו דער פושקע מיט'ן אתרוג, אזוי לאנג, ביז די מאמע זיינע האָט דאָס דערזעהען, האָט זי א זאָג געטהאָן משה־יענקלען, אז דער ווייסער־חברה'ניק האָט חשק זיך דאָביוועו צום אתרוג. האָט משה־יענקל אָנגעשריגען אויף איהם: „אין חדר אריין, דו שקאץ איינער, ניט געדאכט זאלסט דו ווערען!"... א קאטא, הייסט דאָס, פון דער פוטער!...

לייבעל בויגט־איין דעם קאָפּ, לאזט־ארָאָפּ די אויגען און געהט־אוועק אין חדר אריין.

ד.

אז איך האָב געלערענט אין חומש די ערשטע סדרה פון בראשית, פלעג איך מיר ניט איין מאָל טראכטען: וואָם וואָלט געווען, למשל, ווען גאָט האָט באָזעצט אָדם הראשונ'ען מיט זיין פרוי אין גן־עדן — ער זאָל זיי ניט געווען אָנזאָגען, פון וואָסערע פירות זיי מעגען יאָ עסען און פון וואָסערע פירות זיי טאָרען ניט עסען? די שלאַנג וואָלט דעמאָלט געווים קיין שליטה ניט געהאַט, זי וואָלט ניט אָנגערעדט חוה'ן, זי זאָל פֿארזוכען פונ'ם עץ־הדעת, חוה וואָלט ניט אונטערגעטראָגען איהר מאַן דאָם עפּעלע, גאָט וואָלט זיך ניט צעבייזערט אויף זיי, מע וואָלט זיי ניט אַרויסגע־טריבען פונ'ם וויינגאָרטען, און מיר וואָלטען נאָך אפשר ער היום געשפּאַציערט אין גן־ערן. די טאַטעס וואָלטען געזעסען מסתמא און געלערענט, די מאַמעס וואָלטען געאַרבייט זאָקען, אָדער גע־פליקט פעדערען, און מיר, יונגלעך, וויסע־חברה'ניקעם, וואָלטען געקלעטערט אויף די בערג, אויף די הרי אררט, געריסען טייטלען, געגעסען מילגראָמען, אָנגעשטופט פולע קעשענעם מיט באָקסערען און געבאָדען זיך גאַנצע טעג אינ'ם טייך פישון...

די עטליכע וווערטער, וואָם בתיה־ביילה האָט א זאָג געטהאָן צו איהר מאַן: „אָט לאָז איהם נאָר צו, בייסט ער אָפּ דעם פּיטום פונ'ם אתרוג", זענען געווען פאַר לייבלען א סם־המות, א גיפט אין די ביינער אריין.

פון יענער מינוט אָן האָט זיך דער „פּיטום פונ'ם אתרוג" באָזעצט ביי לייבלען אין מח, נישט אַרויסגעקראָכען פון זיינע געדאַנקען אויף קיין מינוט, ביינאַכט געקומען צו חלום, געטאַרעט איהם, געשלעפּט ביי די פאָלעס: „דו האָסט מיך נישט דערקענט, נאָרישיו? דאָם בין איך, איך, פּיטום!"... לייבעל קעהרט זיך איבער אויף דער אנדערער זייט, קרעכצט און ווערט אנשלאָפען, טאָרעט מען איהם וויעדער: „שטעה אויף, נאָרישיו, געה עפען־

אויף די שאפע, נעם־ארויס דעם אתרוג און ביים מיך אפּ, וועסט דו זיך מחיה זיין!"...

אין דער פריה, אז לייבעל שטעהט־אויף און גיסט־אפּ נעגעל־וואסער, חאפט ער זיך צום דאוונען, נעמט דאס אנבייסען מיט זיך, חאפט א קוק פארבייגעהענדיג אהין, אין שאפע, דורך דעם גלעזערנעם טירעל, אויף דער פושקע מיט'ן אתרוג, און עס דאכט זיך איהם אויס, אז די פושקעווינקט צו איהם, רופט איהם, מאכט מיט אויגען: „אהער!... אהער, בחור'ע!"... לייבעל נעמט די פּים אויף די פּליצעם און מארש אין חדר אריין.

איינמאל אין א שענעם פריהמארגען, אז לייבעל איז אויפ־געשטאנען, האט ער דערזעהען, אז ער איז איינער אליין, איינער אליין אויף דער גאנצער שטוב. דער טאטע איז אין פראיעקט, די מאמע — אין מארק, די דיענסט־אידינע פארעט זיך אין קיך, דאס קליינע קינד אין וויעגעלע ליגט פארווארפען די הענטלעך ארויף, שלאפט און שמייכעלט, לאכט פונ'ם שלאף. „מלאכים שפּיעלען זיך מיט דעם" — טראכט זיך לייבעל, גיסט־אפּ נעגעל־וואסער און חאפט א קוק אהינצו, אין שאפע אריין, דורך דעם גלעזערנעם טירעל, און דערזעהט די פושקע. זי ווינקט צו איהם, רופט איהם, מאכט מיט אויגען: „אהער!... אהער, בחור'ע!"... פאוואלינקע, פאוואלינקע געהט לייבעל צו צו דער שאפע, עפענט־אויף דאס גלעזערנע טירעל, נעמט־ארויס די פושקע, די שענע קייליגיע היליצערנע געטאקטע געפארבטע פושקע, עפענט־אויף דאס דעקעל, און איידער ער דעקט נאך אפּ די קלאטשע פונ'ם אתרוג, טהוט איהם א זעץ אין נאז אריין א ריח, א שטארקער, שארפער ריח, א גן־עדן־ריח; און איידער ער קוקט זיך ארום, איז שוין דער אתרוג ביי איהם אין האנט און דער פיטום טהוט איהם א שפרונג אין פנים אריין:

— ווילסט האבען הנאה? ווילסט פיהלען א טעם גן־עדן? נעם ביים מיך אפּ! האפּ קיין מורא ניט, נארישיו, קיינער וועט

נישט וויסען! סיין בן־אָדם וועט נישט זעהען! סיין פויגעל וועט נישט אויסזאָגען!...

. . . . . .

וואָס איז געווען, וויל איהר וויסען? צי האָב איך אָפּגעבּיסען דעם פּיטום פּוּנ׳ם אתרוג, צי האָב איך זיך איינגעהאלטען אוּן נ י ט אָפּגעבּיסען דעם פּיטום פּוּנ׳ם אתרוג?... איך וואָלט וועלען וויסען, וואָס וואָלט איהר געטהאָן אויף מיין אָרט, וועּן מע זאָל אייך אָנזאָגען צעהן מאָל, איהר זאָלט זיך ניט דערוועגען אָפּבּייסען דעם פּיטום פּוּנ׳ם אתרוג? איהר וואָלט ניט וועלען וויסען, וואָס פּאַר א טעם עס האָט א פּיטום פּוּן איין אתרוג?...

ה.

משה־יענקעל דער נאמן, וואָס דיענט אין פּראָיעקט, איז ניט אים שטאַנד אליין צו בּויען זיך א סוכּה. א סוכּה לאָז בּויען דער שכן, זלמן דער סטאָלער; ער איז ניט קליין. זלמן דער סטאָלער האָט א סך ברעטער, אוּן מיר געבּען צושטייער א צוויי ציכלעך מיט לייַלעכער אוּן מיט קאָלדרעם אויף ארומצושלאָגען די וועגט. בּתיה־בּיילה די נאמנ׳טע וועט איהם דערפּאַר אָפּבּאַקען חלה אויף יום־טוב — זלמן דער סטאָלער איז ניט לאַנג געבּליבּען איין אלמן מיט אַכט קינדער — אוּן העלפּען דער עלטערער טאָכטער צבּיה אָנפּילען די פּיש, וואָרום אזוי פּילען פּיש, ווי בּתיה־בּיילה די נאמנ׳טע, פּילט קיינער ניט אין כּתריעלעווקע. היינט וואָס איז וועטה דאָס אתרוג־בּענטשען?

— איהר האָט א חלק אינ׳ם אתרוג גליִיך מיט אונז, — זאָגט בּתיה־בּיילה די נאמנ׳טע צו זלמן דעם סטאָלער.

— אויף צו בּענטשען, — פּאַררעכט איהר משה־יענקעל דער נאמן.

— וואָס דען, אויף צו עסען? — רופט זיך אָן דער סטאָלער פון זיין זייט.

נישט נאָר זלמן אליין האָט זיך אויסגעבעט א בעטעל אתרוג בענטשען אין סוכה; דערויף האָבען ארויסגעקוקט אויך די קינדער זיינע, ווי מע קוקט־ארויס אויף משיח'ן: א קלייניקייט אזא גליק — האָלטען אין איין האַנט דעם אתרוג, אין דער אַנדערער האַנט דעם לולב, מאכען א ברכה „על נטילת לולב" און געבען א טרייסל: טרררר!... „וויפיעל טעג האָבען מיר נאָך צו סוכות?" — האָט איינער געפרעגט ביי'ם אנדערען און געצעהלט די טעג.

דעם טאָג וואָס ערב סוכות האָט דער טאטע זיך פארנומען מיט אויסבינדען דעם לולב, צונויפקלויבען די פיער מינים און צו־גרייטען אלסדינג אויפ'ן שענסטען אופן. דעם צוגעקלויבענעם אויסגעפוצטען לולב האָט ער אוועקגעשטעלט אויבען אויף דער שאפע, אין אווינקעלע, א ביסעל צוגעשפאָרט אויף א זייט, ווי א לעבעדיגער נפש שפאָרט זיך צו א ביסעל אָפרוהען. לייבלען האָט ער פארשפאָרט אָנזאָגען, ער זאָל זיך ניט דערוועגען צוריהרען צום לולב, ווארום אז לייבעל זאָל אפילו וועלען, וואָלט ער נישט געקאָנט אזוי הויך דערלאַנגען, און אז ער זאָל אפילו וועלען צו־שטעלען א בענקעל צו דער שאפע און ארויפקלעטערען, וואָלט דער־פון אויך גאָרנישט געוואָרען: דאָס בענקעל וואָלט נאָר אומגע־פאָלען, און ער וואָלט געגעבען א פראָל אין דער ערד אריין, וואָלט זיך ברעכען האַלז־און־נאָקען און וואָלט נאָך געחאפט א מיאום'ען פסק, אז ער וואָלט פארזאָגען קינד'ס קינדער!...

נאָך א זאך איז געווען, פאר וואָס לייבעל האָט געלאָזט צו־רוה דעם לולב: ס'איז איהם אפילו אין קאָפ אריין נישט גע־קראָכען קיין לולב. איהם האָט איין אַנדער מחשבה געפיקט אין קאָפ: „וואָס וועט זיין, טאָמער, חלילה, חאפט מען זיך צום פיטום פונ'ם אתרוג און מע דערזעהט, אז ער איז, מחילה, איין

אָפּגעביסענער?"... אמת, לייבעל האָט אפילו דעם אָפּגעביסענעם פּיטום תּיכף ומיד צוגעקלעפּט צוריק צום אתרוג מיט שפּייעכץ — נאָר ווער ווייסט, צי וועט ער זיך אויף שפּייעכץ וועלען האלטען?... גוואלד, גוואלד, וואָם וועט זיין? וואָם פּאַר א תּירוץ וועט ער זאָגען? ווי אזוי וועט ער גאָר קאָנען קוקען אין די אויגען אריין דעם טאטען און דער מאמען און אָפּלייקענען, זאָגען, אז ער ווייסט ניט פון קיין פּותר און פון קיין חלום? וואָר וועט איהם גלויבען אויף זיינע נאמנות? און צו וואָם האָט ער דאָם באדארפט טהון? וואָם איז איהם דערפון ארויסגעקומען? וואָם פּאַר א טעם האָט א פּיטום פון איין אתרוג, אז בסך־הכל איז ער — פע, ביטער גאל, א בייזע וויסטע חלשות! אומזיסט־אומנישט געגומען און קאלי געמאכט א פּרי, גע'פּסל'ט איין אתרוג, אזא שענעם אתרוג! און אז דער אתרוג איז גע'פּסל'ט — דאָם איז לייבעל שוין געוואָהרע געוואָרען אין חדר פון זיינע חברים. היינט צו וואָם האָט דאָם איהם געטויגט? צו וואָם האָט ער דאָם באדארפט?... עס האָט זיך איהם געדאכט, אז ער איז א „הורג־נפש": געגומען א לע־בעריגע זאך, אָפּגעביסען דאָם קעפּעל און צוגעגומען ביי דעם דאָם חיות. פּאַר וואָם? פּאַר וועז? וואָם האָט דאָם איהם געטהאָן?... אומעטום און אלע מינוט האָט ער געזעהען פּאַר זיך דעם אָפּגע־ביסענעם פּיטום, דעם טוידטען אתרוג, נעל ווי וואכּם, אָהן א טראָפּען חיות, א מת, א בר־מינן, א בר־מינן!...

ביינאכט אין שלאָף איז דער אתרוג געקומען צו איהם צו חלום, איהם געטאָרעט און געשלעפּט פּאַר'ן ארבעל, געוועקט איהם: „וואָם האָסט דו געהאט צו מיר? פּאַר וואָם האָסט דו אָפּגעביסען מיין פּיטום? איך בין דאָך שוין איצטער פּסול, פּסול, פּסול!"... לייבעל קעהרט זיך איבער אויף דער אנדערער זייט, קרעכצט און ווערט אנשלאָפען, טאָרעט מען איהם וויעדער: „קוילער! וואָם האָסט דו געהאט צו מיין פּיטום? צו מיין פּיטום? צו מיין פּיטום?"...

ו.

געקומען דער ערשטער טאָג סוכות. נאָך דעם ביינאכטיגען פרעסטע אין אויפגעגאנגען די זון אויפ'ן לויטערען בלויען הימל און באגאסען די ערד מיט א פריילעכער מחיה'דיגער ליכטיגקייט, וואָס צענעהט זיך אין יעדען אבר און פילט־אָן דאָס האַרץ מיט א משונה געפיהל, מיט א מאָדנע בענקעניש נאָך דעם איבערגלאָ־פענעם זומער. די זון לייכט, נאָר וואַרעמען וואַרעמט זי ניט. „ווי א שטיפמאמע", זאָגט מען ביי אונז אין כתריילעווקע. נישטאָ יענע וואַרעמקייט, וואָס זומער־לעב! מע זעהט נישט יענע גרינקייט, וואָס זומער־לעב! מע הערט נישט דאָס פישטשען פון די פויגעלעך, וואָס זומער־לעב! אלץ, אלץ איז אוועק מיט'ן ערשטען בלאָז פון דעם ערשטען טאָג פון חודש אלול, און נישט אזוי גיך וועט זיך אומקעהרען יענע וואַרעמקייט פון דער זון, יענע גרינקייט פונ'ם גראָז און יענעם פישטשען פון די פויגעלעך. די ערד וועט זיך נאָך גוט אָנפרוירען ביז דעמאָלט; נעגוג שנייען וועט נאָך זיין ביז דעמאָלט, שנייען מיט ווינטען, מיט בורעס, מיט זאוואַרוכעס. עס וועט נאָך נעגוג בלאָזען און דרעהען און פייפען און קעהרען די וועלט, ביז די ערד וועט זיך אויפחאפען פון איהר קאלטען שלאָף, אראָפוואַרפען פון זיך די קאלטע געפרוירענע קאָלדרע און באנייען זיך מיט א שפּאָנעל־נייַ גרין קלייד און מחיה זיין טאָלען און בערג, טייכען און ימים, בוימער און בלומען, חיות און בהמות, מענטשען און עופות, און אלסדינג, וואָס לעבט, געווע־טיגט און ווידמעט זיך אויף דער ערד...

דעם טאָג האָט זיך משה־יענקעל דער נאמן געפעדערט אויפ־צושטעהן, איבערקוקען די יום־טוב'דיגע קריאה, איבערזינגען זי מיט דעם באקאָנטען שענעם יום־טוב'דיגען ניגון. דעם טאָג האָט זיך בתיה־בייַלה די נאמנ'טע געפעדערט צו די יום־טוב'דינע פיש מיט די יום־טוב'דיגע פארפע מיט'ן יום־טוב'דיגען מעהרען־צימעס. דעם טאָג האָט זיך זלמן דער סטאָלער געפעדערט אפּבענטשען

אתרוג אין דער סוכה פריהער פאר אלעמען, בכדי ער זאל קאנען טרינקען טיי מיט מילך און זיך אנטהון וואוילטאג לכבוד יום־טוב.

— רב זלמן בעט דעם לולב מיט'ן אתרוג. — מאכט די מאמע צום טאטען.

— עפען־אויף די שאפע, נעם־ארויס די פושקע, נאר פאוואל־לינקע! — זאגט צו איהר דער טאטע און אליין שטעלט ער צו א בענקעל צו דער שאפע און נעמט־אראפ דעם לולב און איז זיך אליין מטריח מיט איהם אין סוכה אריין מכבד זיין דעם סטאלער מיט דער מצוה.

— נאט בענטשט אתרוג, — מאכט ער צום סטאלער, — נאר פאוואלינקע, למען השם, פאוואלינקע!...

זלמן דער סטאלער איז, קיין עין־הרע, א איד א גבר און האט צוויי הענט, וואם איטליכער פינגער פון זיי וואלט געקאנט אנידערלענגן דריי אזעלכע ליבלעך, ווי איך, אין איין קלאפ. אויף יעדען גראבען פינגער איז ביי איהם פארהאן א נאגעל, תמיד פארפאפט און תמיד רויט פון לאק, און מיט דעם נאגעל, אז ער פיהרט דורך איבער א בריעט, בלייבט א טיעפער סימן אויסגעקריצט, ווי מיט א שארף פון איין אייזען. לכבוד יום־טוב האט זלמן אנגעטהאן א וויים העמד מיט א נייער קאפאטע, און האט אין באד זיך לאנג געזייפט די הענט מיט זייף און מיט אש און מיט זאמד, און נישט געקאנט אפזייפען זיך. די הענט זענען געבליבען פארפאפט און די נעגעל רויט פון לאק, ווי פריהער.

אט אין די דאזיגע הענט איז אריינגעפאלען דער ציטעריגער שמעקענדיגער אתרוג. נישט אומזיסט האט זיך משה־יענקעל דער נאמן אוש א וואוהרף געטהאן, בשעת זלמן דער סטאלער האט א נעם געטהאן דעם אתרוג, א רעכטען קוועטש געטהאן איהם און א גוטען טרייסעל געטהאן מיט'ן לולב.

— פאוואלינקע, פאוואלינקע! — זאגט צו איהם דער טאטע און ציטערט איבער'ן אתרוג. — אט היינט קעהרט, זייט מוחל,

איבער דעם אתרוג מיט'ן פיטום ארֶפּ און זאָגט „שהחיינו", נאָר פּאַוואָלינקע, פּאַוואָלינקע, למען השם, פּאַוואָלינקע!

פלוצים האָט זיך משה־יענקעל דער נאמן געגעבען א וואָרף און א געשריי ניט מיט זיין קול: „אוי!"... אויף זיין געשריי איז געקומען צו לויפען אין סוכּה אריין בתיה־בּיילע די נאמנ'טע.

— וואָס איז, משה־יענקעל? גאָט איז מיט דיר!

— גראָבער יונגאַטש! עם־הארץ! — האָט ער זיך צעשריגען אויפ'ן סטאָלער און איז געווען גרייט איהם דורם זיין מיט דער ראיה. — ווי אזוי איז מען אזא גראָבער יונגאַטש? אזא איין עם־הארץ? איין אתרוג איז דען א האק? צי א דאָלעטע? צי איין עקבויר? איין אתרוג איז ניט קיין האק, ניט קיין דאָלעטע, ניט קיין עקבויר! איהר האָט דאָך מיר איבערגעקויפט דעם האלז אהן א מעסער! איהר האָט מיר גע'פסל'ט דעם אתרוג! אָט לינט דער פּיטום — אָט נאָט זעהט, גראָבער יונגאַטש! עם־הארץ וואָס איהר זענט!...

טוידם זענען מיר געווען אלע. זלמן דער סטאָלער איז געשטאַנען נעבאָך א טוידטער, ניט פּאַרשטאַנען, ווי אזוי האָט זיך עס איהם געטראָפען אזא מין אומגליק? פון וואַנען האָט זיך דאָס גענומען, וואָס דער פּיטום איז אָפּגעשפּרונגען? ער האָט, דאָכט זיך, געהאָלטען דעם אתרוג פון דער גרינג, קוים־קוים מיט די שפּיץ פינגער?... איין אומגליק! אזא איין אומגליק!... משה־יענקעל דער נאמן איז געווען טוידט, ווי אלע טוידטע. נאָך נישט געווען מיט'ן אתרוג אין שוהל, נאָך נישט געמאַכט די ערשטע ברכה אפילו, און שוין גע'פסל'ט! וואָס האָט ער גאָר באַראַרפט געבען אזא טייערע, אזא־נ־איידעלע פּרי אין אזעלכע גראָבע הענט אריין? קראַנק געווען בענטשען אין שוהל אויפ'ן קהל'שען אתרוג? „איהר גראָבער יונגאַטש! איהר עם־הארץ איינער!"... בתיה־בּיילע די נאמנ'טע איז געווען טוידט, געבראָכען די הענט: „א מענטש, אז סע געהט איהם ניט, זאָגט זי מיט טרערען אין די אויגען, זאל ער בעסער נעמען און באַגראָבען זיך לעבעדינערהייט, א פּרישער, א

נעזונטער אין דער ערד אריין!"... לייבעל איז געשטאנען א טוידטער פון ציטערניש און פון פחדים און פון דעם טאטענ'ס יסורים און פון דער מאמע'ס טרערען און פון זלמן דעם סטאלער'ס בזיונות. לייבעל ווייסט ניט, צי זאל ער טאנצען פאר פרייד, וואם נאט האט מיט איהם נעטהאן אזא נס, אויסגעלייזט פון אזא צרה, פון אזא איין אומגליק, צי ער זאל ווייגען אויפ'ן טאטענ'ס יסורים, אויף דער מאמע'ס טרערען און אויף'ן סטאלער'ס בזיונות? צי זאל ער ארומחאפען זלמן דעם סטאלער און אויסקושען איהם יעדען אבר, איהם קושען די גראבע הענט מיט די פארפאפטע פינגער מיט די רויטע נעגעל, דערפאר, וואם ער איז געווען זיין גוטער שליח, זיין מלאך הגואל, זיין אויסלייזער?... לייבעל טהוט א קוק אויפ'ן טאטענ'ס פנים, אויף דער מאמע'ס טרערען, אויפ'ן סטאלער'ס הענט, אויפ'ן אתרוג, וואם וואלגערט זיך אויפ'ן טיש א טוידטער, גענל ווי וואפס, אהן א פיטום, אהן א טראפען חיות, א מת, א בר־מינן, א בר־מינן!...

— א טוידטער אתרוג! — זאגט דער טאטע מיט איין אונ־טערגעבראכענער שטימע.

— א טוידטער אתרוג! — זאגט איהם נאך די מאמע מיט טרערען אין די אויגען.

— א טוידטער אתרוג! — זאגט זיי נאך זלמן דער סטאלער און קוקט זיך אין די הענט אריין און טראכט, אפנים, בשעת־מעשה: „א פאר ידים — אפגעהאקט זאלען זיי ווערען!"...

המן און זיינע טעכטער

נעשריבען אין יאהר 1903.

המן און זיינע טעכטער

א.

פאר וואָס מע האָט איהם נערופען המן — וויים איך נישט; נאָר נערופען האָט מען איהם.

אפשר דערפאר, וויל ער איז געווען א שלעכטער? — האָט פון איהם קיינער ביי אונז קיין שלעכטס נישט ארויסגעזוהען.

אפשר דערפאר, וויל ער האָט געהאַט צעהן זיהן? — האָט ער נישט געהאַט, א חוץ צוויי טעכטער, איין זוהן אפילו.

אפשר דערפאר, וויל ער האָט געהאַט א וויב זרש? — איז, ערשטענס, ביי אידען נישטאָ אזא נאָמען, און צווייטענס, האָט ער, פון זינט איך געדענק איהם, קיין וויב נישט געהאַט.

פאר וואָס זשע פֿאָרט האָט מען איהם א נאָמען נענעבען ביי אונז אין פתריליעווקע אזא מיאוס'ען נאָמען?

נאָר א קשיה, וואָס ביי אונז אין פתריליעווקע קאָן מען א נאָמען געבען!

למאי, ס'איז פארהאן ביי אונז א איד, — מיר דאכט, ער לעבט נאָך — וואָס מע רופט איהם „תרח"?

און וויי געפעלט אייך א נאָמען „גיהנם"? א נאָמען „הער־מידער"? א נאָמען „טעלעפֿאָן"? א נאָמען „מלאך־המות"? א נאָמען „חלירע"? א נאָמען „קליפה"?

צי, למשל, ס'איז געווען ביי אונז א אידינע, האָט זי געהייסען „עטי־פעטי", און נאָך א אידינע — „צאינה־וראינה", און איינע א אידינע איז ביי אונז געווען מיט נאָר אזא מין נאָמען: „חנה־שרה־פייגע־פעלצעליכעס"!

בקיצור, געהייסען האָט ער מרדכי, און געוויפען האָט מען איהם „המן". און געווען איז ער א הויכער, א טרוקענער, מיט גרויסע שווארצע אויגען, מיט א לאַנגער נאָז, מיט א קורץ אויס־געפליקט גרויליך בערדעל, וואָס ער האָט תמיד געפליקט פון דעם איינציגווייז די האָר, נישט געלאָזט, ס'זאָל וואַכסען; די באקען זענען געהאַנגען אראָפּ מיט א סך קנייטשען אויפ'ן לאַנגען האַלז, און די אונטערשטע ליפּ האָט געקוקט ארויס; און געגאַנגען איז ער אויסגעצויגען, ווי א סטרונע, געקוקט אויף איטליכען פון אויבען אראָפּ, ווינציג גערעדט, קיינמאָל נישט געלאַכט און שטענדיג־שטענדיג פארטראַכט.

געהאַנדעלט האָט ער תמיד מיט פריצים, מיט די פתריליעווקער אידען נישט געהאַט קיין שום מגע־ומשא, א חוץ א נדבה, א נדר אין שוהל אריין; אי דאָס — שטיל, אָהן ווערטער, נישט געדונגען זיך, נאָר גענפרענט „וויפיעל" — און ארויסגענומען, און געגעבען.

אויך די צוויי טעכטער זיינע, צוויי שענע מיידלעך, האָבען זיך נישט אָנגעקאַהרט מיט קיינעם; תמיד געזעסען אין שטוב, מיט קיינעם נישט גערעדט, זיך באַהאַלטען אפילו פאר דער דיענסט.

אין שטאָדט האָט מען זיי גערופען „די המן'טעס", און געהאַלטען פאר שלעכטע מענטשען, אזעלכע „רשע'טעס", ווי דער טאַטע זייערער, ווי המן.

געווֹאָהנט האָבען זיי „נישט ווי געוויינטליך", דאָס הייסט, נישט ווי אַלע פתריליעווקער אידען; זיי האָבען זיך געהאַט א באַזונדערען הויף מיט א גאָרטען גאָר, און מיט א גרויסען פּארקאָן, און א הונט איז געווען דאָרט אין הויף.

א פּחד איז אויף מיר אָנגעפאַלען אַלע מאָל, וועז איך בין דורכגענאַנגען פארבייַ המן'ס הויף. נישט פאר'ן הונט, וואָרום

אלע האָבען געוואוסט, אז דער הונט איז אויף א קייט; נאָר פאר'ן נאָמען „המן" אליין האָב איך שוין געציטערט.

נאָך אז איך בין געווען א קינד, פלעגט מען מיך שרעקען מיט דעם דאָזיגען נאָמען: „אָט רוף איך אריין המ'ן!" „אָט געב איך דיך אָפּ צו המ'ן!"... שפּעטער, אז איך האָב אָנגעהויבען געהן אין חדר אריין, האָט מען מיר אָנגעוויזען המ'ס הויף און המ'ן אליין, און אלע מאָל, ווען איך האָב מיט איהם בא־געגנט, בין איך פון איהם אנטלאָפען.

איינמאָל, געגאנגען פון חדר אהיים, האָב איך איהם דערזעהען כּמעט נעבען אונזער שטוב, בין איך דורכגעפלויגען פארבּיי און האָב מיך אומגעקערט ערשט דעמאָלט, אז איך האָב געזעהען, אז ער איז שוין נישטאָ.

דאָס אנדערע מאָל בין איך געגאנגען פארנאכטליך אין שוהל אריין, געווען פארטיעפט אין רעיונות, געטראכט וועגען די קנעפ־לעך, וואָס איך האָב פארשפּיעלט אין חדר, און וועגען דעם חומש מיט רש"י, וואָס איך קען נאָך נישט, און וועגען די שמיץ, וואָס איך וועל חאפען פונ'ם רבין... פלוצים — איך טהו א קוק — ויבוא המן! ער געהט מיר אקעגען און שטעהט שוין כּמעט נעבען מיר. האָב איך אָנגעהויבען שרייען נישט מיט מיין קול און האָב מיך געלאָזט לויפען אין דער וועלט אריין. און איך בין געפאלען, און מע האָט מיך אויפגעהויבען כּמעט א טוידטען.

— וואָס איז דיר? נאָט איז מיט דיר!

— איך האָב איהם געזעהען... ער איז געשטאנען נעבען מיר...

— וועמען האָסט דו געזעהען? ווער איז געשטאנען?

— המן... המן...

— וואָסער המן? א? „המן"?... וואָס זשע איז, נאריש יונגעל וואָס דו ביזט? ער איז דען א בער? ער וועט דיך אויפ־עסען? פע, שעמען מעגסט דו זיך! א חדר־יונגעל, וואָס לערענט שוין חומש מיט רש"י, זאָל מורא האָבען פאר א מענטשען!...

פון דעמאָלט אָן בין איך געוואָרען, אז המן איז א מענטש, און מע דאַרף פאַר איהם קיין מורא נישט האָבען.

ב.

מיר זענען שוין לאַנג ארויס פונ׳ם חדר, איך און מיין חבר. מיר האָבען שוין אפילו ניט געלערענט מעהר מיט חברים אין בית־המדרש. א נייע תורה האָבען מיר מקבל געווען. נייע לעהרנונגען, א נייער רבי, נייע חברים. נייע האָפענונגען זענען אויפגעשטאַנען.

„השכלה" האָט געהייסען די נייע תורה. „לעהרער" האָט געהייסען דער נייער רבי. גימנאזיע, אוניווערסיטעט, דאָקטאָר — אָט דאָס זענען געווען די נייע האָפענונגען.

ביכער, ביכער, ביכער — אָט דאָס איז געווען אונזער עבודה, אונזער יצר־הרע, אונזער לעבען!

ביכער אין כתריליעווקע? פון וואַנען זאָלען זיך נעמען אין כתריליעווקע ביכער? וויפיעל ס׳איז געווען ביכער בייא באַקאַנטע האָבען מיר זיי איינגעשלונגען און האָבען זיך גענומען צו דער ביבליאָטעקע.

נאָר די כתריליעווקער ביבליאָטעקע האָט אונז געקלעקט אויף איין צאָהן.

ביכער, ביכער, ביכער! אונזער מאָגען האָט געמאָהנט מזונות: ביכער און ביכער!

האָט אונז דער לעהרער איינמאָל אין א שענעם פריהמאָרגען אנטפלעקט א סוד, אָנגעוויזען איין אוצר — צוויי גרויסע שאָפעס, פול אָנגעשטופט מיט ביכער. און שטעלט אייך פאָר, ביי וועמען? ביי המנ׳ען!

פון דעמאָלט־אָן זענען מיר געוואָרען אָפטע־אָפטע געסט ביי המנ׳ען! געמומען ביכער, אָפגעבראכט די ביכער און גענומען

אנדערע ביכער, אלערליי ביכער. ביי המנ'ען זענען געווען ביכער און ביכער, פון כּל טוב!

פון דעמאלט־אן האט זיך אנגעהויבען אונזער קענטשאפט. און ווי ווייט און ווי שטארק זענען מיר געווען נתפעל, אז מיר האבען זיך באקענט מיט המנ'ען גופא!

ערשטענס, זענען מיר נתפעל געווארען פון דעם, וואס המן איז קלאר אומעטום, „ווי א וואסער". פון וואס איהר זאלט מיט איהם נישט רעדען — ווייסט ער; וואס פאר א בוך איהר זאלט נישט אנהאפען — האט ער איהם געליינט.

צווייטענס — אלם מענטש.

א מאדנער, א משונה־מאדנער מענטש, אט דער המן! נישט נאר קיין שלעכטער בטבע, נישט נאר קיין בייזער, קיין טרוקענער, קיין אנגעבלאזענער; אדרבה — א צוגעלאזטער, א ווייכער, א פריינטליכער, און תמיד נרייט אייך צו דינענען, געהן וואוהין איהר וועט איהם הייסען און טהון וואס איהר ווילט.

אין שטוב — שטיל ווי א טויב. קלענער ביי זיך פון אלעמען. האדעוועט אליין די קאץ, גיט אכטונג, מע זאל געבען עסען דעם הונט, גיט זיך אפ מיט פויגעלעך נאר, טיילט־ארויס די דינענסטען אין קיך אריין, נישט געהערט, ער זאל עמיצען זאגען א הויך ווארט — א מאדנער, א משונה־מאדנער מענטש, אט דער דאזיגער המן!

— פאר וואס האט מען איהם א נאמען געגעבען המן? — האב איך אויף א ציקאוועסט א פרעג געטהאן איינמאל אין דער היים, און האב באקומען דערויף אזא מין ענטפער:

— דערפאר, וואס ער איז א המן.

איך האב מיך געפרובט איבערשפארען:

— וואס פאר א המן איז ער? ער איז, דאכט זיך, נאר נישט קיין המן!

האט מען מיר דערויף געענטפערט:

— רעדסט, ווי א קינד. דער מענטש איז איין המן! דער מענטש זיצט איין אלמן שוין אפשר פופצעהן יאהר און האָט נישט חתונה! נענוג? דער מענטש האָט צוויי טעכטער, דוקא שענע מיידלעך, האלט ער זיי אויף א יקרות און וויל קיין שידוך נישט טהון. נענוג? דער מענטש האָט נאָך אויף זיין לעבען קיין שמייכעל נישט געטהאָן. נענוג?

איך האָב מיך אָננעהויבען צוקוקען צו המן'ען נעהענטער, אמת: מע זעהט פון איהם נישט קיין פרייליכע מינע, מע זעהט פון איהם קיין שמייכעל נישט. תמיד פארטראכט, שטענדיג ערנסט; ערנסט בשעת ער רעדט, ערנסט בשעת ער טהוט עפּים, ערנסט בשעת ער האָדעוועט די קאץ, ערנסט בשעת ער גיט די פויגעלעך א טרונק, ערנסט בשעת ער טיילט־אויס אין קיך אריין און נעמט־אָפּ חשבון פון'ם מארק.

גלייך, אויסגעצויגען, ווי א סטרונע, מיט'ן אויסגעפלויקטען בערדעל, מיט'ן לאנגען געקנייטשטען האלז, מיט דער ארויסגעשטעלטער אונטערשטער ליפּ, שטענדיג ערנסט, קיינמאל נישט קיין שמייכעל טהון — א המן, איין אמת'ער המן, און דאָך א וואויל'ער, א צוגעלאָזטער, א פריינטליכער, א קלוגער, א מחיה'דיגער מענטש!

— וואָס פאר א המן איז ער?

אזוי האָבען מיר זיך געפרעגט איינס דאָס אנדערע, איך און מיין חבר, און האָבען נישט געקאָנט געפינען קיין תירוץ.

מיט א מאל איז אונז פאראנטפערט געוואָרען די קשיה.

ג.

איך מיין, אז איך וועל אייך אפילו נישט זאָגען, וועט איהר אליין פארשטעהן, אז פון אונזער אָפּט־ארויסקומען צו המן'ען האָבען מיר זיך סוף־כל־סוף צוגעשלאָגען צו זיינע טעכטער, צו די „המן'טעס".

פֿאר וואָס זאָג איך „צוגעשלאָגען"? וויל ער האָט זיי געהאלטען פֿמעט אונטער'ן שלאָם.

קיין בן־אָדם האָט זיי נישט געקאָנט זעהען. זיי האָבען זיך געהאט זייער באַוונדער חדר. צום פֿאָטער קיינמאָל נישט ארויסגענגען. מיט קיין זאַך אין שטוב זיך נישט אָפּגענעבען, א חוץ ביכער. היינט פון וואַנען זאָל מען זיי קענען?

ויהי היום, מיר קומען איינמאָל צו געהן — נישטאָ המן אין דער היים. ערגיץ אַוועקגענאַנגען.

זענען מיר אריינגעקומען צו איהם אין חדר אריין, דאָרט וואו דער אוצר פון ביכער. און אזוי ווי מיר קומען־אריין — טרעפען מיר צוויי נקבות זיצען און לייענען, איינע שענער פון דער אנדערער: איינע א הויכע, איין איידעלע, מיט שוואַרצע אויגען און מיט שוואַרצע האָר; די אַנדערע א נידעריגע, א קיילעכיגע, איין אונטערגעשאַרענע, מיט קלוגע, לעבעדיגע, גרויע אויגען.

דאָס זענען געווען המנ'ס טעכטער, די „המנ'טעס".

איך רעכען לחלוטין פֿאר איין איבערינע זאך באשרייבען, ווי אזוי מיר האָבען זיך באַקענט מיט המנ'ס טעכטער, פון וואָס מיר האָבען גערעדט, ווי אזוי מיר האָבען גערעדט. דאָס איז אזא מאַטעריאל, וואָס לאָזט זיך ציהען, ווי גומעלאַסטיק; אזא מאטעריאל, וואָס מע קאָן פון איהם ציהען פּאָדעם אָהן א שיעור און שרייבען און שרייבען און שרייבען.

נאָר וויפיעל מע זאָל נישט שרייבען — א סוף מוז עס דאָך אמאָל האָבען: דעם שפּיץ, דעם שפּיץ מוז מען ארויסזאָגען.

דער שפּיץ — מיר האָבען זיך ביידע פֿארליעבט.

מיין חבר — אין דער עלטערער, דער הויכער מיט די שוואַרצע האָר, און איך — אין דער קלענערער, מיט די בלויע גרויסע אויגען.

מיר האָבען זיך ביידע פֿארליעבט מיט דער אמת'ער, הייסער, מסופּנ'ער ליעבע. פֿארליעבט, ווי עס קאָנען זיך פֿארליעבען צוויי כּתריליעווקער בחורים'לעך, וואָס זענען אויף זייער לעבען נאָך נישט געזעסען נאָהענט נעבען א מיידעל, סע זאָלען זיך זיי ניט אָנצינדען

די בעקלעך; וואָס האָבען געוואוסט, אז א „כלה" איז די, וואָס מע פיהרט זי צו דער חופה; וואָס האָבען געוואוסט, אז א ליעבע איז די ליעבע פון שיר־השירים, אז א ראָמאַן איז הייליג, קודש־קדשים.

מיר האָבען זיך ביידע, איך מיט מיין חבר, „אנטפלעקט", אויסגעזאָגט אויינער דעם אנדערען פונ'ם הייליגען סוד, און פון דעמאָלט־אָן איז צוגענומען געוואָרען אונזער גליקליך קינדערש לעבען.

פון דעמאָלט־אָן איז צוגענומען געוואָרען דער שלאָף פון אונזערע אויגען, דער אפעטיט צום עסען, און אפילו דער אפעטיט צום לערנען און דער חשק צו די ביכער.

דאָס הייסט, לערנען האָבען מיר אפילו נישט אויפגעהערט צו לערנען. מיר האָבען זיך געגרייט אוועקצופאָהרען שטודירערען. נאָר ס'איז שוין געווען נישט דאָס; נישט דאָס פייער, נישט דער ברען, וואָס פריהער.

פון דעמאָלט־אָן האָבען מיר געטשאטעוועט קומען צו המנ'ען פונקט דעמאָלט, וועו ער איז נישטאָ אין דער היים, און מיר זענען געווען גליקליך, אז מיר האָבען געקאָנט רעדען חאטש עטליכע, עטליכע ווערטער מיט די דאָזיגע „הויכע אידעלע נשמות".

אזוי האָבען זיי אויסגעזעהן ביי אונז אין די אויגען, וויי? געראדט האָבען זיי ווינציג, און נאָר געקוקט, געקוקט אויף אונז, און יעדער קוק האָט אָנגעצונדען ביי אונז א פייער אין האַרצען, יעדער קוק איז געווען א שאָס פון א ביקס, א בליץ פונ'ם הימעל.

און נאָכדעם, אז המן האָט אָנגעקלונגען אין דער טיר, האָבען זיי זיך פאַרבאָרגען ביי זיך אין חדר און שוין מעהר נישט באַוויזען זיך פאַר אונז ביז'ן אנדערען מאָל.

אזוי האָט זיך דאָס געצויגען, ביז ס'איז געקומען די צייט פון אונזער אוועקפאָהרען צום עקזאָמען.

ד.

דאָס אוועקפאָהרען צום עקזאמען איז געווען ביי אונז אזא יום־טוב, וואָס מיר האָבען זיך געגרייט צו איהם עטלעכע יאָהר פֿסדר.

וויפיעל צרות און יסורים דאָס האָט נעקאָסט! וויפיעל מלחמות איז מען אויסגעשטאַנען! וויפיעל טרערען זענען פֿאַר־גאָסען געוואָרען, איידער מיר האָבען גע׳פּועל׳ט, אז מע זאָל אונז לאָזען שטודיערען, איידער מיר האָבען דערהערט דאָס גוטע וואָרט, אז מע פיהרט אונז אָפּ אין דער גרויסער שטאָדט אריין צום עקזאמען!

און אז ס׳איז נעקומען די צייט פון פאָהרען צום עקזאמען, זענען מיר נעבליבען שטעהן, איך און מיין חבר, ווי אין דער הינהער־פּלעץ. נישט געוואוסט וואָס צו טהון.

אוועקפאָהרען און נישט גערעדט מיט אונזערע „הויכע איידעלע נשמות" פון גאָרנישט? ניט אויסגעזאָגט פאַר זיי פון יענעם הייליגען סוד קיין וואָרט אפילו?... נאָר ווי אזוי רעדט מען? ווי אזוי הויבט מען אָן צו רעדען מיט אזעלכע „הויכע איידעלע נשמות"?

און ס׳איז געבליבען ביי אונז ביידען, מיר זאָלען דאָס ארויס־זאָגען דורך בריעף, אויסגיסען אויף פּאַפּיער.

און מיר האָבען אויסגעגאָסען אונזער הארץ אויף פּאַפּיער.

וואָס מיר האָבען דאָרט געשריבען — קאָן איך איצט נישט געדענקען. און אפילו וועז איך זאָל געדענקען, וואָלט איך אייך נישט אויסגעזאָגט, וואָרום איהר וואָלט דאָס נישט פאַרשטאַנען און איהר וואָלט געלאַכט.

און מיר האָבען נישט געלאַכט. ניין, דוקא נישט! מיר האָבען געוויינט.

מיר האָבען זיך געגעבען איינס דאָס אַנדערע איבערלייענען די דאָזיגע בריוולעך און האָבען געווייניט, געווויינט מיט טרערען, מיט הייסע, אמת'ע טרערען!

גוט אויסגעווייניט זיך, האָבען מיר אונזערע צוויי שענע מליצה־בריעף איבערגעגעבען מיט גרויס מיה דורך המנ'ס דיענסטמיידל, און אויף מאָרגען, אז מיר זענען געקומען אין דער „געוועהנליכער צייט" צו המנ'ען, אין דער צייט, וועלן ער איז נישטאָ אין דער היים, האָט אונז דאָס דיענסטמיידל באַגעגענט מיט אַ מאָדנע שמייכעל אויפ'ן פנים און האָט אונז אַריינגעפיהרט אין המנ'ס חדר אַריין און געהייסען צוווארטען, ביז די „באַרישנים" וועלען אַריינקומען פון גאָרטען.

און מיר האָבען זיך צוגעזעצט וואַרטען, ביז אונזערע „הויכע איידעלע נשמות" וועלען אַריינקומען פון גאָרטען.

ס'איז געווען אָפען דאָס פענסטער. אין דרויסען האָט גע־שיינט, — אָנהויב זומער איז דאָס געווען — די זון האָט פרייליך אַראָפגעקוקט פון איהר הויכען געצעלט, פונ'ם לויטער־בלויען הימעל, און פונ'ם גאָרטען — דער אייניציגער אידישער גאָרטען אין כּתרי־עווקע — האָט זיך געלאָזט הערען אַ זיסער ריח פון די ווינשעל־בוימער, וואָס האָבען געהאַלטען אין רעכטען בליהען, און די קלייניע ווייסע שמעקעדיגע ווינישעל־בליהמעלעך האָבען זיך, ווי פליענדלעך, ווי קלייניע ווייסע לעבעדיגע פליענדלעך, פרייליך גע־טראָגען אין דער לופטען, און עס האָט זיך גלאָזט הערען אַ זשומען, אַ פישטשען און אַ שמוצערען פון אַ סך־אַ סך פויגלען פונ'ם גאָרטען, פונ'ם אייניציגען אידישען גאָרטען אין כּתרי־עווקע.

עס האָט זיך געעפענט די טיר און עס זענען אַריינגעקומען אונזערע „הויכע איידעלע נשמות".

און אז אונזערע „הויכע איידעלע נשמות" זענען אַריינגעקומען, האָבען מיר זיך ביידע, איך און מיין חבר, אַ חאַפּ געטהאָן פון די ערטער, זיך געגריפן האַרכען איין ענטפער אויף אונזערע טרויעריגע בריעף, אויף אונזערע אומשולדיגע טרערען.

נאָר די „הויכע איידעלע נשמות", אז זיי האָבען אונז דער־זעהען, האָבען זיי א קוק געטהאָן איינם אויף דאָס אַנדערע און האָבען אויסגעשאָסען א געלעכטער אונז גלייך אין פּנים אריין און זענען אַנטלאָפען צו זיך אין חדר אריין.

און איך מיט מיין חבר זענען געבליבען שטעהן, ווי געלעהמט, געקוקט איינם אויף דאָס אַנדערע און נישט געקאָנט אויסרעדען קיין וואָרט אפילו.

א גליק, וואָס דאָס דיענסטמיידעל איז אריינגעקומען צו אונז. און אריינגעקומען איז זי צו אונז מיט אזא מינע, ווי איינער רעדט: „וואָס שטעהט איהר, ווי די לעהמענע גולמס? געהט אייך גע־זונטערהייט!"...

מיר האָבען פּאַרשטאַנען, אז מיר דאַרפען געהן; נישט געהן, נאָר לויפען, לויפען וואוהין די אויגען וועלען טראָגען! און מיר זענען געלאָפען, געלאָפען פון דער דאָזיגער שטוב, גלייך ווי עמיצער האָט אונז געיאָגט, גלייך ווי צעהן בייזע הינט זענען אונז נאָכ־געלאָפען, און יענער געלעכטער האָט זיך געלאָזט הערען, געקלונגען אין אונזערע אויהערען.

און די זון האָט געשיינט, און די ווייגשעל־בוימער האָבען געבליהט, און די פויגלען האָבען געזשומעט און געפּישטשעט און געשמוצערט, און איך מיט מיין חבר זענען געלאָפען, געלאָפען, און יענער געלעכטער האָט זיך נאָך געלאָזט הערען, געקלונגען אין די אויהערען.

עס איז אונז פּאַרענטפערט געוואָרען די קשיה, פּאַר וואָס מע האָט אהם גערופען „המן" און זיינע טעכטער — די „המנ'טעס".

געצעל

נעשריבען אין יאהר 1904.

נעצעל

— זיצט, איך וועל אייך דערצעהלען א מעשה מיט נים.
— מיט וואָס? מיט נים?
— מיט נים!
— איצט? בשעת מלחמה?
— אַדרבה: וויל מלחמה, וויל ס'איז אייך לאָ־עליכמ'דיג אויפ'ן האַרצען, וויל איך אייך א ביסעל צעשלאָגען די מחשבות. און אגב, אז מע צעבייסט א נוס, געפינט מען א יאָדער.

I

געהייסען האָט ער נעצעל, נאָר גערופען האָט מען איהם גויעצעל, געהאָלטען איהם פאָר א פראָ־אָדם: וועד עס האָט נאָר געהאָט נאָט אין האַרצען, דער האָט געטריבען מיט איהם קאָטאָוועס, נעמאָכט פון איהם חוזק. געווען איז ער צווישען די קליינע יונגלעך אין חדר א בחור'ל א דערוואַכסענער שוין, א לעפּעשעוואָטער, מיט מגושם־גראָבע הענט און מיט מגושם־גראָבע ליפּען. א קול האָט ער געהאָט, ווי פון א פאָס, און געגאַנגען איז ער מיט בריייטע הויזען און מיט גרויסע שטיוועל, ווי א בער. א קאָפּ איז אויף איהם געזעסען א גרויסער, ווי א באַק־דייזשע, און אָנגעשטאָפּט איז ער געווען, איך בעט איבער אייער כּבוד, מיט קלאָטשע, היי

אָדער פּעדערען. אזוי האָט געזאָגט אויף איהם אין חדר דער רבי, רב יענקעל, איהם אויסגעווארפען אלע מאל זיין וואופּם: „גויצעל", „ווערגעלעץ", „גראָבער נפש", „טרפה'נער ביין", „אָפּסען־פּעל", וכדומה אזעלכע שענע צונעמענישען. און ער? נאָרנישט! ס'זאל איהם אפילו אָנהויבען ריהרען! פּארקלויבען זיך אין א ווינקעל, אננעשטאָפּט פולע באקען און גע'מעלה־גרה'ט, ווי א קאלב. גויצעל האָט געהאלטען, פּארשטעהט איהר מיך, פון דער אכילה. עסען איז בּיי איהם געווען טייערער פון וואָם איהר ווילט. „א קישקע אָהן א דנא" — האָבען געזאָגט אויף איהם זיינע חברים. „א זוללי־וסובא'ניק" — האָט געזאָגט אויף איהם דער רבי. און גויצעל זאל זיך דאָם אפילו פּארקרימען! דער־טאפּט דעם אָנבייסען, אריין אין מויל אריין און געריבען אויף וואָם די וועלט שטעהט. און אָנבייסענם האָט מען איהם נע־טראָגען אין חדר אריין תמיד די בעסטע — קנישעם מילכיגע מיט וואַרעניקעם לרוב! אָט דער מנושם'דיגער לעפּעשעוואָטער בּחור איז נאָך געווען צו די צרות בּיי זיין מאמע די נניזית'טע א ציטעריגער, א בן־יחיד'ל, האָט זי איהם געהאָדעווען, געשטאָפּט טאָג ווי נאַכט, ווי מע שטאָפּט א גאנז, און כסדר נעקלאָגט זיך, אז „דאָם קינד עסט גארנישט".

— מע באָדארף איהם אָפּשפּרעכען א גוט אויג, — פּלעגט נאָכדעם זאָגען דערויף דער רבי רב יענקעל, געווויינטליך, הינטער די אויגען.

— א מכּה דער מאמען! — פּלעגט איהם אונטערהעלפען די רביצין מיט א ניגון און מאכען בּשעת מעשה אזא פּנים, אז ס'איז נישט מעגליך געווען, מע זאל נישט לאכען. — אין פּאלעסיע אזעלכע קינדערלעך וויקעלט מען נאָך, איהם זאל זיין פּאר מיינע בּיינער!

— נאָך זיין קאָפּ זאל איך בּלייבען! — לאָזט־אוים נאָך איהר דער רבי און רוקט איהם אן דאָם היטעל איבער די אויהערען.

דער נאנצער חדר לאכט, און גויעצעל זיצט אנגעבלאזען און שווייגט; ברוגז איז ער טאקי, נאר ער שווייגט. שוועד ארויס־צופרעגען איהם אין פעם; נאר האט מען איהם ארויסגעפראכט אין פעם — איז נו־נו! א בער, אז מע צעריצט איהם, באדארף נישט זיין אזוי מסופן, ווי ער. פאר פעם הויבט ער אן טאנצען און בייסען זיך אליין מיט די נעזונטע וויסע צייהן אין די הענט ארויין, און לאזט ער אראפ א פאטש, קאן מען איהם פיהלען, טאקי האבען הנאה. דאם האבען זיינע חברים נעווואוסט גאנץ גוט, טאקי פארזוכט אויף זיערע פלייצעס, און מהאי טעמא מורא נעהאט פאר איהם אימת־מות, נישט נעווילט האבען מיט איהם קיין מנע־ומשא. פאר קלעפ, פארשטעהט איהר מיך, האבען אידישע קינדער דרך־ארץ... און בכדי מע זאל זיין נעווארענט פון געצעל'ס קלעפ, האבען אלע צעהן חדר־יונגלעך בחברותא נעמוזט מאכען אקעגען איהם יד־אחת, צעהן חברים אקעגען איינעם, און אט אויף אזא־נ־אופן איז נעווארען ביי יענקלען אין חדר צוויי כתות: פון איין זייט אלע תלמידים, פון דער אנדערער זייט נעצעל. די תלמידים האבען געשארפט די מוחות, נעצעל — דעם קולאק. די תלמידים האבען נעלערנט, נעצעל האט נעפרעסען קנישעס מיט ווארעניקעס לרוב.

II

ויהי היום, ס'איז געקומען אונטער א יום־טוב, האבען זיך חברה צונויפגעקלויבען שפיעלען אין נים. דאם שפיעל אין נים איז א שפיעל, ווי אלע שפיעלען, נישט בעסער פון דרוידעל און נישט ערנער פון קארטען; דאם שפיעל באשטעהט אין פאר־שיידענע שפיעלען: אין „גריבעל", אין „באנק" און אין „יאר־מעלקע". און אויסלאזען לאזט זיך אוים דאם שפיעל, ווי, נע־ווינטליך, יעדעס שפיעל: איינער פארשפיעלט, דער אנדערער

געווינט. און, ווי אומעטום, איז דער וואָס געווינט א חכם און א בריה און א וואויל־ער יונג, און דער וואָס פֿארשפּיעלט — דער איז א טפֿש און א בהמה און א שלים־מזל'ניק, פונקט ווי, להבדיל, אין די גרויסע מקומות, אין די קלובֿען, דאָרט, וואו דער עולם זיצט יומם ולילה און איז זיך עוסק אין הלכות קאָרטן.

האָבען זיך, הייסט עס, חברה צונויפגעקלויבען אין חדר, אלע צעהן חברים, שפּיעלען אין נים. איבערגעקערט א באנק, אויס־געלעגט א שורה נים אויף דער ערד און געגומען וואַרפען פון דער באנק אראָפּ צו דער שורה; ווער עס וועט מעהר אויסלאָגען פון דער שורה, דער האָט געוואונען. פּלוצים עפענט זיך די טיר און עס קומט אריין געצעלט, מיט פולע קעשענעס, געווינטליך.

— ברוך הבא, א איד! — רופט זיך אָן אייגער.

— מע זאָל דערמאָנען משיח'ן! — מאכט דער אנדערער.

— ויבוא המן! — זאָגט דער דריטער.

— מאכט רש"י: דער רוח האָט איהם געבראכט צו טראָגען!

— אין וואָס שפּיעלט איהר, אין באנק? שפּיעל איך אויך מיט אייך. איך האָב נים. — אזוי זאָגט געצעלט און באקומט באלד א תשובה:

— לא מיט א ספאָריק!

— פּאר וואָס?

— דערפאר!

— נו, וועל איך אייך צעשלאָגען דאָס שפּיעל!

און נישט לאַנג געטראכט, געגומען מיט די בערישע פּיס און צעשלייערט די שורה נים איבער דער גאנצער שטוב. האָט דאָך עס חברה מסתמא פּארדראָסען. א העזה פון א יונגאטש!

— קינדער, וואָס שוויגט איהר איהם? — האָט זיך אָנגערופען אייגער.

— הבה נתחכמה! — רופט זיך אָן נאָך אייגער.

— לאָמיר איהם דורכברעכען די ביינער! — פּארטייטשט א דריטער.

— אנו, פרובט זיך! — מאכט געצעל און פארקאטשעט די ארבעל, גרייט צו דער ארבייט.

און ס'איז ארוים א מלחמה, א געשלעג צווישען ביידע כּוחות. פון איין זייט דער גאנצער חדר, פון דער אנדערער זייט — געצעל.

צעהן איז נישט איינער. זיי האָבען טאקי געפיהלט דעם טעם פון זייער געזונטע קולאקעס; א צוויי־דריי סימנים: ביילען אין שטערן און לאנטערנעס אונטער די אויגען האָבען טאקי גע־חאפט זיי; דערפאר האָבען זיי אבער אויך איהם נעגעבען צו זעהען די וועלט מיט זייערע שארפע נעגעל און מיט די צייהן און מיט וואָס נאָר מע האָט געקאָנט, פון פאַרענט און פון הינטען און פון אלע זייטען, געדראפעט, געשטשיפעט, געפליקט, געריסען, געביסען — בקיצור, צעהן איז נישט איינער, גובר געווען האָבען זיי, און געצעל האָט געמוזט, מחילה, נעמען דעם וועג און מאכען פליטה. און ערשט דאָ הויבט זיך אָן די רעכטע מעשה מיט די נים.

III

ארויסגענאנגען אין דרויסען א צעקאָשמעטער, א צעדראפע־טער, מיט צעריסענע פלודערען, איז געצעל געבליבען שטעהן א ווייל פארטראכט. נאכדעם האָט ער זיך נעגעבען א פאטש מיט ביידע הענט איבער די קעשענעס, און עס האָט זיך געלאָזט הערען א קלינגען פון א סך נים.

— ווילט איהר, היימס דאָס, מיט מיר נישט שפיעלען אין נים? לאָז זיך מיט אייך שפיעלען דער מלאך־המות! איך האַרף אייך אויף סים סאָט פפרות! איך קאָן באשטעהן, מיר זאָלען זיך אלייך אינצווייען שפיעלען...

אזוי האָט געצעל א זאָג געטהאָן צו זיך אליין און האָט זיך געלאָזט געהן וואו די אויגען וועלען איהם טראָגען. אפּגעשטעלט

זיך אין מיטען וועג, טהוט ער א זאַג צו זיך, גלייך ווי ער וואָלט דאָ נעווען מיט עמיצען זאָלבאַנאַנד:

— וואוהין זשע, געצעל, וועלען מיר נעהן, אשטייגער? — און טאקי באלד זיך אליין נעענטפערט:

— אהין, ווייט... הינטער דער שטאדט, אויף יענער זייט מיהלען. דאָרט איז נישטאָ קיינער. דאָרט וועלען מיר זיך זיין איינע אליין אינצווייען, קיינער וועט אונז נישט שטעהרען. און לאָז עמיצער פּרובען אונז שטעהרען, וועלען מיר ברעכען ביינער, מאכען א תל...

און נעצעל, רערענדיג אזוי מיט זיך אליין, פיהלט, אז ער איז נישט איינער, נאָר צוויי, און כּח פיהלט ער אין זיך פּאר צוויי! אנו, לאָזען נאָר קומען אהער זיינע חברים, מאכט ער פון זיי א מאטשינקע, א האנטשירקע, א חורבן! און ער האָט דערפון שטאַרק הנאה און הערט נישט אויף צו רעדען מיט זיך אליין, גלייך ווי ער וואָלט דאָ נעווען באמת זאָלבאַנאַנד.

— הער נאָר אויס, ביז וואַנען וועלען מיר, אשטייגער, נעהן? — מאכט ער צו זיך אליין און ענטפערט זיך טאקי תוך־כּדי־דבור:

— נו, עס וועגדט זיך אין דיר.

— טאָמער וואָלטען מיר זיך נאָר דאָ צוגעזעצט שפּיעלען אין נים? הא? וואָם זאָגסט דו, נעצעל?

— טא, ביי מיר האָסט דו נע'פּוען'ט.

און נעצעל זעצט זיך צו אויף דער ערד, העט־וויים הינטער דער שטאדט, אויף יענער זייט מיהלען. ארויסגענומען און איבער־נעצעהלט די נים, צעטיילט זיי אויף דער האלב, גלייך אויף גלייך; איין העלפט אריינגעלעגט אין דער רעכטער קעשענע, די אנדערע העלפט אין דער לינקער קעשענע, אויסגעטהאָן דאָם היטעל און אריינגעוואָרפען אהין פון דער רעכטער קעשענע עטליכע נים און א זאג געטהאָן צו זיך אליין:

— זיי מיינען, אז אָהן זיי קאָן מען זיך גאָר נישט באַנעהן...
הער נאָר אויס, געצעל, אין וואָס פאַר א שפּיעל שפּיעלען מיר?
— איך וויים? אין וואָס פאַר א שפּיעל דו ווילסט.
— אפשר וועלען מיר שפּיעלען אין „אום צי גראָד"?
— ביי מיר האָסט דו נע׳פּוּעל׳ט.
און ער טהוט א טרייסעל מיט דער יארמעלקע און א מאָך:
— אציגנד טרעף! אום, צי גראָד? נו, רעד וועדטער! —
מאכט ער צו זיך אליין און טהוט זיך א זעץ מיט׳ן עלענבויגען אין
זייט אריין און ענטפערט זיך אליין:
— גראָד.
— גראָד, זאָגסט דו? ווי לאַנג שמייסט מען דיך! געב
אהער. האָסט פארשפּיעלט דריי נים.
און ער נעמט־ארויס פון דער לינקער קעשענע דריי נים, לענט
זיי איבער אין דער רעכטער. וויעדער א מאל א טרייסעל מיט
דער יארמעלקע און וויעדער א מאל א פרעג:
— נו, ווייטער. אום, צי גראָד?
— אום.
— אום, זאָגסט דו? ווי לאַנג קרענקסט דו! געב אהער,
דו האָסט פארשפּיעלט פיער נים!
און ער לענט־איבער פון דער לינקער קעשענע אין דער רעכטער
פיער נים, טהוט א טרייסעל מיט דער יארמעלקע און א מאך צו
זיך אליין:
— נו, אפשר וועסט דו איצט טרעפען? אום, צי גראָד?
— גראָד.
— גראָד, זאָגסט דו? ווי לאַנג פוילען די ביינער דיינע!
געב אהער, דו פּאַרך איינער, פינף נים־לעך!
— נענוג איך פארשפּיעל, שעלסט דו זיך נאָך?
— וואר איז דיר שולדיג, אז דו ביזט א בהמה און טרעפסט,
ווי א בלינדער אין גרוב? נו, זאָג שוין ווייטער, זאָג: אום,
צי נראָד? איצט וועסט דו שוין מסתמא נעווים טרעפען.

— נראָה.
— גראָד? לעבען זאָלסט דו מיר אזוי! געב אהער, דו פערד איינער, זיעבען נים, און טרעף נאָך א מאָל: אום, צי גראָד?
— גראָה.
— וויעדער א מאָל גראָה? איך זאָל דיך אזוי האָבען פאר א טאטען! געב אהער, שלים־מזל, נאָך פינף נים־לעך, און טרעף שוין אצינד, אפשר וועסט דו חאָטש איין מאָל טרעפען: אום, צי גראָד? נו, וואָס שווייגסט דו!
— איך האָב שוין נישט קיין נים.
— ס'א ליגען! דו האָסט!
— ווי איך בין א איר, איך האָב נישט.
— טהו נאָר א זוך גוט אין קעשענע אויפ'ן דנא! אָט אזוי.
— נישטאָ קיין סימן אפילו!
— נישטאָ? פארשפיעלט אלע נים? נו? צו וואָס האָט דאָס דיר געטויגט? ביזט דו נישט קיין בהמה?
— נענוג, האָסט אפגעוואונען ביי מיר אלע נים, רייצסט דו זיך נאָך מיט מיר?
— א מצוה, זעהר רעכט! האָסט געוואלט ביי מיר אפ־געווינען, האָב איך ביי דיר אפגעוואונען.
און גויעצעל איז העכסט צופריעדען פון דער מעשה, וואָס געצעל האָט פארשפיעלט, און ער, גויעצעל, האָט געוואונען. ממש ער פיהלט, אז עס קומט איהם צו א שטיק געזונט. ער פיהלט זיך איצטער בכח אפגעווינען ביי דער גאנצער וועלט אלע נים. „וואו נעמט מען זיי איצטער, די חברים מיינע פון חדר? וואָלט איך זיך מיט זיי צערעכענט! איך וואָלט זיי נישט איבערגעלאָזט קיין איינציג ניסעל אפילו אויף א רפואה! זיי וואָלטען זיך אויסציהען ביי מיר, א מיתה משונה איינעמען דאָ אויפ'ן אָרט!"...
און געצעל וועלט אין פעם, מלא רציחה, לעגט־צונויף די קולאקעס און קריצט מיט די צייהן און רעדט צו זיך אליין, גלייך ווי ער וואָלט דאָ באמת געווען זאלבאנאנד:

— אנו, פרובט איצט זיך אָנהויבען מיט מיר! אצינד בין איך שוין נישט אליין! אצינד זענען מיר שוין זאלבאנאנד!... נו, גענעל? וואָס ביזט דו געבליבען זיצען עפּים, ווי א חתן? לאָמיר נאָך שפּיעלען א ביסעל אין נים.

— אין נים? וואו האָב איך נים? איך האָב דאָך דיר געזאָגט, אז איך האָב שוין נישט קיין אייגציג ניסעל אפּילו.

— אך! איך האָב גאָר פּארגעסען, אז דו האָסט שוין נישט קיין נים... ווייסט דו וואָס? איך וועל דיר געבען איין עצה, גענעל.

— דהיינו?

— גענט האָסט דו?

— איך האָב. נו, איז וואָס?

— קויף ביי מיר נים.

— וואָס הייסט, איך זאָל ביי דיר קויפען נים?

— בהמה, ווייסט נישט וואָס הייסט קויפען? גענב מיר גענט, נא דיר נים. הע?

— נו, מהכּתּיתי. ביי מיר האָסט דו גע'פּועל'ט.

און ער נעמט־ארויס פון בייטעל א זילבערנע גרייונע, דינגט זיך אויס פּאר'ן מקח, צעהלט־אָפּ א פּאָר צעהנדליג נים פון דער רעכטער קעשענע אין דער לינקער, און דאָס שפּיעל הויבט זיך אָן גאָר איבער א נייעס.

IV

א ענינטער קאָרטען־שפּיעלער, דערצעהלט מען, האָט גערופען א האלבע שעה פּאר'ן טוידט זיין זוהן, אויך א קאָרטען־שפּיעלער, און רופט זיך אָן צו איהם בזה הלשון:

— מיין קינד! איך געה־אַוועק פון דער וועלט, מיר וועלען זיך שוין מעהר נישט זעהן קיינמאל. איך וויים, אז דו שפּיעלסט

אין קאַרטען, דו האָסט מיין חולאת... שפּיעלען מעגסט דו וויפּיעל דו ווילסט, נאָר אָפּשפּיעלען זיך — זאָל דיך גאָט שומר ומציל זיין!

די דאָזיגע ווערטער זענען, להבדיל, א תורה. נישטאָ קיין ערגערע זאַך אויף דער וועלט, ווי אָפּשפּיעלען זיך. דאָס טהוט־אויס, זאָגען געניטע מענטשען, ביז צו דעם לעצטען העמד! דאָס טרייבט־אריין אין שאול־תחתית אריין, און מע קאָן שוין נאָכדעם קיין תּחית־המתים נישט אויפשטעהן! אזוי זאָגט די וועלט, און אזוי איז געווען אויך מיט אונזער חברה־מאן. ער האָט אזוי לאַנג געארבּייט מיט'ן היטעל: אום, צי גראָד, געלעגט פון איין קעשענע אין דער אנדערער, ביז די לינקע קעשענע איז געבליבען אָהן איין ניסעל.

— נו, פּאַר וואָס שפּיעלסט דו נישט?

— איך האָב שוין נישט מיט וואָס.

— וויערער א מאָל געבליבען אָהן ניס, שלים־מזל?

— דו זאָגסט, איך בין א שלים־מזל, און איך זאָג, דו ביזט א שולער.

— זאָגסט דו נאָך א מאָל דאָס וואָרט „שולער", גיב איך דיר איבער די פּיסקעס.

— לאָז דיר גאָט געבען אזא זין!...

געצעל בלייבט זיצען עטליכע מינוט שטיל, נראָבעלט מיט די פינגער אין דער ערד, גראָבט א גריבעל און ברומט שטילערהייט א ליעדעל אונטער דער נאָז. נאָכדעם טהוט ער א זאָג:

— סקוטשנע! לאָמיר שפּיעלען אין ניס.

— וואו האָב איך ניס?

— האָסט נאָך עפּים געלט? איך וועל דיר פּארקויפּען נאָך א צעהנדליג.

— געלט? וואו האָב איך געלט? איך האָב שוין נישט א גראָשען!

— נישט קיין ניס און נישט קיין געלט? אוי, איך וועל דאָס נישט אויסהאַלטען! חא־חא־חא!

און דער „חא־חא־חא" צעשיט זיך איבער'ן גאנצען פעלד, קלינגט זיך אָפּ מיט א וויעדער־קול אינ'ם געדיכטען וויטען וואלד, און גענצעל קאטשעט זיך פאר גענעכטער.

— וואָס איז מיט דיר פאר א גענעכטער, דו גויענצעל אייר־נער? — מאכט ער צו זיך אליין, און טאקי תּוך־כדי־דבור זיך אליין אָפּגענטפערט:

— דאָס לאָך איך פון דיר, שלים־מזל. גענוג דו האָסט מיר פארשפּיעלט אלע נים — צו וואָס האָט דיר געטויגט נאָך נעמען און פארשפּיעלען דאָס געלט אויך, אזוי פיעל גענלט, דו שוטה בן פיקהאָלץ? אוי, איך וועל דאָס נישט אויסהאלטען! חא־חא־חא!

— האָסט דאָך מיך אליין ארויפגעפיהרט דערויף, דו רשע מרושע, דו שלעכטער יונג, דו טרפה'נער ביין!

— חכם בלילה! אז איך זאָל דיר זאָגען אָפשניידען די נאָז, דארפסט דו מיך פאָלגען? דו פעטאָך איינער! דו בהמה בצורת פערד! חא־חא־חא!...

— ווער חאָטש אנשטומט, דו גויעץ איינער, און לאָם איך דיין טרפה'נעם פרצוף נישט אָנקוקען!

און ער קערעוועט זיך אוועק פון זיך אליין, זיצט עטליכע מינוט איין אָנגע'ברוגז'טער, גראָבעלט מיט די פינגער די ערד, פארשיט דאָס אויסגעגראָבענע גריבעל און זינגט שטיל־ערהויט א ליעדעל אונטער דער נאָז.

V

— ווייסט, וואָס איך וועל דיר זאָגען, גענצעל? — רופט ער זיך אָן צו זיך אליין אין עטליכע מינוט ארום. — לאָמיר זיך שוין איבערבעטען, לאָמיר ווערען חבר. גאָט האָט מיר גענאָלפען, ס'האָט מיר אזוי באָגליקט, איך האָב געוואונען, קיין עין־הרע, אזוי פיעל נים, — פאר וואָס זאָלען מיר זיך נישט פארגינען צעקנאקען עטליכע

ניסלעך? זיי באראַרפען זיין, מיין איך, ניט שלעכט? האַ? ווי מיינסט דו, געצעלע?

— יאָ, איך מיין אויך אַזוי, זיי באראַרפען זיין ניט שלעכט. — ענטפערט ער זיך אַליין, און חאַפּט־אַריין אין מויל איין ניסעלע, דאָס אַנדערע ניסעלע, דאָס דריטע ניסעלע, טהוט אַלע מאָל אַ זעץ מיט'ן האַנט איבער די צייהן, דאָס ניסעלע טהוט אַ טרישטשע, נעמט ער אַרויס אַ פּעטען יאָדער, רייניגט איהם אַרום, ווארפט איהם אַריין אין מויל און קייעט מיט די גרויסע ווייסע צייהן געשמאַק, חראָמקעט, ווי אַ פערד האָבער, און רופט זיך אָן:

— ביזט אפשר אויך אַ בעלן, נעצעלע, אויף אַ יאָדער פון אַ ניסעלע? שעם דיך נישט, זאָג!

— מהכתיתי, פּאַר וואָס נישט?

אַזוי ענטפערט ער זיך אַליין, ציהט אויס די לינקע האַנט, נאָר טאַקי באַלד טהוט ער זי אַ פּאַטש מיט דער רעכטער:

— און אַ מכּה ווילסט דו נישט?

— לאָז דיר זיין אַ מכּה.

— לאָז דיר זיין צוויי.

און ער הערט נישט אויף צו קנאַקען ניסלעך און קייען די פּעטע יאָדערען, חראָמקען, ווי אַ פערד האָבער. ס'איז איהם קאַרג, וואָס ער פרעסט און יענער זיצט און קוקט, רופט ער זיך אָן צו איהם:

— הער נאָר, געצעלע, וואָס איך וועל דיך פרעגען: ווי אַזוי איז דיר, למשל, בשעת מעשה, אַז איך עס און דו קוקסט?

— ווי אַזוי מיר איז? אַזא יאָהר אויף דיר!

— ע, ביזט, אפּנים, אין כעס? נא זשע דיר אַ יאָדער פון אַ ניסעלע.

און געצעלע'ס רעכטע האַנט גיט דער לינקער האַנט אַ יאָדער פון אַ ניסעלע. ווייל די לינקע האַנט נעמען דעם יאָדער פונ'ם ניסעלע, גיט איהם די רעכטע האַנט, מחילה, אַ פייג... געהט די לינקע האַנט און טהוט אַ פּאַטש דער רעכטער האַנט, נעמט די רעכטע האַנט

און טהוט א פּאַטש דער לינקער האַנט. געהט די לינקע האַנט און דערלאַנגט א פּראַסק אין דער רעכטער באַק, געהט די רעכטע האַנט און שטעקט־אָפּ דער לינקער באַק צוויי פּעטש. חאַפּט־אָן די לינקע האַנט ביי דער רעכטער לאַץ, נעמט די רעכטע האַנט און רייסט־אָפּ די לינקע לאַץ פון אויבען ביז אַראָפּ. געהט די לינקע האַנט און חאַפּט זיך אָן ביי דער רעכטער פּאה, נעמט די רעכטע האַנט און פּאַרפּאַהרט אין לינקען אויהער.

— לאָז־אָפּ די פּאה, געצי, פּאַלג מיך, לאָז־אָפּ די פּאה!

— לאָז־אָפּ דעם אויהער, וועל איך דיר אָפּלאָזען די פּאה!

— א מכה!

— נו, בלייבסט דו אָהן א פּאה, געצי!

— בלייבסט דו, גויעץ, אָהן איין אויהער!

— אי!

— אי־אי!!

. . . . . .

עפּילאָג.

עטליכע מינוט האָט זיך אזוי געקאַטשעט אויף דער ערד אונזער געצעל. אָט איז ער געלעגען פון אויבען מיט דער רעכטער זייט, אָט איז ער געלעגען פון אויבען מיט דער לינקער זייט, צוגעהאַלטען מיט ביידע הענט די קעשענע מיט ניס. א מינוט האָט גובר געווען גויעצעל, א מינוט האָט גובר געווען געצעל. ביז ער האָט זיך אויפגעחאפּט פון דער ערד, איין אייגנעקאַטשעטער אין בלאָטע, ווי א דבר־אַחר, א צעפליקטער, מיט א צעבלוטיגטען אויהער, מיט איין אונטערגעריסענער פּאה, ארויסגעחאפּט אלע ניס פון קעשענע און פּאַרוואַרפען זיי אין בלאָטע אריין, העט־וויט ביז אויף יענער זייט מיהל, און צו־געברומט מיט כּעס:

— אָט אזוי!... א מצוה!... נישט מיר, נישט דיר!...

לאה'נין

א ביקר.

נעשריבען אין יאָהר 1904.

לְאָהֳנִיו

א.

פון יאָהר צו יאָהר, פֿינקטלִיך, ווי א זייגער, איז ביי די בערנשטיינס א מנהג, אז צו „שפוך חמתך" עפענט מען אלע טירען — מע לאָזט־אריין א גאסט אין שטוב אריין, א ליעבען טייערען גאסט, אליהו הנביא.

זיי גלויבען, אז דער גוטער נעטרייער אליהו הנביא קומט־אריין זיי בענטשען. שטילערהייט טרינקט ער אָפּ א טראָפּען פון׳ם כּוס, וואָס שטעהט אָנגעגרייט פון זיינעטוועגען, און ווערט שטילערהייט פארשוואונדען.

פאר אזא איין אָנגעלעגטען גאסט שטעהט־אויף די גאנצע שטוב און רופט־אויס: „ברוך הבא!"

און נאָכ׳ן „ברוך־הבא" זאָגט מען הויך, אויף א קול און מיט א ניגון:

— שפוך חמתך — גים אויס דיין צאָרן אויף די נישט־קולטורעלע פעלקער, וואָס ווילען דיך ניט קענען!...

א מאָדנע פרומע שטוב ביי די בערנשטיינס! א פאטריאַרכאלע, א פשר׳ע, מיט מנהגים פאטריאַרכאלע.

ערב־פסח פשר׳ט מען די פיסלעך פון די בענקלעך, די קייטלעך פון די טירען, די זאסלינקעס פון׳ם קוימען, די קראָקווער פון׳ם בוידעם.

מע כשר'ט די קינדער, מע כשר'ט די דיענסט, מע כשר'ט די בהמה.

אויב ביי דער גאנצער וועלט איז כשר, איז ביי זיי כשר שבכשר. אויב ביי אלע איז פסח, איז ביי זיי פסח שבפסח.

און אז בערנשטיין זעצט זיך אוועק צום סדר מיט'ן ווייסען קיטעל, מיט דער ווייסער זיידענער יארמעלקע, מיט די ווייסע שיך און זאקען, אויף דעם הסב־בעט, אויף דעם ווייסען ווייכען הסב־בעט, — געוועלטיגט ער.

דער סולטאן פון מאראקע מיט'ן שאך פון פערסיע, און אפילו דער מלך פון קאַרעע, וואם טראגט א מגן־דוד אויפ'ן קאפ, מעגען, כלעבען, קומען אהער זיך לערנען געוועלטיגען.

אז וואויל איז דעם מלך, וואם האט ביי דער רעכטער האנט אזא מלכה, ווי בערנשטיין האט.

אז וואויל איז דעם מלך מיט דער מלכה, וואם ארום טיש ביי זיי זיצען, ווי די אייל־בערט־פלאנצונגען, זייערע קינדער.

רעד איך פון דער מלכה בערנשטיין, דערמאן איך מיך אן דער „אשת־חיל" פון שלמה המלך. רעד איך פון איהרע קינדער, קומען מיר אקעגען די ווערטער: „הנה כי כן יבורך גבר" — אט אזוי איז דאם, אז גאט וויל איינעם בענטשען!

ב.

איין יאהר, סך־הכל איין יאהר, איז איבערגעלאפען — און וואם פאר איין איבערקעהרעניש!

די אייגענע שטוב, די אייגענע כשר'ע פרומע שטוב. די אייגענע מענטשען, די אייגענע פרומע כשר'ע אידען. נאר נישט דער גייסט, נישט דער פסח, נישט דאם עפענען פון די טירען, נישט דער „ברוך־הבא", נישט דער „שפוך־חמתך", וואם פארא־יאהרען.

וואו איז אהינגעקומען די פרייליכקייט, די ליכטיגקייט, מיט דער היימליכקייט, מיט דער בריטקייט?

א זאָרג, א גרויסער טיעפער זאָרג, ליגט אויסגעגאָסען אויף אלע פנימ'ער. א פארבאָרגענער אומעט האָט זיך אהער אריינ־גע'גנבה'ט. א שטילער־שטילער טרויער.

שוין באלד א יאָהר, זינט עס האָט זיך אויסגעגאָסען אויף זיי און אויף דער גאנצער שטאָדט א וואָלקענבראָך, א שטורעמוויינט מיט א האָגל, און נאָך קליינגט זיי אין די אויהערען דער דונער מיט'ן ציטערען פון די פענסטער, מיט'ן געשריי, מיט'ן געפילדער.

איין יאָהר, סך־הכל איין יאָהר, איז איבערגעלאָפען — און וואָס פאר איין איבערקעהרעניש!

א זאָרג, א גרויסער טיעפער זאָרג, ליגט אויסגעצויגען אויף אלע פנימ'ער. א פארבאָרגענער אומעט האָט זיך אהער אריינ־גע'גנבה'ט. א שטילער־שטילער טרויער.

דער אייגענער מלך מיט'ן ווייסען קיטעל, מיט דער ווייסער זיידענער יארמעלקע, אויף דעם אייגענעם ווייסען ווייכען הסב־בעט. די אייגענע שענע מלכּה, די אשת־חיל. די אייגענע קינדער, ווי די אייל־בערט־פלאנצונגען, ארום טיש. נאָר נישט דער סדר, וואָס פאראיאהרען, נישט די פרייליכקייט, די ליכטיגקייט, מיט דער היימליכקייט, מיט דער בריטקייט, וואָס פאראיאהרען.

די אייגענע הגדה, נאָר נישט דער ניגון. א פארבאָרגענער אומעט האָט זיך אריינגע'גנבה'ט אין דעם ניגון, א שטילער־שטילער טרויער.

און דער מלך און די מלכּה און די קינדער, די בני־מלכים, זינגען שטיל דעם שטילען טרויעריגען ניגון, גלייך ווי א קראנקער, א חולה מסוכּן, וואָלט דאָ געלעגען ערגיץ אין דער נאָהענט, גלייך ווי מע וואָלט באווויינט א טוידטען.

און שטילערהייט, בגנבה, באהאלטען איינם פון דאָם אנדערע, טרייסלען זיי אָפּ א שטילע טרער — נאָך לאה'ניון.

ב.

לאה'ניו — אזוי האָט געהייסען דאָס קלענסטע קינד, דאָס קלענסטע און דאָס ליעבסטע.

דאָס איז געווען זעהר־זעהר א גערָאטען קינד, א מיידעלע פון א יאָהר זעכס, א מיידעלע מיט געקרייזעלטע פלאָכסענע הערלעך און מיט הימעל־בלויע אויגלעך, און גערעדט האָט דאָס, ווי אייַן אלטער. אלסדינג גערעדט און אלסדינג פארשטאנען, אלסדינג געפיהלט און אלסדינג געוואוסט.

שוין צופיעל געוואוסט, צופיעל געפיהלט, צופיעל פארשטאנען! וואָס וועט זיין פון דעם קינד, אז עס וועט אויסוואכסען?

דער דאקטאָר האָט געזאָגט: „דאָס קינד איז נערווועז; דאָס קינד דארף מען היטען". וואָס איז דער חידוש, וואָס אלע האָבען איבער דעם אזוי נעציטערט, געטרייסעלט זיך? לאה'ניו! לאה'ניו!

פאראיאהרען, אז ס'האָט זיך אויפגעהויבען דער שטורעם־ווינט און אלע האָבען אָנגעהויבען ארומלויפען איבער דער שטוב, ווי די פאר'סמ'טע מייז, ניט געווואוסט, ווואו מען איז אין דער וועלט, האָט לאה'ניו פארשטאנען און איז ארויפגעשפרונגען צו דער מוטער אויף די הענט, ארומגעהאפט זי ביי'ם האלז און נעציטערט און געטרייסעלט זיך, און די צייהנדלעך האָבען זיך ביי איהר געשלאָגען, און די אויגלעך זענען איהר געוואָרען משונה גרויס, און זי האָט געזאָגט:

— מאמעניו, איך וועל דיך ניט לאָזען!...

פאר שרעק, נאָר פאר שרעק אליין, איז דאָס קינד גע־שטאָרבען!...

. . . . . .

ד.

אך, ווי שען איז געווען לאה'ניו, ליגענדיג אין בעטל, ווי חנ'עוודיג! די געקרייזעלטע פלאַפּסענע הערלעך צעלאָזט, די שענע הימעל־בלויע אויגלעך האלב־אָפּען, די ווייסע טוידטע ליפּען צוגעשלאָסען אויף שטענדיג, אויף אייביג.

ניין, לאה'ניו וועט שוין מעהר ניט רעדען. קיינמאָל ניט, קיינמאָל ניט!

און דאָך מאַהלט זיך אויס דער מוטער, אז דאָס קינד קוקט אויף איהר, רעדט צו איהר, פרעגט ביי איהר:

— מאמעניו! פאר וואָס?...

קיינער גלויבט איהר ניט, דער ווייסטער מאמע. זיי מיינען, אז זי רעדט פון וועג, אז זי איז חלילה, ניט ביי די געדאנקען. חא־חא־חא! חא־חא־חא!...

נאָר וואָס טראַגט א מענטש ניט איבער? לאה'ניון האָט מען באהאלטען, אין דער ערד באהאלטען, און די ווייסטע מאמע איז געזונט געוואָרען. און אָט זיצען זיי אלע איצט ביי'ם סדר, אלע, נאָר אָהן לאה'ניון. סאמע דאָס קלענסטע, סאמע דאָס ליעבסטע פעהלט! נישטאָ לאה'ניו!

און דער מלך און די מלכה און די קינדער, די בני־מלכים, זיננען שטיל דעם שטילען טרויעריגען ניגון פון דער הגדה, דערמאנען זיך אָן לאה'ניון, ווי זי איז פּאראַיאָהרען דאָ געזעסען, און שטיל, בגנבה, באהאלטען איינס פון דאָס אנדערע, פארלירען זיי א טרער.

און אז עס קומט צו „שפוך־חמתך", עפענט מען די טירען בריים, ווי אלע מאָל, אריינצולאָזען דעם נאסט, אליהו הנביא, און מע שטעהט־אויף, בכדי איהם מקבל פּנים זיין, איהם אָפּגעבען דעם „ברוך־הבא".

נאָר, אוי־וועה, ס'איז ניט דער „ברוך־הבא", וואָס פּאראַיאָהרען! ס'איז ניט דאָס אויפּנעמען דעם אָנגעלעגטען נאסט, אליהו הנביא, ס'איז ניט דער „שפוך־חמתך", וואָס אלע יאָהר!

טאקי די אייגענע תפלה, די אייגענע ווערטער, נאָר דער נוסח, דער ניגון, דער טאָן איז איין אנדערער! עס לאָזט זיך הערן אינ׳ם נוסח א נייער טרויער, אין די ווערטער — א מין באקלאָגען זיך פאר דעם רבונו־של־עולם.

און ווי טרערען הערען זיך אינ׳ם מלכ׳ם קול. און אויך די מלכּה ווישט די אויגען. און די קינדער, די בני־מלכים, קוקען אויף די אָפענע טירען, גלויבען נישט אינ׳ם גאסט, גלויבען נישט, אז אליהו הנביא קומט אהער צו פליהען פארזוכען א טראָפען פונ׳ם כּוס, וואָס שטעהט אָנגענרייט פון זיינעטוועגען. זיי טראכטען:

„ווי קאָן דאָס אזא גוטער געטרייער מלאך, ווי אליהו הנביא, דערלאָזען אזעלכעס, אזא אומרעכט? ווי קאָן דאָס אזא גוטער געטרייער מלאך, ווי אליהו הנביא, דערלאָזען, מע זאָל צונעמען ביי זיי, אויסחאפען לאה׳ניון? סטייטש, לאה׳ניון!"...

איין יאָהר, סך־הכל איין יאָהר, איז איבערגעלאָפען — און וואָס פאר איין איבערקעהרעניש!

א פארשפיעלטער ל"ג-בעומר

א מעשה פון חרר.

נעשריבען אין יאהר 1904.

אַ פַּארשְׁפִּיעלְטֶער לַ״ג־בָּעוֹמֶר

א.

אונזער רבי, „ניסעל דער קלייניער" (אזוי האָט מען איהם געוויפען, ווייל ער איז געווען א קלייניער), האָט זיך געלאָזט פיהרען ביי דער נאָז פון זיינע באהעלפערס. וואָס די באהעלפערס האָבען געוואָלט, האָבען זיי ג׳פועל׳ט. געקומען דער ערשטער באהעלפער און האָט געזאָגט: מע דארף היינט לאָזען די קינדער באַצייטענס פריי — האָט ער געהייסען לאָזען די קינדער פריי. געקומען דער אנדערער באהעלפער און געזאָגט: די קינדער וועלען איבערקעהרען די וועלט, מע דארף זיי האלטען אין חדר — האָט ער געהייסען, מע זאל זיי האלטען אין חדר. ער זאל אליין עפּים צוקלערען — דאָס נישט. דעריבער האָבען געוועלטיגט אויף אונז די באהעלפערס, נישט דער רבי. אין אנדערע חדרים, למשל, ווייסען באהעלפערס איינוואשען די קינדער, זאָגען מיט זיי ברכה, טראָגען זיי אויף די פליציעס איבער דער בלאָטע, ברענגען זיי אין חדר אריין א טעפּעלע אָנבייסען. ביי אונז האָבען די באהעלפערס געפוילט זיך איינוואשען אונז, זאָגען מיט אונז ברכה, טראָגען אונז אויף די פליציעס. דערפאר האָבען זיי אָבער ליעב געהאט ברענגען אונז אין חדר אריין די אָנבייסענס און... טאקי אליין אויפעסטען. אויסזאָגען דאָס דעם רבין האָבען מיר נישט געטאָרט: די באהעלפערס האָבען אונז געהאלטען רעכט אין דער

מורא, אונז אָנגעזאָגט, אז טאָמער וועט עמיצער זיך דערוועגען זאָגען א וואָרט, א פּיפּס טהון פּאר דעם רבין, וועט מען איהם קאָטעווען, שינדען די הויט! איינער, א ווייסער־חברה'ניק, האָט זיך יאָ געפּרובט אמאָל ארויסשפּרינגען מיט א וואָרט, האָבען איהם די באהעלפערס נאָכדעם אזוי געטהאָן, אז ער האָט נעבאָך געקרענקט א גאנצען זמן, פּארזאָגט א צוהנטען, מע זאָל א באַהעלפער פּאר'ן רבין נישט מסר'ען.

יענע צייט קאָן מען אָנרופען מיט'ן נאָמען „גלות הבהלפּרים", אָדער „באהעלפּער־גלות".

ב.

ויהי בימי גלות הבהלפּרים — און ס'איז געווען אין דער צייט פון „באהעלפּער־גלות", האָט זיך געשטעלט ביי אונז אין פּתריעווקע א ל"ג־בעומר א נאסער, א קאלטער, ווי עס גיט זיך אוים אמאָל תחילת מאי קאלטע, נאסע טעג. די זון טאקי פלומרשט באווייזט זיך, לייכט און ווארעמט; נאָר א שארפער ווינט בלאָזט ערגיץ פון ווייטען, טראָגט־אָן חמארעס, רייסט ביי די פּאָלעס, וואלגערט פון די פּיס — גארנישט פּאחאָזשע אויף וועסנע...

האָט זיך פּארגלוסט גראָד דעמאָלט אונזערע באהעלפּערס, מיר זאָלען מאכען א שפּאציער ל"ג־בעומר הינטער דער שטאָדט און ארויסגעהן אויף מלחמה, ווי דער מנהג איז ביי אידישע קינדער, מיט שווערדען און מיט פייל־ענבויגענס און מיט צירה־לדרך, אלערליי גוטע שפּייזען, אין וועג אריין.

ס'איז א מנהג ביי אידישע קינדער פון קדמונים, אז עס קומט ל"ג־בעומר, וועלט מען מלחמה'רוג: מע וואָפענט זיך אָן פון קאָפּ ביז פּיס מיט פּלי־זיין, הילצערנע שווערדלעך, ראָדביקסלעך און פייל־ענבויגענס, מע נעמט־מיט עסענוואָרג אין וועג אריין און מע געהט־ארוים אויפ'ן פּריען פּעלד פלומרשט אויף מלחמה. אידישע קינדער, וואָס זיצען נעבאָך א גאנץ יאָהר פּארשפּארט אינ'ם ענגען

פּינסטערען חדר, אונטער דעם יאָך פון דער תּורה, אונטער דער מורא פון׳ם רבין און אונטער די קאַנטשיקעס פון די באַהעלפערס, אז עס קומט ל"ג־בעומר און זיי געהען־ארויס אויפ׳ן פרייען פעלד, אָנגעוואָפענט פון קאָפּ ביז פּיס מיט די היל־צערנע שווערד־לעך, ראָדביקסל־עך און פּייל־ענבויגענס, מאַהלט זיך זיי אויס, אז זיי זענען גבורים, וואָס קאָנען איינעמען דעם שטארקסטען שונא, חרוב מאַכען די וועלט — און זיי באַקומען מיט א מאָל קוראַזש, און חברה הויבט־אָן מאַכען גרויסע שפּאַנען און זינגען ליעד־לעך, מאָרנע ליעד־לעך, האַלב אידיש, האַלב גוייש:

ראז, דווא, טרי, טשעטירע!
אידישע קינדער
לערנען תּורה,
גלויבען אין וואונדער,
האָבען נישט מורא.
שמע ישראל, ניטשעווא!
ניע באַאימסיא ניקאַווא,
קראָמע באָגא אָדנאַווא...

און מיר האָבען געטהאָן, ווי דער מנהג איז: אראָפגענומען אונזערע פּאַראַאַהריגע היל־צערנע שווערד־לעך פונ׳ם בוידעם, און פּייל־ענבויגענס מיר אָנגעצויגען אויף רייפ־לעך פון פּסח׳יגע ווייז־פעסל־עך, און ראָדביקסל־עך האָבען אונז געשאַפט די באַהעל־פערס, געוויינטליך, פּאַר געלט, נאָר אזעלכע ראָדביקסל־עך קונציגע, וואָס מע קאָן שיסען מיט זיי א פּליעג, וועז זי זאָל, נאַפּשיקלאַך, וועלען שטעהן און ווארטען, ביז מע וועט זי שיסען... וכדומה נאָך אזעלכע מינים פּלי־זיין, אידיש געווען, וואָס מע קאָן מיט זיי איבערשרעקען אויף טוידט קליינע זויגעדיגע קינדער. און מיט אָנבייסען האָבען מיר זיך פאַרזאָרגט נישט אויף קאַטאַווע־סעס — איטליכער מיט וואָס גאָט האָט איהם געבענטשט און מיט וואָס

די מאמע האָט איהם באַווילִיגט פון איהר בריוטער האנט. און מיר זענען געקומען דעם טאָג פון ל"ג־בעומר אין חדר אריין, אַנ־געוואָפענט פון קאָפ ביז פים און מיט פולע קעשענעס פון כל טוב, וואָס א מויל קאָן רעדען: בולקע, און קיכעל. און אייער, און שמאלץ, און בראָנפען, און ווישניק, און פערטלען עוף, און שטיקער קאטשקע, און פופקעלעך, און לעבערלעך. און טיי מיט צוקער, מיט נים מיט מאראנצען מיט איינגעמאכטס, און אויך מיט מזומנ'ע גראָשענס — איטליכער פון אונז האָט זיך געוואָלט אויספיינען ברענגען וואָס מעהר און וואָס בעסער, יוצא זיין פאָר די באַהעל־פערס. און די באַהעלפערס האָבען אונז געלויבט, געזאָגט, אז מיר זענען וואויל, אויסגעצייכענטע יונגלעך, צונויפגענומען אונזערע גוטע שפייזען צו זיך אין די טאַרבעס אריין, און אונז האָבען זיי אויסגעשטעלט שורות־וויז, ווי מע שטעלט־אויס חיל, און האָבען א קאָמאַנדעוועט געטהאָן:

— נעמט זיך, אידישע קינדער, פאָר די הענט און מארש איבער דער בריק, גלייך אהין אויף מעזשריטשער פלאץ. דאָרט וועט איהר זיך באַגעגענען מיט די ים־קאָטערס און דאָרט וועט מען זיך שלאָגען!

— הורא, ים־קאָטערס! — האָבען מיר אויסגעשריען אלע אין איין קול און האָבען זיך געזומען פאָר די הענט און האָבען זיך ראָפטאָם א לאָז געטהאָן אין וועג אריין, שטאַרק האָפערדיג און זיכערלִיך, ווי אמת'ע גבורים.

ג.

די ים־קאָטערס — אזוי האָבען מיר גערופען די דרדקי־תלמידים דערפאר. וואָס זיי זענען געווען קינדער קלייגע, קורצע, אלף־בית־יונגלעך, און האָבען אויסגעזוהן קענען אונז, חומש־בחורים, ווי פליעגען, ווי מערעשקעס. עס האָט זיך אונז אויס־געוויזען, אז מיט איין בלאָז — פו! — מאכען מיר פון זיי א תל.

מיר זענען געווען בטוח, אז זיי וועלען נאָר אונז דערזעהען, ווי מיר זענען אָנגעוואָפּענט פון אויבען ביז אַראָפּ מיט שוורדען, פּייל־ענבויגענם און ראָדביקס־לעך, וועלען זיי געווים חאָפּען די פּים אויף די פּלייצעם און וועלען געווים מאכען פּליטה. א קלייניגקייט — אזעלכע גבורים, חומש־בחורים, וואָם אלע יונגלעך פון די דרדקי־חדרים האָבען געציטערט פאר אונז אימת־מות, מורא געהאַט אריינטערעטען אין אונזערע דל"ת אמות! איהר שפּיעלט זיך מיט חומש־בחורים, וועגען עלעצען, מיט לאַנגע פּים?!...

שלאָגען מיט די ים־קאָטערם האָבען מיר זיך, אייגענטליך, קיינמאל נישט געשלאָגען; נאָר על־פּי סברה האָבען מיר גערעכענט און געווען איבערצייגט, אז מיט'ן קוק מאכען מיר מיט די דאָזיגע קלייגע וועוריקעם א פּאַרלענדונג, א סוף, א תל־עולם. חוץ וואָם מיר וועלען זיי גוט איינטיילען, אָנברעכען אויף אלע זייטען, וועלען מיר נאָך נעמען ביי זיי רויב, דאָם הייסט, מיר וועלען זיך צעטיילען מיט זייערע אָנבייסענם, און לאָזען זיי אונז לאָדען צום „ונתנה־תוקף".

און פּאַר גרוים קוראזש און התפּעלות פון זיך אליין און פון אונזער פּח האָבען מיר זיך איינם דאָם אנדערע אונטערגעשטופּט, דערלאַנגט אלע מאל א שטורך אין די פּלייצעם אריין און א פּליאַסק פון הינטען, און אגב האָבען אונז טאקי אונטערגעטריבען די חברה באהעלפּערם, מיר זאָלען געהן א ביסעל גיכער.

— וואָם קריכט איהר, ווי די וואנצען? — האָבען זיי צו אונז געזאָגט, און אליין האָבען זיי זיך אלע מאל אָפּגעשטעלט, אויפגעבונדען די טאַרבעם און פּארזוכט די אָנבייסענם, שטארק געלויבט אונזערע מאכלים מיט אונזער ווישניק:

— אויסגעצייכענטער ווישניק! — האָבען זיי געזאָגט, אי־בערגענעבען איינער דעם אנדערען דאָם פּלעשעל און געבולקעט — בול־בול־בול — פונ'ם העלעל גלייך אין מויל אריין.

— איין אנטיק פון ווישניק! הערט איהר? טאקי נאָר א זוריפות!

אזוי האָבען געזאָגט די חברה באַהעלפערס, געלעקט די פינגער און שטאַרק אָפּגעשטאַנען פון אונז, באַוויזען אונז פון דער ווייטען מיט די הענט, מיר זאָלען געהן ווייטער! ווייטער!...

און מיר זענען געגאַנגען ווייטער און ווייטער איבער דעם גרויסען מעזשריטשער פּלאַץ, חאָטש דער ווינט האָט געבלאָזען אַלע מאָל שטאַרקער און שטאַרקער. דער הימל האָט זיך רעכט פּאַרחמאַרעט, און א געדיכט קאַלט רעגענדעל האָט געשמיסען גליך אין פּנים אַריין. פּאַר קעלט האָבען אונז די הענט געדראָלען, געוואָרען ברוין און בלוי, און די שטיוועלעך האָבען זיך צעווייקט, געקוואַטשקעט אין דער בלאָטע. ליעדלעך האָבען מיר שוין לאַנג אויפגעהערט זינגען, און געפיהלט האָבען מיר זיך מיער און הונ־געריג, זעהר־זעהר הונגעריג. און ס'איז געבליבען, מיר זאָלען זיך ערגיץ צוזעצען אויף א ווייל אָפּרוהען זיך און טאַקי אין איינוועגס עפּיס איבערחאַפּען, נעמען אין מויל אַריין.

— וואו זענען דאָס אונזערע באַהעלפערס? — האָט זיך אָנגערופען איינער פון אונז.

— חאַפּט דער רוח די באַהעלפערס! די אָנפּייסענס, די אָנפּייסענס וואו זענען?...

און דער עולם האָט שטאַרק אָנגעהויבען צו מורמלען אויף די באַהעלפערס: „א בעלנות צונעמען אַלע אונזערע פּופּקעס מיט אַלע אונזערע לעפּערלעך, מיט די קיכלעך, מיט די אייער, מיט'ן ביסל ווישניק, מיט די מזומנ'ע עטליבע גראָשענס, און אונז איבערלאָזען דאָ אַליין אויפ'ן פּוסטען פּלאַץ, אויף דער קעלט, הונגעריג, — פּארחאַפּט מענען זיי ווערען!"

— א מיתה משונה זאָל קומען אויף אונזערע באַהעלפערס!

— א חלירע זאָל קומען אויף אַלע באַהעלפערס פון דער גאַנצער וועלט!

— די כּפּרה זאָלען זיי זיין פּאַר אונזער מינדסטען נאָגעל!

— שא! שטיל זאָל זיין! אָן געהט אונזער שונא! אונזער פיינט!

— קלייגע וועוריקעם מיט גרויסע שטעקענס!
— די ים־קאָטערס! די ים־קאָטערס!
— הוררא, ים־קאָטערס!...

און ווי מיר האָבען זיי דערזעהען, אזוי האָבען מיר זיך א לאָז געטהאָן צו זיי, ווי די בייזע הונגעריגע וועלף, גרייט געווען זיי דורס זיין, צעריסען אויף שטיקלעך. נאָר... עס האָט זיך נע־טראָפען מיט אונז איין אומגלויק, א גרויסער אומגלויק, וואָס קיינער האָט דאָס בשום אופן נישט געקאָנט ארויסזעהען פריהער.

אז ס'איז ניט באַשערט, העלפען נישט קיין חכמות מיט קיין גבורה מיט קיין בריה'שאפטען. הערט א מעשה, וואָס קאָן זיך טרעפען.

ד.

די ים־קאָטערס, חאָטש זיי זענען קלייגע קורצע וועוריקלעך, אלף־בית־יונגלעך, נאָר, אפּנים, נישט קיין נאָרישע יונגלעך: אייר־דער זיי זענען ארוים צו אונז אקעגען אויפ'ן פעלד, אויף דעם גרויסען מעזשריטשער פּלאַץ, אויף מלחמה, האָבען זיי זיך אין דער היים פריהער גוט צוגעלערענט, געמאַכט רעפעטיציע הייסט עס. נאָכדעם האָבען זיי זיך אונטערגעפיטערט, איבערגעבינען הייסט עס, מיטגענומען מיט זיך וואַרעמע מלבושים'לעך מיט גומענע קאַלאָשען, אָנגעוואָבענט זיך פון קאָפּ ביז פים נישט ערגער פון אונז, און אפשר נאָך בעסער פון אונז, אויך מיט שוועדלעך און מיט פייַלענבויגענס און מיט ראָדביקסלעך, און האָבען גאָרנישט געוואָלט וואַרטען, ביז מיר וועלען אָנפאַלען אויף זיי, נאָר זיי זענען בעסער אָנגעפאַלען אויף אונז, און האָבען אונז געגומען ברעכען די ביינער — ווי אזוי מיינט איהר, אשטייגער? פון אלע זייטען און אזוי געשמעיה'דיג, אז מיר האָבען נאָר קיין צייט געהאט אפילו זיך ארומקוקען, וואו מיר זענען אין דער וועלט, גאָרנישט באמערקט

תחילת, אז זיי געהען אויף אונז נישט אליין, נאר מיט זייערע באהעלפערס, וואס האבען זיי אונטערגענעבען היץ:

— רעכענט זיך מיט די חומש־בחורים! קלאפט זיי, די ווערגעלעצען מיט די לאנגע פיס!

סע פארשטעהט זיך, אז מיר האבען אויך נישט געשווינגען. ווי די גבורים, האבען מיר זיך געשטעלט אקעגען די קליינע וועוריקעס, געבראקט זיי מיט די שווערדלעך, אנגעצוינגען די פיילענבוינגענס און אנגעשטעלט אויף זיי די ראדביקסלעך. נאר — אוי־וועה! — אונזערע שווערדלעך זענען געווען טעמפ, ווי האלץ, און ביז מיר האבען זיך א ריהר געטהאן מיט די פיילענבוינגענס, האבען מיר שוין אנגעהויבען חאפען קלעפ, ווי האלץ... פון די ראדביקסלעך שמועסט מען נישט: וואס קאן מען טהון מיט א ראדביקסל, אז דער שונא וויל נישט ווארטען, ביז מע וועט איהם אמאל טרעפען, און פליהט־אונטער און שלאגט דאס אייך ארויס פון די הענט — און געהט טהוט איהם עפיס!?

שלעכט. מיר האבען געמוזט אוועקווארפען דאס גאנצע כלי־זיין, די שווערדלעך מיט די פיילענבוינגענס מיט די ראדביקסלעך, און נעמען זיך צום געשלעג, ווי גאט האט געבאטען, דאס הייסט, מיר האבען אנגעהויבען ארבייטען פשוט מיט די הענט, מיט די קולאקעס. דער חסרון איז אבער געווען, וואס מיר, אוים־געמיידעט, אוים־געהונגערטע און איבערגעפרוירענע, האבען זיך געשלאגען אהן א טאלק, אהן א פלאן און אהן א שום אויבערהאר, ווארום אונזערע באהעלפערס זענען דאך נעבליבען פון הינטען: זיי זענען, מחילה, געווען אונטער'ן גלעזל און טאקי שטארק בגילופין פון אונזער ביסל ווישניק, פארטאפט זאלען זיי ווערען!... און זיי, די קליינע וועוריקעס, גוט אנגעטהאן אין רעכט פארביסען, זענען געקראכען גלייך אויף אונז פון דריי זייטען, אלע מאל שטארקער און שטארקער, געשאטען אויף אונז קלעפ מיט קולאקעס מיט בוכענצים — טאקי די זעלביגע בוכענצים, וואס מיר האבען גערעכענט איינמיילען זיי, האבען זיי אונז איינגעמיילט...

און זייערע באהעלפערס זענען געגאנגען דוקא אויף צו־פריהער און האָבען נישט אויפגעהערט אונטערצוגעבען זיי היץ:

— רעכענט זיך מיט די חומש־בחורים, קלאָפּט זיי, קלאָפּט זיי, די וועכטערס מיט די לאַנגע פּיס!...

וואָר איז געווען דער ערשטער, וואָס האָט זיך אויסגעדרעהט מיט'ן הינטען צום פּיינט? — דאָס איז שווער צו זאָגען. איך וויים נאָר, אז מיר זענען געלאָפּען, שטאַרק געלאָפּען, העכסטע־פּענדום, צוריק אהיים, אהיים, קיין כּתרילעווקע; און זיי, די קליינע וועוריקעס, נישט געראכט זאָלען זיי וועכטערס, זענען אונז נאָכגעלאָפּען משוגענערווייז, געהוקעט און געטיוקעט און נישט אויפגעהערט צו לאכען און צו שרייען הינטער אונזערע פּלייצעס:

— הוררא, חומש־בחורים! הוררא, וועכטערס!...

ה.

געקומען אהיים מיעדע, הונגעריגע, שלעפּעריגע, אָפּגעריסענע, אָפּגעשלייסענע, צעשלאָגענע, צע'הרג'עטע, האָבען מיר, גבורים, גע־רעכענט, אז טאַטע־מאַמע וועלען נעווים לענען אויף אונז רחמנות, שענקען א לעקאכל פּאר די קלעפּ, וואָס מיר האָבען געאַפּט. צום סוף לאָזט זיך אוים, אז מיר האָבען נעלעבט אין טעות: מע האָט אונז אין זינען געהאַט אין דער לינקער פּיאַטע. דאַנקען גאָט, מיר זענען ארוים גליקליך אָהן פּעטש פּאר די צעריסענע קאָפּאָטקעלעך און פּאר די אויסגעדרעהטע שטיוועלעך, פון דער מאַמע באַזונדער און פּונ'ם טאַטען באַזונדער. און ערשט אויף מאָרגען האָט אונז רעכט מכּבד נעווען דער רבי, ניסעל דער קליינער, פּאר די ביילען, וואָס זענען געשטאַנען ביי אונז אויף די שטערנס, און פּאר די בלויע לאַנטערנעס, וואָס אונטער די אויגען. מע האָט אונז — ס'איז א בזיון צו דערצעהלען — אנידערגעלעגט איינציגווייז, און דוקא מיט'ן פּנים ארָאָפּ, און מע האָט אונז אריינגעצימבּעלט, מחילה, אהין, וואו עס דארף צו זיין. דאָס היסט, נאָט אייך א

פארבייסונג, טאמער איז קארג!... אונז האָט אָבער אויף קיינעם אזוי נישט פארדראָסען, ווי אויף די באהעלפערס אונזערע, ימח שמם וזכרם! טאטע־מאמע, אז זיי באשטראָפען א קינד, טהוען זיי דאָס אפשר מחמת נעטרייישאפט. א רבי לעגט־אוועק און שמייסט־אָפּ מיט'ן קאנטשיק — דערויף איז ער א רבי און דערויף איז דאָס א קאנטשיק... אָבער די באהעלפערס, ימח שמם! נישט נענוג זיי האָבען אויפגעפרעסען אונזערע אלע אָנבייסענס, אויסקרענקען זאלען זיי דאָס נאָר, רבונו של עולם! נישט נענוג זיי האָבען איבערגעלאָזט אונז איינע אליין אין מיטען פעלד אויף גאָט'ס באראָט, — האָבען זיי אונז בשעת שמייסען נאָך צוגעהאלטען, מיר זאלען נישט דריגען מיט די פיס!...

* * *

אָט אזוי האָט זיך אויסגעלאָזט אונזער יענער ל"נ־בעומר. דאָס איז געווען א וויסטער, א פינסטערער, א פארשפילטער ל"נ־בעומר.

צו דער סעודה

א בילד פון מיינע קינדערשע יאהרען.

געשריבען אין יאָהר 1906.

צו דער סְעוּדה

א.

— איך וויים נישט, וואָס פון דעם קינד וועט זיין, וואָס פון דעם קינד וועט אויסוואַכסען? עפּיס א קוואַטש, א נאַסע האַנט־שירקע, א ווייַנענדיגע קלאָגמוטער, צו אַלדי גוטע יאָהר! א קינד זאָל האַלטען אין איין ווייַנען!

אזוי זאָגט די מאַמע מיינע צו זיך אַליין, טהוט מיך אָן יום־טוב'דיג און דערלאַנגט מיר אַלע מאָל אַדער א בוכענצי אין זייט, אַדער א סטוסאַק אין פּליצע, אַדער א נעם בייַ אויהער, אַדער א ציפּצאָפּ ביי די האָר, אַדער א רייס־אויס א שטיק פּליוש, און זי וויל נאָך, אז איך זאָל פון אזעלכע עובדות לאַכען, ניט ווייַנען. און זי פּארקניפּעלט מיך פון אויבען ביז אַראָפּ אין מיין שפּת'דיג קאַפּאָטקעלע, וואָס איז שוין לאַנג אויף מיר אזוי ענג, אז עס שפּאַרט מיר אַרוים די אויגען פון קאָפּ, און דערצו זענען די אַרבעל עפּיס מאַדנע קורץ, און מיינע תמיד רויט־בלויע העמד זענען עפּיס ווי אַרויסגעוואַכסען פון די אַרבעל און זעהען אויס, ווי געשוואַלען, און דאָס קאָן די מאַמע מיינע נישט איבערטראָגען.

— זעה נאָר א פּאָר ידים! — זאָגט זי און דערלאַנגט מיר א פּאָטש איבער די הענט, איך זאָל זיי אַראָפּלאָזען אַראָפּ, מע זאָל זיי ניט אַרויסזעהען. — בייַ פּעטער הערץ בייַ טיש, אז דו

וועסט מיר זיצען, זאָלסט דו מיר די ידים האַלטען פון אונטען, דו הערסט וואָס איך זאָג דיר? און דאָס פּנים דיינס זאָל מיר ניט זיין אזוי רויט, ווי, להבדיל, ביי יאוודאָכע דער שיקסע, און מיט די עינים זאָלסט דו מיר ניט גלאָצען, ווי א קאָטער, דו הערסט וואָס מע רעדט צו דיר? און זיצען זאָלסט דו מיר, ווי א מענטש, און דער עיקר'שט — די נאָז, אוי א נאָני! געב נאָר אהער די נאָני דיינע, לאָם איך זי דיר נאָר צורעכט מאכען!

פֿל זמן די נאָז איז א נאָז, איז נאָך צו דערליידען, נאָר אז די נאָז מיינע ווערט ביי דער מאמע א „נאָני" און זי נעמט זיך צו איהר זי „צורעכט מאכען" — איז שוין אז אָך און אז וועה צו איהר, צו מיין נאָז הייסט עס. איך וויים נישט, וואָס האָט מיין נאָז ביי איהר אזוי פֿארזינדיגט מעהר פון אַלע אברים, וואָס זי איז איהר אזא בלוטיגער שונא? דאכט זיך, א נאָז, ווי אַלע נעזער, א ביסעל א גראָבֿליכע, א ביסעל א רויטליכע און א ביסעל פֿאַרריסען ארויף, און א ביסעל האָט זי ליעב זיין פֿארנעצט. נו, איז וואָס? באַדארף מען זי אזוי טרייבען אין דער ערד אריין? איהר מעגט מיר גלויבען, עס זענען געווען צייטען, וואָס איך פלעג בעטען גאָט, ער זאָל זי ביי מיר צונעמען, זי זאָל מיר נאָר עפּים אָפּפּאַלען, צו אַלדי שווארצע יאָהר, און א סוף! עס פלעגט זיך מיר פֿארשטעלען אין דער פֿאנטאזיע, אז אָט שטעה איך אויף אין א שענעם פריהמאָרגען אָהן א נאָז און געה־צו צו דער מאמע נאָך איבערבייסען, טהוט זי מיך א חאפּ: „וועה איז מיר! וואו איז דיין נאָז?" זאָג איך: „וואָסער נאָז?" און איך טאפּ מיך מיט דער האַנט איבער'ן גאנצען פּנים און קוק אויף דער מאמע, ווי זי איז אוים מענטש, און האָב א נקמה: „א מצוה! לאָז זי זעהען, וואָס פֿאר א פּנים איהר זוהן האָט א ה ן א נאָז!"... קינדערשע מחשבות! נארישע פאנטאזיעס! גאָט הערט נישט מיין געבעט; די נאָז וואפסט, די מאמע מאכט זי אַלע מאָל צורעכט, און איך וועל פֿארשווארצט מיט איהר אינאיינעם. און מעהר פון אַלע מאָל קומט זי נעבאָך אָפּ, די נאָז מיינע, אז עס קומט אונטער א

יום־טוב, למשל, א מין פורים, און מיר קלויבען זיך צום פעטער הערץ צו דער סעודה.

ב.

דער פעטער הערץ איז נישט נאָר דער גביר אין דער משפחה — ער איז דער ראש וראשון ביי אונז אין שטעדטל, און אין אלע שטעדטלעך ארום און ארום איז הערץ און הערץ און הערץ. איהר קאָנט פארשטעהן, אז ער האָט פערד א פאָר ברענענדיגע מיט א טאראנטאס איין אייגענעם, וואָס אז ער פאָהרט, טראסקען די רעדער אזוי שטארק, אז דאָס גאנצע שטעדטל לויפט־ארוים זעהען, ווי דער פעטער הערץ פאָהרט; און דער פעטער הערץ זיצט גאנץ אויבען־אָן אין טאראנטאס מיט דער שענער מעשענער קייליעכיגער באָרד און מיט די בייזע גרויע אויגען, און שאָקלט זיך הין און הער, און קוקט אויף אלעמען דורך די זילבערנע בריללען פון אויבען ארָאָפּ, ווי איינער רעדט: „ווי קומט איהר, פארכעס, צו מיר? איך בין הערץ דער נגיד און פאָהר מיר אין קארעטע, און איהר זענט כתריליקעס, האָלדראנצעס, קבצנים, און טיאָפקעט זיך אין דער בלאָטע!"

איך ווייס נישט, ווי אזוי דער איבעריגער עולם, נאָר איך האָב דעם פעטער הערץ אזוי פיינט, אז איך קאָן נישט אָנקוקען דאָס רויטע פנים זיינס מיט די פעטע באקען, מיט דער מעשענער באָרד, מיט די זילבערנע בריללען, מיט'ן גראָבען בויך, מיט דער מאסיוועך גאָלדענער קייט, וואָס ער טראָגט אויפ'ן בויך, און מיט'ן קייליעכיגען זיידענעם יארמעלקעלע, וואָס ער טראָגט אויפ'ן קאָפּ, און ועל פולם — דאָס הוסטעלע זיינס: ער האָט זיין אייגענם א הוסטעל, וואָס נעהט ביי איהם מיט א קנייטש מיט די פליייצעס און מיט א מאך מיט'ן קאָפּ ארויף און מיט א פארשק מיט די ליפען, ווי איינער רעדט: „דרך־ארץ! דאָס האָב איך, הערץ, נעגעבען

א הוסטע, נישט מחמת, חס ושלום, איך האָב מיך צוגעזיהלט, נאָר גלאָט אזוי, איך ווי מיר הוסטען — הוסט איך"...

איך קאָן נישט פֿארשטעהן אונזער געזינדע: וואָס חאָפּט זיי אזוי דער גוטער יאָהר, אז עס קומט פֿורים און מע קלויבט זיך צום פעטער הערץ צו דער סעודה? עס דאכט זיך מיר, אז זיי האָבען איהם אלע ליעב, אזוי ווי אוינענוועהטיג, און די מאמע אליין, וואָס זי איז איהם איין אייגענע שוועסטער, געהט אויך נישט אוים אזוי שטארק נאָך איהם, וואָרום אז די עלטערע קינדער זענען נישטאָ אין דער היים (פֿאר מיר שעמט זי זיך ווינציג־וואָס, אפּנים), בענטשט זי דעם פעטער הערץ מיט מאָדנע ברכות; זי ווינטשט איהם: „ער זאָל איבערגעהן איבעראיאָהר, אם ירצה השם, אויף איהר שטאנד"... און לאז אָבער איין אנדערער פֿרובען זאָגען אויפ'ן פעטער הערץ א שלעכט וואָרט, וועט זי יענעם ארוים־רייסען די אויגען. איך בין איינמאל געווען איין עדות, ווי דער טאטע האָט זיך א מאל ארויסגעאפּט מיט א וואָרט. איהר מיינט, ער האָט עפּים, חס ושלום, איהם פּוגע בכבוד געווען? ער האָט נאָר א זאָג געטהאָן צו דער מאמע: „וואָס הערט זיך? דיין הערץ איז שוין געקומען, צי נאָך נישט?" האָט זי איהם אָפּגעשפּיעלט א דאָבראנאָץ, דעם טאטען נעבאָך, אז ער האָט זיך קיין אָרט נישט געקאָנט נעפינען.

— וואָס איז עפּים „מיין" הערץ? וואָס פאר א לשון? וואָס פאר איין אויסשפּראָך? וואָס פאר א „מיינער", וואָס?

— דיינער, וועמעס דען איז ער? מיינער? — פֿרובט זיך דער טאטע מיט מלחמה, נאָר עס גילט איהם נישט, וואָרום די מאמע פאלט־אָן אויף איהם פון אלע זייטען:

— נו, און אז מיינער, איז וואָס? נו, מיינער! לויגט דיר אפשר נישט? שטעהט דיר אפשר נישט אָן דער יחוס? האָסט מסתמא דערלעגט צו איהם דעם טאטענ'ס ירושה, איא? האָסט דאָך מסתמא פון איהם קיינמאל קיין טובה נישט געהאט, איא?

— וואר זאָגט דען, אז ניין? — פֿרובט זיך דער טאטע שוין מיט גוטען, ווי׳ זיך אונטערגעבען, נאָר עס געהט נישט; די מאמע הערט נישט אויף צו טרעטען אויף איהם.

— דו האָסט דאָך מסתמא בעסערע בריידער, ווי איך, איאָ? שענערע, בעסערע, פיינערע, לייטישערע, רייכערע, איאָ?

— אָבער שא! אָבער לאָז זיין איין עק! אָבער לאָז מיך צו־רוה! — זאָגט דער טאטע, רוקט אָן דאָס היטעל און מאכט א ויברה. דער טאטע האָט פֿארשפּיעלט די מלחמה, און מנצח געווען האָט די מאמע, אזוי ווי אלע מאל. זי איז תמיד מנצח. זי פיהרט־אויס אלע מאל, נישט מחמת זי געהט בייס טאטען אין ספּאָדיק, נאָר טאקי וויעדער א מאל דער פעטער הערץ: דערפֿאר, ווי׳ דער פעטער הערץ איז א נגיד און מיר זענען זיינע אָרעמע קרובים, זיין „משפּחה".

ג.

וואָס קעהר זיך אָן מיט אונז דער פעטער הערץ? צי לעבען מיר פון איהם? אָדער מיר האָבען גלאָט פון איהם גרויסע טובות? דאָס קאָן איך אייך נישט זאָגען, וואָרום איך וויים נישט. איך זעה נאָר, אז אלע ביי אונז אין שטוב, פונ׳ם גרעסטען ביז׳ן קלענסטען, ציטערען פאר׳ן פעטער הערץ אימת־מות. און אט איז געקומען פורים, איז מיט צוויי וואכען פריהער הויבט מען זיך שוין אָן גרייטען צום פעטער הערץ צו דער סעודה. מיין עלטערער ברודער, משה־אברהם, א בחור׳ע מיט בלאסע איינגעפאלענע באקען און מיט שווארצע פארטראכטע אויגען, גלעט זיך די פּאות אלע מאל, וועו מע דערמאנט איהם „ביי׳ם פעטער הערץ צו דער סעודה". און וואר שמועסט מיינע צוויי שוועסטער, מרים־רייזל׳ע און חנה־רחל׳, וואָס איינע פון זיי איז שוין א כלה, — די האָבען זיך געלאָזט נייהען קלייד׳לעך נאָך דעם לעצטען פאסאָן צוליעב דער סעודה, וואָס ביי׳ם פעטער הערץ, און האָבען זיך געקויפט שענע קעמעלעך מיט סטיינגעלעך צו די האָר, און האָבען געוואלט אויך די שיך מע זאל

זיי געבען פארריכטען, האָט די מאמע אָפּגעלעגט שוין אויף פּסח, חאָטש עס האָט זי גוט געקרענקט, וואָס זיי געהען נעבאָך באַרוועם. און איבערהויפּט פון מרים־רייזלען האָט זי געהאַט יסורים, דער חתן זאָל חלילה ניט דערזעהען, אז זי טראָגט צעריסענע שיך. זי האָט אזוי אויך געגוג צרות פון דעם חתן, וואָס לאָ די ער איז א גראָבער יונג, פלומרשט א שטיקעל בוכהאלטער, דאָס היסט, מחילה, א קאָמי אין א געוועלבּ, פּערעבענדיוועט ער נאָך און וואָלט א בעלן געווען, אז די כּלה זיינע, מיין שוועסטער הייסט עס, זאָל געהן אויסגעפוצט נאָכ'ן לעצטען פּאסאָן, ווי א פּרינצעסין. אלע שבת בייטאָג קומט צו אונז דער דאָזיגער קאָמי צו גאסט, זעצט זיך אוועק מיט מיינע בּיידע שוועסטער בּיי'ם פענסטער, און מע רעדט, צום מיינסטען, פון שענע קליידער, נייע קאָסטיומען, לאקירטע שטיוועל מיט קאלאשען, מאָרנע היטלעך מיט פערערען, זאָנטיקלעך מיט שפּיצלעך, און אויך פון ציכלעך רעדט מען פון געשטיקטע, מיט רויטע איינשיטלעך און מיט א ווייס לייבעל איבערגעצויגען און פון אויבען א קאלדרע א גוטע, א וואַרעמע, איין אמת'ע, א בייענע, און ס'איז ווינטער, און אז מע לעגט זיך שלאָפען, איז מחיה. און איך זעה, ווי מיין שוועסטער, מרים־רייזל, ווערט מיט א מאל רויט, ווי א צוויק... מרים־רייזל האָט א טבע: באלד עפּים, טהוט איהר א זעץ דאָס בלוט אין פּנים אריין. און טאָמער טהוט ער א קוק איהר אויף די פּיס, באהאלט זי זיי אונטער'ן בענקעל, האָט מורא, אפּנים, ער זאָל חלילה ניט דערזעהען די אויסגעטראָטענע אָפּסאָצען און די אויסגעריבענע פינגער.

ד.

— ביזט שוין גרייט צו דער סעודה? — פרעגט די מאמע בּיי'ם טאטען אויפ'ן אנדערען טאָג נאָך דער מגילה.

— וואָס איז שייך גרייט? — ענטפערט איהר דער טאטע און טהוט־אָן די שבת'דינע בעקעשע. — וואו זענען די קינדער?

— די קינדער זענען שוין באלד גרויס. — ענטפערט די מאמע, חאטש זי ווייסט גאנץ גוט, אז די קינדער, דאס היסט מיינע שוועסטער, זענען נאך ווייט פון גרויס. זיי צוואנען זיך ערשט די קעפ, שמירען זיך די האר מיט מאנדעלעה, פארקעמען זיך איינס דאס אנדערע, פוצען זיך אויס און טהוען־אן די נייע קלײדלעך, באשמירען די שיך מיט פלאסטערען־שמאלץ, זיי זאלען גלאנצען, אויסזעהען ווי נייע. נאר וואס קומט ארויס פון זייער גלאנצען, אז די אפסאצען, אוי די אפסאצען, האבען זיך אפגעזעצט, און פון פארענט כמעט וואס מע זעהט־ארויס די פינגער... וואס טהוט מען, דער חתן זאל דאס, חלילה, נישט דערזעהען? און, ווי אויף צו־להכעיס, טראגט איהם אן דער רוח, דעם קאמי, אין א פרישען אנצוג מיט א שטארק־אנגעקראכמאלטען קאלנער און מיט א גרינעם מאדען־שניפס, און פון די שטארק־אנגעקראכמאלטע וויסע מאנ־שעטען קוקען־ארויס צוויי געזונטע רויטע הענט מיט שווארע נעגעל, און די פרישׂ־אונטערגעשארענע הער בײ איהם שטעהען קאפויר, און א ווייס שטארק־אנגעקראכמאלט נאזטיכעל שלעפט ער ארויס פון קעשענע, און עס שמעקט פון דעם א שטארקער ריח פון בשמים, נעגעלעך און געווירצען, וואס פארגעהט אין נאז ארײן, און איך הויב־אן צו ניסען, און פונ׳ם ניסען פלאצט מיין קאפאטקעלע און עס שפרינגען־אפ פון דעם צוויי קנעפלעך. דערזעהט די מאמע און ניט מיר א וויסטען פעטשאטק.

— א יונגאטש זאל ניט קאנען איינהאלטען אויף זיך קיין קנעפלע, צעשפרונגען זאלסט דו ניט ווערען! — אזוי זאגט די מאמע, חאפט א נאדעל־פאדעם, נייהט מיר צו די אפגעשפרונגענע קנעפלעך, און אז אלע ווערען פארטיג, לאזען מיר זיך גענהן צום פעטער הערץ צו דער סעודה.

פריהער פאר אלע, אויפגעהויבען די פאלעס, געהט דער טאטע; נאך איהם, אין א פאר מאנספילשע שטיוועל, — די מאמע, מחמת די בלאטע איז זעהר גרויס; נאך איהר — בייזד שוועסטער מיט זאנטיקלעך אין די הענט (טאמער וויסט איהר, אויף וואס דארף

מען פֿורים זאָנטיקלעך?); נאָך זיי שפּרייזט מיין עלטערער ברודער משה־אַברהם איבער דער בלאָטע, האָלט מיך פּאָר א האָנט און זוכט א טרוקען שטיקעל אָרט, א סטעושקע, און טרעפּט אָקוראָט אין דער רעכטער בלאָטע אריין און טהוט זיך אלע מאָל א חאַפּ, ווי איין אָפּגעבריהטער: „איף־א!" ביי דער זייט געהט אונזער חתן, דער קאָמי, אין א פּאָר נייע טיעפּע קאַלאָשען, דער איינציגער, וואָס טראָגט קאַלאָשען, און שרייט־אויס אלע מינוט הויך אויף א קול, אלע זאָלען הערען: „איך זאָל חאָטש נישט אָננעמען קיין בלאָטע אין די קאַלאָשען!"... און אָט אזוי קומען מיר צום פּעטער הערץ צו דער סעודה.

ה.

חאָטש עס איז נאָך גרויסער טאָג, דאָך ברענען שוין ביי׳ם פּעטער הערץ אין שטוב ליכט א סך מיט לאָמפּען אויף די טישען און מיט העסעם אויף די ווענט. דער טיש איז געגרייט; א מורא׳דיגער פּורים־קויעטש, ווי א שור־הבר די גרויס, פּארנעמט א שטיק טיש, און ארום און ארום טיש שטעהט די גאַנצע משפּחה אונזערע, אלע פּעטערס מיט אלע מוהמעס מיט אלע אונזערע געשוועסטערקינדערלעך — אלע, ברוך השם, אָרעמעלייט, ווער מעהר און ווער ווינציגער, און מע רעדט צווישען זיך שטילערהייט און מע וואַרט, ווי אויף א ברית, בשעת קוואַטער באדארף אריינטראָגען דאָס קינד. דעם פּעטער הערץ זעהט מען ניט, און די מוהמע הערצעליבע, א אידענע מיט ווייסע פּערעל און מיט שוואַרצע ליפּען און מיט אריינגעשטעלטע צייהן, דרעהט זיך ארום פּאַרטאַרראַמט ארום טיש, שטעלט־אויס די טעלער, צעהלט אונז אויס איטליכען באזונדער מיט דער לינקער האַנט, האָט גאָר קיין מורא נישט פּאָר קיין עין־הרע... און אָט עפענט זיך די טיר און עס באווייזט זיך דער פּעטער הערץ אליין, אָנגעטהאָן יום־טוב׳דיג, אין א זיידענער גלאַנצענדיגער בעקעשע מיט שטאַרק־בריטע ארבעל און מיט א

שטריימעל אויפ'ן קאָפּ, וואָס ער טהוט דאָס אָן נאָר פּורים צו דער סעודה און פּסח צום סדר, און די גאנצע משפּחה טהוט זיך צו איהם א בויג, די מאנספּילען שמייכלען עפּים זעהר מאדנע, רייבען א האנט אָן א האנט, די ווייבער געבען איהם אָפּ גוט יום־טוב, און מיר, יונגווארג, בלייבען שטעהן, ווי די גולמס, ניט צו וויסען, וואָס מע טהוט מיט די הענט... דער פּעטער הערץ באטראכט אונז אלעמען, די גאנצע משפּחה, מיט איין ברייטען קוק, פון אויבען ארָאָפּ, מיט זיינע בייזע גרויע אויגען, דורך די זילבערנע בריליען, טהוט בשעת מעשה א הוסטעל און א מאָך צו אונז מיט דער האנט:

— נו, פּאר וואָס זיצט איהר ניט? זעצט זיך אוועק, אָט שטעהען בענקלעך.

די גאנצע משפּחה זעצט זיך אוועק, איטליכער אויף איין עק בענקעל, האָט מורא זיך צוריהרען צום טיש, עס זאָל חלילה נישט זיין קיין שאדען, און א מוראַ'דיג שטילשווייגעניש הערשט אין זאל. מע הערט די ליכט, ווי זיי ברענען, עס שעמעריט אין די אויגען און אויפ'ן הארצען איז קאלעמוטנע. מען איז אי הונגעריג, אי עס ווילט זיך נישט עסען; עס האָט אָפּגענומען מיט א מאל דעם אפּעטיט, ווי מיט די הענט.

— וואָס שווייגט איהר? זאָגט עפּים, דערצעהלט עפּים! — מאכט דער פּעטער הערץ און טהוט א הוסטעל מיט א קנייטש מיט די פּליצעם און מיט א מאך מיט'ן קאָפּ ארויף און מיט א פּאָרשק מיט די ליפּען.

די משפּחה שווייגט. קיינער וואָגט נישט צו זאָגען א וואָרט ביי'ם פּעטער הערץ ביי'ם טיש. מאָדנע נאריש שמייכלען די מאנספּילען, ווילען עפּים זאָגען און ווייסען נישט וואָס; משונה־זוילד קוקען זיך דורך די ווייבער, רעדען מיט די אויגען; און מיר, יונגווארג, ברענען, ווי אויף פּאָקען. מיינע ביידע שוועסטער קוקען זיך אָן איינס דאָס אנדערע, גלייך ווי זיי האָבען זיך קיינמאל נישט געזעהען. מיין ברודער משה־אברהם קוקט אויף דער וועלט מיט א בלאָס איבערגעשראָקען פּנים. קיינער, קיינער וואָגט נישט צו

זאָגען א וואָרט ביי׳ם פעטער הערץ ביי׳ם טיש. נאָר איינער פיהלט זיך דאָ גוט, ווי אומעטום און ווי אלע מאל; דאָס איז מיין מרים־רייזעל׳ס חתן, דער קאָמי. ער ציהט ארויס די גרויסע אָנגעקראָכמאָלטע און שטארק־שמעקעדיגע פעטשייל׳ע פון דער הינטערשטער קעשענע, שנייצט־אויס די נאָז גאַנץ בריטל׳יך, ווי ביי זיך אין דער היים, און רופט זיך אָן:

— פורים זאל זיין אזא בלאָטע! איך האָב געמיינט, איך נעם־אָן פולע קאלאָשען...

— ווער איז דער יונגערמאן, הא? — טהוט א פרעג דער פעטער הערץ, הויבט־אויף די זילבערנע בריל און טהוט א הוסטל, א קנייטש מיט די פלייצעס און א מאך מיט׳ן קאָפּ ארויף און א פּארשק מיט די ליפען.

— ס׳איז מיין... מיין חתן... מיין מרים־רייזעל׳ס חתן. — מאכט דער טאטע מיט א שטיל קול, ווי א מענטש, וואָס איז זיך מודה, אז דאָס האָט ער נע׳הרג׳עט א מענטשען, און מיר אלע בלייבען זיצען, ווי געלעהמט, און מרים־רייזעל — וועה, וועה! — מרים־רייזעל ברענט, ווי א שטרויענער דאך!

דער פעטער הערץ באטראכט די נאנצע משפּחה מיט א בריטען קוק פון זיינע בייזע גרויע אויגען, שענקט אונז נאָך א הוסטל און א קנייטש מיט די פלייצעס און א מאך מיט׳ן קאָפּ ארויף און א פּארשק מיט די ליפען, און טהוט א זאג צו אונז:

— נו? פאר וואָס געהט איהר זיך נישט וואשען? געהט וואשט זיך, אָט שטעהט וואסער.

ו.

געוואשען זיך און אָפּגעזאָגט דעם „שאו־ידיכם", זעצען מיר זיך אוים, די נאנצע משפּחה, ארום טיש, און וואַרטען, ביז דער פעטער הערץ וועט מאכען „המוציא", וועט אויפשניידען דעם

מורא'דיגען פּורים־קוילעטש, וואָס איז גרויס ווי א שור־הבר, און דערווייל זיצען מיר אָהן לשון, ווי די שטומע, וואָלטען וועלען שוין טאקי עפּעס נעמען אין מויל אריין, נאָר דער פּעטער הערץ, ווי אויף צו־לכּבעס, מאכט לאַנגע שהיות, ווי א גוטער איד, ווי א רבי. קוים־קוים דערלעבט זעהען דעם שור־הבר א געקוילעטען, און איידער מיר שלינגען־אַראָפּ דעם ערשטען ביסען, טהוט שוין דער פּעטער הערץ א קוק מיט די בייזע גרויע אויגען אויף דער גאַנצער משפּחה מיט א הוסטעל און מיט א קנייטש מיט די פּליצעס און מיט א מאָך מיט'ן קאָפּ ארויף און מיט א פּאָרשק מיט די ליפּען און א זאָג:

— נו? פּאָר וואָס זינגט איהר עפּעס נישט? זינגט'ס עפּעס א ניגון צו דער סעודה, ס'איז דאָך היינט עפּעס פּורים אויף דער וועלט!

די גאַנצע משפּחה קוקט זיך איבער מיט די אויגען, שושקען זיך עפּעס, רעדען שטילערהייט, הייסען איינער דעם אַנדערען זינגען, דינגען זיך: „זינג עפּעס". „זינג דו". „וואָס עפּעס איך? פּאָר וואָס נישט דו?" אזוי לאַנג, ביז עס חאפּט זיך נישט ארוים מיט א ניגון איינער פון אונזער משפּחה, אברהמ'ל דעם פּעטער איצי'ס, א יונגערמאַן, וואָס סע וואַכסט איהם נישט קיין באָרד און ער פּינטעלט מיט די אויגען און האָט א קוויטשיג קול און מיינט, אז ער קאָן זינגען.

וואָס פּאָר א מין ניגון אברהמ'ל דעם פּעטער איצי'ס האָט געוואָלט אויסזינגען — ווייס איך נישט. איך ווייס נאָר, אז ער האָט זיך געגעבען א נעם ביי'ם גאַרנל און א שטעל־אַוועק א פּאַלשען טאַן און — א קוויטשע־אוים אויף א פּאַרדומפּענער צו־הויכער שטימע א משונה־ווילדע טרויעריגע זאַך, און געמאכט האָט ער דערבּיי אזא מאַדנע טרויעריג־לאַכענדיג פּנים, אז מע האָט באַראַפּט זיין א גאָט אַדער א מלאך, מע זאָל זיך איינהאַלטען און נישט צעגעהן פון געלעכטער, ובפרט אז קענען מיר איז געזעסען יונגווארג און געקוקט מיט אזעלכע אויגען, אז מע האָט באַראַפּט

זיין שטארקער פון אייזען און נישט געבען א שאָס־אויס קיין געלעכטער.

דער ערשטער שאָס איז געווען פון מיר, און דעם ערשטען פּאטש פון דער מאמע האָב געהאפט איך. דער פּאטש האָט מיך אָבער נישט אָפּגעקיהלט; ארבה, ער האָט ארויסגערופען ביי דער גאנצער חברה יונגווארג, און אויך ביי מיר, א פרישען געלעכטער, און דער פרישער געלעכטער האָט ארויסגערופען א פרישען פּאטש, און נאָכ'ן פּאטש — וויעדער א געלעכטער, און נאָכ'ן געלעכטער — וויעדער א פּאטש, אזוי לאנג, ביז מע האָט מיך ארויסגעפיהרט פון זאל אין קיך אריין, פון קיך אין דרויסען ארוים, פון דרויסען האָט מען מיך געבראכט אהיים א צע'הרג'עטען, א צעשלאָגענעם, א באנאָסענעם מיט טרערען, מיט בלוטיגע טרערען — און איך האָב מיר יענעם אָוועם פּארשאָלטען דאָס געביין, געשאָלטען דעם פּוירים, געשאָלטען די סעודה, געשאָלטען אברהמ'ען דעם פעטער איצי'ס, און מעהר פון אלע דעם פעטער הערץ — זאל ער מיר מוחל זיין, ער איז שוין לאנג אויף דער אמת'ער וועלט. אויף זיין קבר שטעהט א מצבה, די שענסטע מצבה ביי אונז אויפ'ן בית־עולם, און אויף דער מצבה שטעהען אויסגעקריצט מיט גאָלדענע אותיות אלע זיינע מעלות, מיט וועלכע ער האָט זיך אויסגעצייכענט אין זיין לעבען:

„פּה נקבר — דא ליגט א מאן אין עהרליכער, א גוטער, א האַרציגער, א ליעבליכער, א בריידער האנט, א גרויסער בעל־צדקה, א צוגעלאָזטער, א געטרייער, א פריינטליכער, און נאָך, און נאָך. תנצב"ה".

דער אורח

נעשריבען אין יאָהר 1906.

דֶער אוֹרֵח

א.

— איך האָב פון אייערטוועגען, רבֿ יונה, איין אורח אויף פּסח, האָט איהר נאָך אזא אורח נישט געהאַט זינט איהר זענט א בעל־הבית.

— דהיינו?

— דהיינו, איין אתרוג, נישט קיין אורח!

— דהיינו, וואָס הייסט איין אתרוג?

— דהיינו, איין אתרוג הייסט — א איד פון סאמע זייד, און א שענער איד א פּארשוין. איין חסרון נאָר, וואָס ער פּאר־שטעהט נישט אונזער לשון.

— וואָסער דען לשון פּארשטעהט ער?

— לשון־קודש.

— פון ירושלים?

— פון וואַנען ער איז — וויים איך נישט, נאָר אז ער רעדט, רעדט ער מיט סאמע פּתח'ען.

אט אזא געשפּרעך איז פּאַרגעקומען צווישען טאַטען מיט עזריאל דעם שמש א פּאָר טעג פּאר פּסח, און איך בין זעהר נייגיעריג געווען אָנצוקוקען דעם דאָזיגען „אתרוג", וואָס פּאר־שטעהט נישט אונזער לשון און רעדט מיט סאמע פּתח'ען. שוין אין שוהל האָב איך באמערקט עפּים א מאָדנע נפש מיט א

שטרײמעל און מיט א טערקישען חאלאט פון גאלע, בלויע און רויטע פאסען. ארום דעם האזיגען פארשוין האבען מיר, יונגווארג, ארומגעשטעלט זיך פון אלע זייטען און ענומען איהם באטראכטען, און האבען געחאפט א מיאוס'ען פסק פון עזריאל דעם שמש: קינדער זאלען נישט האבען קיין טבע קריכען א פרעמדען מענטשען אין פנים אריין. נאכ'ן דאוונען האט דער גאנצער עולם אפגע־שטעקט דעם פארשוין שלום און געזאגט איהם א גוט יום־טוב, און דער פארשוין האט אלעמען אפגעענטפערט מיט א זים שמייכעלע אויף די רויטע בעקלעך, פארבראכט מיט א גרוי בערדעל: „שאלאם! שאלאם!" דער „שאלאם־שאלאם" האט ארויסגע־רופען ביי אונז, קלייניוואג, זעהר א גרויס געלעכטער. און דאם האט עזריאל דעם שמש שטארק פארדראסען; האט ער זיך געלאזט צו חברה מיט א פארטיגער האנט אויף צו געבען פעטש. חברה האט זיך פון עזריאל'ס האנט אויסגענליטשט, וויעדער פאר־גנב'עט זיך צום פארשוין, הערען ווי ער זאגט „שאלאם־שאלאם", אויסגעשאסען א געלעכטער און וויעדער זיך אויסגענליטשט פון עזריאל'ס האנט... מיט גרויס גדלות לאז איך מיך געהן נאכ'ן טאטען מיט'ן דאזיגען פארשוין צו אונז אויף יום־טוב און פיהל, אז אלע חברים זענען מיר מקנא אויף דעם אורח. זיי קוקען אונז נאר אלע פון דער ווייטען, און איך דרעה־אוים צו זיי דעם קאפ און שטעל זיי ארויס א צונג. א גאנצען וועג שווייגען מיר אלע דריי, און אריינגעקומען אין שטוב אריין, זאגט דער טאטע צו דער מאמע: „א גוט יום־טוב!" און דער אורח טהוט א שאקעל מיט'ן קאפ און דאם שטרײמעל טהוט זיך א טרייסעל: „שאלאם! שאלאם!" איך דערמאן מיך אן מיינע חברים און באהאלט דאם פנים אונטער'ן טיש, איך זאל נישט אויסשיסען קיין געלעכטער. איך חאפ א קוק אלע מאל אויפ'ן אורח, און ער געפעלט מיר: עס געפעלט מיר זיין טערקישער חאלאט, וואם מיט די גאלע, בלויע און רויטע פאסען; עס געפעלען מיר די רויטע פרוש־בלוטיגע בעקלעך זיינע, וואם זענען ארומגעברעמט מיט א שען קייליגיג

גרוי בערדעל; עס געפעלען מיר זיינע שוואַרצע שענע אויגען, וואָס קוקען־ארויס שמייכלענדיג פון אונטער די געדיכטע גרויע ברעמען. אויך דעם טאטען, זעה איך, איז ער געפעלען. דער טאטע איז זיך מיט איהם משמח, און די מאמע קוקט אויף איהם, ווי אויף א געטלעכען מענטשען, און קיינער רעדט נישט מיט איהם א וואָרט. דער טאטע אליין מיט זיין כבוד בעט איהם אויס דאָס הסב־בעט. די מאמע איז פארטאַרערמט מיט'ן גרייטען צום סדר, און ריקעל די מויד העלפט איהר אונטער. ערשט אז עס קומט צום קידוש מאכען, שמועסט זיך דורך דער טאטע מיט'ן אורח אויף לשון־קודש, און איך בין מלא גדולה, וואָס איך פארשטעה כמעט איטלעכס וואָרט. איך געב דאָ איבער זייער לשון־קודש'ען שמועס מלה במלה:

דער טאטע: נו? (אויף אונזער לשון זאל דאָס הייסען: מאכט, זייט מוחל, קידוש!).

דער אורח: נו־נו! (אויף אונזער לשון זאל דאָס הייסען: מאכט, מאכט!).

דער טאטע: נו־אָ? (פאר וואָס ניט איהר?).

דער אורח: אָ־נו? (איהר פאר וואָס נישט?).

דער טאטע: אי־אָ! (פריהער איהר!).

דער אורח: אָ־אי! (איהר פריהער!).

דער טאטע: ע־אָ־אי! (איך בעט אייך, מאכט איהר!).

דער אורח: אי־אָ־ע! (מאכט איהר, איך בעט אייך!).

דער טאטע: אי־ע־אָ־נו? (וואָס וועט אייך אהרען, אז איהר וועט מאכען פריהער?).

דער אורח: אי־אָ־ע־נו־נו! (אז איהר ווילט דוקא איך, לאז זיין איך!).

און דער אורח נעמט דעם כּוס פון׳ם טאטען׳ס הענט און לעגט־אוועק א קידוש, נאָר אזא קידוש, וואָס מיר האָבען אזעלכס נישט געהערט און וועלען שוין נישט הערען קיינמאָל. ערשטענס, די עברי, וואָס מיט סאמע פּתח׳ען: „ברשות מאראנאן וראבאנאן וראבאטאי"... און צווייטענס — דאָס קול, וואָס געהט ביי איהם נישט פון׳ם האלז, נאָר ווי פון׳ם טערקישען חאלאט, וואָס מיט געלע, בלויע און רויטע פּאסען. איך האָב מיך דערמאנט אָן מיינע חברים, וואָס פּאר א געלעכטער דאָ וואלט אויסגעבראכען און וואָס פּאר פּעטש דאָ וואלטען געפלויגען, וועו זיי זאלען, אשטייגער, זיין ביי דעם קידוש! נאָר אזוי ווי איך בין דאָ אליין, האלט איד מיך איין און פרעג דעם טאטען די פיער קשיות, און מיר זאָגען די הגדה אלע אינאיינעם, און איך בין שטאלץ, וואָס דער דאָזיגער פּארשוין איז אונזער אורח, נישט קיינעמ׳ס.

ב.

דער תּנא, וואָס האָט געזאָגט: „אין משיחין בסעודה" — מען זאָל נישט רעדען, הייסט עס, ביי׳ם עסען, זאָל ער מיר מוחל זיין, האָט נישט געקענט דאָס אידישע לעבען. איך בעט אייך, וועו האָט א איד, למשל, צייט צו רעדען, אז נישט ביי׳ם עסען? ובפרט פּסח צום סדר, וואָס ס׳איז פּארהאן אזוי פיעל צו זאָגען פּאר דער סעודה און נאָך דער סעודה? ריקעל די מויד האָט דערלאנגט דאָס וואסער, מע האָט זיך נאָר געוואשען, געמאכט המוציא, געזאָגט „על אכילת מצה", און די מאמע האָט אויסגע־טיילט די פיש, — אזוי האָט דער טאטע פּארקאטשעט די ארבעל און האָט זיך אריינגעלאָזט מיט׳ן אורח אין א לאנגען שמועס אויף לשון־קודש. דאָס ערשטע, וואָס דער טאטע האָט איהם געפרעגט, איז געווען די געוועהנליכע: שאלה, וואָס איין איד פרעגט ביי׳ם אנדערען אידען:

— מה שמכם?

דערויף האָט איהם דער אורח געענטפערט מיט סאמע פּתח׳ען און אין איין אָטהעם, ווי מע זאָגט די עשרת בני־המן אין דער מגילה:

— איק בכר גלש דמת הנך וסם זען חפף טצץ.

דער טאטע איז געבליבען זיצען מיט׳ן בייסען אין מויל און נעקוקט פּאַרוואונדערט אויפ׳ן פּאַרשוין, אפּנים, דערפּאר, וואָס ער טראָגט אזא לאַנגען נאָמען, און איך האָב מיך פּאַרהוסט און נעקוקט אראָפּ, אונטער׳ן טיש. האָט מיר די מאמע א זאָג געטהאָן: „פּאַוואָלי ווי דו עסט פיש, קאָנסט זיך ווארגען, חלילה, מיט א ביינדעל". און אויפ׳ן פּאַרשוין האָט זי א קוק געטהאָן מיט גרויס רעשפּעקט. עס ווייזט אוים, אז זי איז פּונ׳ם נאָמען גאָר נתפּעל נעווארען, חאָטש זי האָט נישט פּאַרשטאַנען וואָס דאָס באדייט. און אזוי ווי דער טאטע האָט יא פּאַרשטאַנען, האָט ער געפּונען פּאַר נויטיג איהר די זאך אויפצוקלערען:

— פּאַרשטעהסט דו מיך, איק בכר — דאָס איז אונזער איבערגעקעהרטער אלף־בית, און דאָרט איז ביי זיי, אפּנים, אזא מנהג, אז איטליכער הייסט ביי זיי על־פּי אלף־בית.

— אלף־בית! אלף־בית! — חאפּט אונטער דער פּאַרשוין מיט א זיס שמייכעלע אויף די בלוט־רויטע בעקלעך, און די שענע שווארצע אויגען קוקען אויף אונז אלע, און אפילו אויף ריקעל די מויד, מיט גרויס פּריינטשאפּט.

געוואָהר געוואָרען דעם נאָמען זיינעם, איז דער טאטע ניי־גיעריג געווען צו ווייסען, אויך פון וואנען, פון וואָסער א לאַנד ער קומט צו פּאָהרען. דאָס האָב איך פּאַרשטאַנען לויט די נעמען פון שטעדט און מדינות, וואָס האָבען זיך געלאָזט הערען, און וואָס דער טאטע האָט דאָס נאָכדעם איבערגעזעצט פּאַר דער מאמע, געגעבען כּמעט אויף איטליכם וואָרט א פּירוש, און די מאמע איז פון איטליכם וואָרט געווען נתפּעל, און אויך ריקעל די מויד איז געווען נתפּעל, און ס׳איז מאקי געווען פון וואָס נתפּעל צו ווערען: א קלייניגקייט, א פּאַרשוין קומט צו פּאָהרען אפּשר פּאַר צעהנ־

טויזענט מיל פון א מדינה, וואס איידער מע קומט־צו צו איהר, מוז מען אריבערשווימען זיעבען ימים מיט א מדבר, און וואס צו דעם מדבר אליין דארף מען געהן ניט ווינציגער, ווי פערציג טעג מיט פערציג נעכט, און אז מע קומט שוין צו גאר נאהענט, באַ־דארף מען ארויפקלעטערען אויף אזא הויכען בארג, וואס דער שפיץ גרייכט ביז צו די וואלקענס, און באדעקט איז ער מיט אייז, און ווינטען שרעקליכע בלאזען דארטען, וואס איז סכנת־נפשות !... דערפאר אבער, אז מע קומט־איבער בשלום, דעם דאזיגען בארג און מע טרעט־אריין אין זייער לאנד, זעהט מען פאר זיך דעם אמת'ען גן־עדן התחתון: בשמים, נעגעלעך, געווירצען, פל המינים פירות, עפעל און בארען און פאמעראנצען, ווייטרויבען, טייטלען און אייבערטען, נים און פייגען לרוב. און די הייזער זענען דארטען געבויט פון סאמע טענענהאלץ און געדעקט מיט ריין זילבער, די פלים זענען פון גין־גאלד (בשעת מעשה טהוט דער אורח א קוק אויף די זילבערנע פוסות אונזערע מיט די זילבערנע לעפעל, נאפלען און מעסערם), און בריליאנטען, פערלען און דימענטען וואלגערען זיך דארטען אויף דער גאס, קיינער וויל זיך ניט געבען די מיה זיך אנבוינגען זיי אויפצוהויבען, וואָרום זיי האבען דארטען קיין שום ווערטה (און בשעת מעשה קוקט דער אורח אויף דער מאמע'ס דימענטענע אויהערינגלעך מיט די גלעזע פערגלעך, וואס אויף איהר וויסען האלט).

— דו הערסט? — מאכט דער טאטע צו דער מאמע מיט א גליקליך פנים.

— איך הער. — ענטפערט איהם די מאמע און פרענט א קשיה: — למאי ברענגען זיי דאס ניט צו פיהרען אהער, זיי וואלטען דאך דא געמאכט דערפון גאלד! אנו, טהו איהם אקארשט אומיסטען א פרעג, יונה.

דער טאטע פרעגט איהם די דאזיגע קשיה און באקומט פון איהם א תשובה, און גיט איבער דער מאמע אויף אונזער לשון:

— פֿארשטעהסט דו, ער זאָגט, אז דו קומסט צו פּאָהרען אהינצו, קאָנסט דו דיר נעמען וויפּיעל דו ווילסט, פּולע קעשענעס, נאָר פּאָהרסט דו פּון דאָרטען ארויס, מוזט דו אָפּגעבּען אלסדינג צוריק, און טאָמער טרייסעלט מען אויס ביי דיר וואָס ניט איז, ביזט דו חייב מיתה.

— וואָס הייסט דאָס? — פֿרעגט די מאַמע, דערשראָקען.

— דאָס הייסט, מע הענגט דיך אויף אויף א בוים, אָדער מע פֿארשטיינערט דיך מיט שטיינער.

ג.

וואָס ווייטער ווערען די מעשיות פּונ׳ם דאָזיגען פֿארשוין אלץ מעהר אינטערעסאַנט, און אז עס האלט שוין נאָך די קנייטלעך און מיר נעמען נאָך צו ביסלעך ווייַן, פֿרעגט איהם דער טאַטע: וועמען נעהער דאָס אלסדינג, און צי ס׳איז פֿארהאַן דאָרטען א מלך? און באלד באַקומט ער א קלאָרע תשובה, און גיט דאָס איבער דער מאַמע מיט גרויס חדוה אויף אונזער לשון:

— ער זאָגט, אז געהערען געהער דאָס איננאַנצען צו די דאָר־טיגע אידען, וואָס מע רופט זיי „ספרדים", און א מלך איז ביי זיי פֿארהאַן, זאָגט ער, אויך א איד, זעהר א פֿרומער איד מיט א שטרייַמעל, זאָגט ער, און רופען רופט מען איהם יוסף־בן־יוסף. ער איז א כהן גדול, זאָגט ער, ביי די „ספרדים" און פּאָהרט ארויס, זאָגט ער, אין א גילדענער קארעטע מיט זעכס ברענענדיגע פערד, און אז ער קומט, זאָגט ער, אין שוהל אריין, געהען איהם, זאָגט ער, אקעגען די לויים מיט א געזאַנג...

— ביי אייך זינגען לויים אין שוהל? — פֿרעגט איהם דער טאַטע פֿארוואונדערט און באַקומט באלד א תשובה און גיט דאָס איבער דער מאַמע אויף אונזער לשון, און דאָס פּנים ביי איהם שוינט, ווי די זון:

— וואָס זאָגסט דו דערויף? ער דערצעהלט, אז ביי זיי איז פֿאַרהאַן א בית־המקדש מיט כּהנים מיט לויים מיט איין אָרגעל...

— נו, און א מזבח? — טהוט איהם דער טאַטע א פּרעג און באַקומט א תּשובה, און גיט דאָס איבער דער מאַמע אויף אונזער לשון:

— ער זאָגט, ס'איז דאָ ביי זיי א מזבח מיט קרבנות, זאָגט ער, מיט גילדענע כּלים, אַלסדינג ווי אַמאָל, זאָגט ער, ביי אונז אין ירושלים.

און ביי די וועלטער לאָזט־ארויס דער טאַטע א טיעפּען זיפֿץ, און אויף איהם קוקענדיג, זיפּצט אויך די מאַמע. און איך פּאַרשטעה איהם ניט, וואָס דאַרף מען דאָ זיפּצען? אַדרבה, מע באַדאַרף זיין שטאָלץ, מע באַדאַרף זיין פֿרייליך, וואָס מיר האָבען אזא לאַנד, וואו עס געוועלטיגט א אידישער מלך און א כּהן גדול און וואו עס געפּינט זיך א בית־המקדש מיט כּהנים, מיט לויים, מיט איין אָרגעל, מיט א מזבח, מיט קרבנות... און גוטע, ליכטיגע מחשבות חאָפּען מיך אויף און טראָגען מיך אַוועק גלייך אַהינצו, אין יענעם גליקליכען אידישען לאַנד, וואו די הייזער זענען געבויט פון סאַמע טענענבוימער, געדעקט מיט ריין זילבער, וואו די כּלים זענען פון גין־גאָלד, און וואו בריליאַנטען, פּערלען, דימענטען וואָלגערען זיך אויף דער גאַס. און עס גנבה'ט זיך אריין צו מיר א מחשבה, אז ווען איך זאָל דאָרטען זיין, וואָלט איך שוין געוואוסט וואָס איך האָב צו טהון; איך וואָלט שוין געוואוסט, וואו צו באַהאַלטען; ביי מיר וואָלט מען שוין נישט אויסגעטרייסלט גאָרנישט... איך וואָלט שוין געבראַכט פון דאָרטען דער מאַמע א שענע מתּנה: אויהערינגלעך בריליאַנטענע און פּערלען עטליכע שנירלעך. און בשעת מעשה טהו איך א קוק אויף דער מאַמע'ס דימענטענע אויהערינגלעך מיט די געלע פּערלעך, וואָס אויף איהר וויסען האַלז, און איך באַקום א שטאַרקען חשק צו זיין אינ'ם דאָזיגען לאַנד, און עס פּאַלט מיר איין א געדאַנק,

איך זאָל נאָך פּסח זיך דורכפאָהרען אהין מיט'ן דאָזיגען אורח. געווײנטלעך, בסוד, אז קיינער זאָל ניט וויסען. איך וועל דעם סוד אנטפּלעקען פּאר'ן אורח, אויסגיסען פּאר איהם מיין האַרץ, אויס־זאָגען איהם דעם גאַנצען אמת, און בעטען איהם, ער זאָל מיך נעמען מיט זיך אהינצו חאָטש אויף א קלײנער צייט. ער וועט דאָס מיר געווים טהון. ער איז זעהר א גוטער, א צוגעלאָזטער פּאר־שוין. ער קוקט אויף איטלעכען באַזונדער, און אפילו אויף ריקעל די מויד, אזוי פּריינטלעך, אזוי פּריינטלעך!

אזוי טראַכט איך מיר און קוק אויף אונזער אורח, און עס מאָהלט זיך מיר אוים, אז ער טרעפט מיין מחשבה, מחמת ער קוקט אויף מיר מיט זיינע שענע שוואַרצע אויגען, און עס דאַכט זיך מיר, אז ער ווינקט צו מיר און זאָגט צו מיר אויף זיין לשון:

— שווייג, וויסער־חברה'ניק איינער, לאָז נאָר איבערגעהן דער פּסח, וועס שוין זיין רעכט!...

ד.

א גאַנצע נאַכט פּלאָנטען זיך מיר חלומות: א מדבר, א בית־המקדש, א כהן גדול און א בארג א הויכער, און איך קלעטער ארויף אויפ'ן בארג, און דאָרט וואַפּסען בריליאַנטען, פּערלען, דימענטען, און מיינע חברים קריכען ארויף אויף די בוימער און טרייסלען זיי, און עס פּאַלען פון דאָרטען אויף דער ערד גוזמי גוזמאות בריליאַנטען, פּערלען, דימענטען, און איך שטעה פון הינטען און קלויב די בריליאַנטען, פּערלען, דימענטען, און שטופ אין די קעשענעס — און מערקווירדיג! וויפיעל איך שטופ — און עס געהט נאָך! וויפיעל איך שטופ — און עס געהט נאָך! לעג איך אריין די האַנט אין קעשענע און נעם־ארוים פון דאָרטען אַנשטאַט בריליאַנטען, פּערלען, דימענטען — נאָר פּירות אלערליי: עפּעל און בארען, און פּאָמעראַנצען און אייבערטען, און טייטלען און נים און פּייגען... און איך האָב דערפון גרויסע אנגסטען, קאַטשע

מיך פון איין זייט אויף דער אנדערער, און עס חלומ'ט זיך מיר דאָס בית־המקדש, און איך הער די כהנים דוכנ'ען און די לויים זינגען און דעם אָרגעל שפּיעלען, און עס ווילט זיך מיר אריינגעהן אינוועניג אין בית־המקדש, און איך קאָן נישט — ריקעל די מויד האלט מיך צו און לאָזט מיך ניט, און איך בעט זיך ביי איהר, איך שריי, איך ווייַן, איך האָב דערפון נרויסע אנגסטען, קאטשע מיך פון איין זייט אויף דער אנדערער, און חאפּ מיך אויף און... דער־זעה פּאר זיך דעם טאטען מיט דער מאמען שטעהען האלב אנ־געטהאָן, ביידע בלאָס, ווי דער טוידט, דער טאטע אראָפּגעלאָזט דעם קאָפּ, די מאמע ברעכט די הענט און אויף איהרע שענע אויגען שטעהען טרערען. מיין קינדערש הארץ דערפיהלט, אז דאָ איז עפּעס געשעהען ניט קיין גוטע זאך, זעהר ניט קיין גוטע זאך, נאָר וואָס מיין קינדערש קעפּעל האָט נישט צוגעטראכט פּאר איין אומגליק — איז דאָס געווען א גאָרנישט קענען דעם, וואָס ס'איז געשעהען.

און געשעהען איז אָט וואָס: אונזער אורח, דער פּארשוין פון יענער וויטער מרינה, פון יענעם גליקליכען לאנד, וואָס די הייזער זענען דאָרט געבויעט פון סאמע טענענבוימער און געדעקט מיט דיין זילבער א. א. וו., איז נעלם געוואָרען, און אינאיינעם מיט איהם איז נעלם געוואָרען ביי אונז א סך זאכען: אלע זילבערנע כוסות, אלע זילבערנע לעפּעל, גאָפּלען און מעסערס, דאָס נאנצע ביסעל ציערונג דער מאמע'ס, און אויך מזומן נעלט, וויפיעל עם האָט זיך געפונען ביי אונז אין קאסטען. און אויך ריקעל די מויד איז מיט איהם אנטרונען געוואָרען...

און עס נעמט מיך אָן ביי'ם הארצען, נישט אויף די זילבערנע כוסות מיט די זילבערנע לעפּעל, גאָפּלען און מעסערס, וואָס זענען נעלם געוואָרען, און נישט אויף דער מאמע'ס ציערונג, און נישט אויפ'ן מזומן נעלט, און נישט אויף ריקעל די מויד — חאפּט זי דער רוח! — נאָר אויף דעם גליקליכען־גליקליכען לאנד, וואָס סע וואלגערען זיך דאָרטען בריליאנטען, פּערלען, דימענטען, און אויף

דעם בית־המקדש, מיט די כהנים, מיט די לויים, מיט'ן אָרגעל, מיט'ן מזבח, מיט די קרבנות און מיט די אלע איבעריגע גוטע זאכען, וואָס מע האָט ביי מיר אוועקגעראויבט, צוגענומען, צוגענומען, צוגענומען.

און איך קעהר מיך אום מיט'ן פנים צום וואנט און וויין, וויין שטילערהייט.

אליהו הנביא

א פאנטאסטישע געשיכטע מיט א רעטעניש לכבוד פסח,
ספעציעל פון קינדער וועגען.

געשריבען אין יאָהר 1908.

אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא

א.

נישט גוט צו זיין א בן־יחיד, א ציטערינער ביי טאטע־מאמע. „פון זיעבען אייניער געבליבען". דאָ — נישט שטעה, דאָרט — נישט געה. דאָם — נישט עס, יענם — נישט טרינק. דעם קאָפּ — דעק צו. דעם האלז — פארבינד. די הענט — באהאלט. די נאָז — שנייץ־אויס. אך, נישט גוט, נישט גוט צו זיין א בן־יחיד. און נאָך א נגיד'ס א יונגעל דערצו. מיין טאטע איז א נגיד. א חלפן איז ער. נעהט־ארום מיט א טאָרבע מינץ איבער די קלייטען. בייט זילבער אויף מינץ און מינץ אויף זילבער. זענען דערפאר ביי איהם די פינגער תמיד שווארץ און די נעגעל צעטרייסקעט. האָרעווען האָרעווען ער אפילו זהר שטארק. אלע טאָג אז ער קומט אהיים, איז ער אויסגעמיעדט און צעבראָכען. „נישטאָ קיין פים — קלאָגט ער זיך פאר דער מאמע, — נישטאָ קיין פים, קיין סימן פון קיין פים"...

נישטאָ קיין פים — עס קאָן זיין. דערפאר האָט ער אָבער „פרנסה בשפע". אזוי זאָגען אלע, און אלע זענען אונז מקנא, וואָם מיר האָבען פרנסה, און נאָך בשפע. די מאמע איז צו־פריעדען. איך אויך. „א פסח ביי מיר היינטיגם יאָהר — אויף אלע אידישע קינדער, רבונו של עולם"...

אזוי זאגט די מאמע און דאנקט גאָט, וואָס מיר האָבען אזא פּסח. איך אויך. נאָר ווי דערלעבט מען איהם שוין, אָט דעם פּסח?...

ב.

קוים דערלעבט פּסח. דעם ליעבען טייערען פּסח. אויסגעקלייידט האָט מען מיך — בגדי־מלכות, ווי עס פּאסט פּאר א נגיד'ס א יונגעל. וואָס קומט מיר אָבער ארויס? אז איך טאָר נישט ארומשפרינגען אין דרויסען — איך וועל זיך פּארקיהלען. אז איך טאָר נישט ארומלויפען מיט אלע קבצנ'ישע קינדער — איך בין א נגיד'ס א יונגעל. אזעלכע שענע מלבושים — נישטאָ פּאר וועמען צו באריהמען זיך. א פולע קעשענע מיט נים — נישטאָ מיט וועמען צו שפּיעלען.

נישט גוט צו זיין א בן־יחיד, א ציטעריגער, וואָס פון זיעבען איינער געבליבען, און נאָך א נגיד'ס א יונגעל דערצו.

ג.

דער טאטע האָט אנגעטהאָן די בעסטע קאפּאָטע און איז אוועק אין שוהל דאוונען. זאגט צו מיר די מאמע: „ווייסט דו וואָס? לעג זיך צו. שלאָף דיך אויס. וועסט דו קאָנען זיצען ביי'ם סדר. וועסט דו פרעגען דעם טאטען די פּיער קשיות". משוגע בין איך? פּאר'ן סדר וועל איך געהן שלאָפען? „נעדענק זשע, פּסח צום סדר טאָר מען נישט שלאָפען. וואָרום טאָמער, חלילה, וועלסט דו אנשלאָפען ביי'ם סדר, אזוי קומט אלי־נביא מיט א זאק אויף די פלייצעס... פּסח ביינאכט געהט־ארום אלי־נביא און קוקט, ווער עס שלאָפט ביי'ם סדר, דעם נעמט ער צו אין זאק אריין"... חא־חא! איך וועל אנשלאָפען וועלען ביי'ם סדר? איך? און אז מע זאָל זיצען א גאנצע נאכט? און אפילו

ביז'ן ווייסען טאָג אריין? ווי אזוי איז געווען, מאמע, פּאַראַ־
יאָהרען? „פּאַראַיאָהרען ביזט דו אַנשלאָפען געוואָרען באַלד נאָך
קידוש"... פּאַר וואָס זשע איז נישט געקומען צו מיר דעמאָלט
אליהו־נביא מיט'ן זאָק? „דעמאָלט ביזט דו נאָך געווען א קליי־
ניטשקער, היינט ביזט דו א גרויסער. היינט דאַרפסט דו פּרעגען
דעם טאַטען די פּיער קשיות. היינט דאַרפסט דו זאָגען מיט'ן
טאַטען „עבדים היינו". היינט דאַרפסט דו עסען מיט אונז פּיש
און ווייך און קנייטלעך... שא — אָן געהט דער טאַטע פון שוהל".

— גוט יום טוב!

— גוט יום טוב!

ד.

דאָנקען גאָט. דער טאַטע האָט אָפּגעמאַכט קידוש. איך אויך.
דער טאַטע האָט אויסגעטרונקען דעם ערשטען כּוס. איך אויך.
און דוקא א פּולען כּוס, און דוקא ביז'ן דנאָ. „זעה נאָר, ביז'ן
דנאָ!" — זאָגט די מאמע צום טאַטען, און מיר זאָגט זי: „א
פּולען בעכער מיט וויין? וועסט אנשלאָפען ווערען"... חא־חא!
איך וועל אַנשלאָפען ווערען? איך? און אז מע זאָל זיצען א
גאַנצע נאַכט? אפילו ביז'ן ווייסען טאָג אריין? אנו, פּרעגט
דעם טאַטען, ווי אזוי האָב איך אָפּגעקלאָפּט די פּיער קשיות? ווי
אזוי זאָג איך די הגדה? ווי אזוי שאָקעל איך זיך איבער'ן סידור
און זינג מיט'ן טאַטען דעם „עבדים היינו"?... און די מאמע לאָזט
נישט אַראָפּ קיין אויג פון מיר און שמייכעלט און זאָגט צו מיר:
„וועסט אנשלאָפען ווערען. אנשלאָפען ווערען"... ער, מאמע!
מאמע! מיר דאַכט זיך, מע זאָל זיין מיט אכצעהן קעפּ, קאָן מען
פון דעם אלייַן אנשלאָפען ווערען! אנו, לאָז מען זיך אוועקזעצען
אייך אקעגען און זינגען אייך אין אויהער: „אנשלאָפען ווערען,
אנשלאָפען ווערען".

פּאַרשטעהט זיך, אז איך בין אנשלאָפען געוואָרען.

ה.

אנשלאָפען געוואָרען — חלומ'ט זיך מיר, אז דער טאטע האלט שוין ביי „שפוך חמתך". די מאמע אליין שטעהט אויף פון טיש, געהט עפענען די טיר, מקבל פנים זיין אליהו־נביא'ן. שען וועט זיין, טאָמער קומט טאקי אליהו־נביא, ווי די מאמע זאָגט, מיט'ן זאק אויף די פליצעס, און זאָגט צו מיר: „קום, בחור"... און וועט זיין שולדיג אין דעם, אז נישט די מאמע אליין מיט איהר: „שלאָף נישט! שלאָף נישט!"?... און אזוי ווי איך טראכט מיר די דאָזיגע מחשבות — אהא! — הער איך א סקריפ פון דער טיר, און דער טאטע שטעהט־אויף און רופט־אויס אויף א קול: „ברוך הבא!" איך קוק מיך איין צו דער טיר — יאָ, ס'איז ער. ער געהט, ער געהט. פאָוואָלינקע, קוים וואָס מע הערט. א שענער איד אליהו־נביא. איין אלטער מאן. א זקן מיט א גרויז־גרויער באָרד ביז די קניע. דאָס פנים אלט, גאָר, געקנייטשט, נאָר שען און גוט איז דאָס אָהן איין עק. און אויגען — אך, אויגען! גוטע, ווייכע, פריינטליכע, ליעבע, געטרייע אויגען. איינגעבויגען, אָנ־געלאהנט אויף א גרויסען־גרויסען שטעקען, מיט א זאק אויף די פליצעס — און שא, שטיל, אָהן ווערטער, און גליך צו מיר.

ו.

— נו, יונגעלע, אריין צו מיר אין זאק אריין און קום! — אזוי זאָגט צו מיר אָט דער אלטיטשקער, און דוקא מיט גוטען, דוקא אזוי ווייך, אזוי זים.

פרעג איך איהם: „וואוהין?" מאכט ער צו מיר: „וועסט שון נאָכדעם זעהען"... וויל איך נישט, זאָגט ער מיר נאָך א מאל. בעט איך מיך ביי איהם: „ווי קאָן איך מיט דיר געהן, אז איך בין א נגיד'ס א יונגעל?" זאָגט ער: „און אז א נגיד'ס א

יונגעל, וואָס ביזט דו פאר א מיוחס?" זאָג איך: „איך בין ביי טאטע־מאמע א בן־יחיד"... זאָגט ער: „ביי מיר ביזט דו נישט קיין בן־יחיד". זאָג איך: „א ציטעריגער — פון זיעבען איינער געבליבען. זיי וועלען, זאָג איך, דערזעהן, אז איך בין נישטאָ, וועלען זיי דאָס נישט אויסהאלטען. זיי וועלען שטאַרבען, און דערהויפט — די מאמע"... קוקט ער אויף מיר, דער אלטיטשקער, מיט גוטען און מאכט צו מיר ווייך און זיס, ווי פריהער: „גהסט דו נישט מיט מיר, טאָ שלאָף געזונט, נאָר ווער אנשלאָפען אויף שטענדיג, אויף אייביג"... הויב איך אָן צו ווײנען: „הייסט דאָך עס, איך זאָל שטאַרבען? זיי וועלען דאָס נישט אויסהאלטען... דערהויפט — די מאמע"... „ווילסט דו נישט שטאַרבען, טאָ קום מיט מיר. געזעגען זיך אָפּ מיט טאטע־מאמע און קום"... „סטייטש, ווי קאָן איך גענהן, אז איך בין א בן־יחיד, פון זיעבען איינער גע־בליבען?"... מאכט ער צו מיר שוין שטארקער: „צום לעצטען מאָל, יונגעלע, קלויב דיר אוים איינס פון די צוויי: אָדער געזעגען זיך אָפּ מיט טאטע־מאמע אויף שטענדיג און קום מיט מיר, אָדער בליב דאָ, נאָר ווער אנשלאָפען אויף אייביג. אויף אייביג"...

ז.

אָפּגעזאָגט די דאָזיגע ווערטער, טרעט ער אָפּ פון מיר אויף איין שפּאן און וויל שוין אויסקערעווען זיך צו דער טיר. וואָס טהוט מען דאָ? אַוועקגעהן מיט'ן אלטען, גאָט וויסט וואוהין, פארפאלען ווערען — וועלען טאטע־מאמע שטארבען. א בן־יחיד, פון זיעבען איינער געבליבען... בליבען דאָ און אנשלאָפען ווערען אויף אייביג — הייסט דאָס דאָך, איך אליין זאָל שטאַרבען... ציה איך אוים צו איהם ביידע הענט מיט טרערען אויף די אויגען: „אליהו הנביא! גוטער, ליעבער, הארציגער אליהו! געב מיר איין מינוט אויף צו באטראכטען זיך!" דרעהט ער אוים צו מיר דאָס שענע אלטע, געלע, געקנייטשטע פּנים מיט דער גרויז־גרויער

באָרד בין די קניע, קוקט אויף מיר מיט זיינע שענע גוטע ליעבע געטרייע אויגען און מאכט צו מיר מיט א שמייכעל: „איז מינוט אויף צו באטראכטען זיך געב איך דיר, מיין קינד, אפער נישט מעהר אז איין מינוט"...

און דער אלטיטשקער לעהנט זיך אן אויף זיין גרויסען־גרויסען שטעקען און וואַרט...

. . . . . .
. . . . . .

פרעגט זיך: וואס האָב איך באדארפט אין דער מינוט צוטראכטען אזעלכעס, אז איך זאל נישט דארפען נישט געהן מיט'ן אלטען און נישט אנשלאפען וועלען אויף אייביג? — אנו, וועלט טרעפען?...

אז גאָט וויל,
שיסט א בעזעם

א טראנערײ כשר לפסח, דעקאדענטיש־סימבאליסטיש נעשריבען.

נעשריבען אין יאָהר 1908.

אַז גאָט וויל, שיסט אַ בעזעם

די פּאַרשוינען:

מצות.
אַרבע כוסות.
פּסח'יגע שמאַלץ.
אייער.
ריבאַייזען.
קאָכלעפּעל.
דייזשע בּאַרשט.
בעזעם.
קאַץ.
בעל־הבית.
בעל־הבית'טע.

א ר ט — איז שפּיזאַרניע, איז דער פּסח'יגער שאָפּע.
צ י י ט — ערב פּסח.

א י י ע ר [צו די מצות]. זייט זשע מוחל. וועז האָבען מיר פּסח?

ט צ ו ת [צו די אייער]. וואָס איז דען?

א י י ע ר. גאָרנישט, גלאָט אזוי. עס איז אונז נמאס געווארען צו לייגען אָט דאָ, אין דער שפּיזאַרניע. מיר וואָלטען שוין געהרען דערלעבען פּסח.

מ צ ו ת. ציקאַווע ביצים! מיר ליגען דאָ פון נאָך פּורים אָן.

ש מ א ל ץ. פון נאָך פּורים? א טייערע מציאה! איך שטעה נאָך פון פּאַר חנוכּה.

ב א ר ש ט. און מיך האָט מען דאָ אַוועקגעשטעלט באַלד נאָך סוכּות. ס'איז מיר שוין אַזוי אומעטיג, אַז איך האָב, דאַכט מיר, געחאַפּט א שימעל.

כ ו ס ו ת. למאי אָט שטעהען מיר דאָ פון פּאַראַיאָהרען?

ק א כ ל ע פ ע ל. היינט וואָס זאָל איך שוין זאָגען? איך בין עלטער פון אייך אַלעמען. איך בין דאָ א קאָכלעפעל פון זינט דער בעל־הבית מיט דער בעל־הבית'טע האָבען חתונה געהאַט.

ר י ב א י י ז ע ן. אָבער טאַקי נישט מעהר ווי א „קאָכ־לעפעל"...

ק א כ ל ע פ ע ל [בייז]. הער נאָר, דו בלעכענע כלי, וואָס ביזט דו דאָ פּאַר א מאַכער?

ר י ב א י י ז ע ן. מעהר מאַכער פון דיר. וועז ניט איך, וואו וואָלט מען נעמען מרור צום סדר?

ב ע ז ע ם [ציהט־אויס א נעלעכטער פּוז וויגקעלע]. חי־חי־חי!

כ ו ס ו ת [איינס צו דאָס אַנדערע]. וועד חיחיקעט דאָס?

מ צ ו ת [צו די כוסות]. ס'איז דער בעזעם. דאַכט זיך, אזא בעזעם וואָלט געמעגט האָבען דרך־ארץ חאָטש פּאַר אונז, מצות?

א י י ע ר. וואָס עפּים פּאַר אייך? און וואו זענען מיר?

מ צ ו ת [מיט גדלות]. וואָס איז מיט אייך דער יחוס? מע עסט אייך דען ניט א גאַנץ יאָהר?

א י י ע ר. פרעגט זשע אָבער די בעלי־בתים, וואָס פּאַר א טעם האָבען מצות אָהן אייער?

ש מ א ל ץ. און וואָס איז מצות מיט אייער אָהן שמאַלץ?

ב א ר ש ט. מאַהלט אייך, אז איך בין א ביסעל נויטיגער פון אייך אַלעמען. אייך, אייער און שמאַלץ, באַנוצט מען נאָר פון יוצא וועגען, און אָהן מיר קאָן מען פּסח זיך ניט באַגעהן. פרעגט

אויף א ציקאוועסט די מצות, וואָס פאר א טעם האָבען זיי, אז מע בראָקט זיי אין בּאָרשט אריין.

מ צ ו ת. וואָס אמת איז אמת. מיר וואָלטען אָבער וועלען וויסען, וואָס פאר א טעם וואָלט געהאַט א פסח־בּאָרשט אָהן אונז, אָננעבראָקטע מצה?

א י י ע ר. אָדער וועז מע זאָל דעם בּאָרשט ניט פארווייסען מיט עיין איי?

ש מ א ל ץ. אוז מע זאָל ניט אריינטהון קיין לעפעל שמאלץ?

ק א כ ל ע פ ע ל. אוז מיך האָט איהר פארגעסען?

ר ־ ב א י י ז ע ן. קאָכלעפעל איז אומעטום א קאָכלעפעל!...

ק א כ ל ע פ ע ל [איז כעס]. בלעכענער שלים־מזל! וועסט ניט אנשטומט ווערען?

ב ע ז ע ם [לאכט פון וויגקעלע ארויס]. חי־חי־חי!...

כ ו ס ו ת. וויעדער חיחיקעט ער, דער בעזעם?

מ צ ו ת. א אידיאָט!

א י י ע ר. ניט אזא אידיאָט, ווי איין עזות־פנים!...

ש מ א ל ץ. אויף וואָס דארף מען, אשטייגער, א בעזעם אויף פסח?

ב א ר ש ט. אויף סים סאָט כפרות!

ר י ב א י י ז ע ן. פארנעמט אומזיסט איין אָרט אין שאפע.

ק א כ ל ע פ ע ל. טאָמער איז דאָ קארג ענג... מע ווערט דערשטיקט אָט דאָ ביי זיי אין שפיזארניע... איך וועל פרובען עפענען די טיר... [עפענט א האלב טירעל].

ש מ א ל ץ [צום קאכלעפעל]. וואָס טהוט איהר? איהר ווילט, ס'זאָל אריין די קאץ? זי וועט חלילה מאכען פון אונז אלעמען א תל!

מ צ ו ת. מיר האָבען קיין מורא ניט פאר קיין קאץ.

א י י ע ר. מיר אויך ניט.

כ ו ס ו ת. מיר אודאי ניט...

ר י ב א י י ז ע ן. און איך אודאי און אודאי ניט!

ק א כ ל ע פ ע ל. איך הער זי, ווי די קאץ!...

ב א ר ש ט. אפילו איך הער זי אויך אין טראָק. אָט איז זי, די מחותנת־טע! [עס קומט אריין די קאץ, קוקט זיך ארום אוו מרוקעט].

ק א ץ. מורררר...

מ צ ו ת. ברוך הבא, א גאסט!

ב ו ס ו ת. סקאָצעל קומט.

א י י ע ר. מע זאָל דערמאָנען משיח'ן.

ר י ב א י י ז ע ן. זעהט נאָר, זי געהט אין זאָקען!...

ק א כ ל ע פ ע ל. דאָס האָט איהר די בעל־הבית'טע אָנגעטהאָן זאָקען, זי זאָל חלילה ניט חמצ'דיג מאכען דאָס זאָלץ־ברעטעל.

ב א ר ש ט. בעסער געווען פארשליסען די קאץ אין א באזונדער חדר, איידער אָנטהון איהר זאָקען אויף די פיס. א נארישע בעל־הבית'טע ביי אונז!...

מ צ ו ת. זעהט נאָר, ווי זי שמעקט מיט דער נאָז, די גנב'טע!...

ב ו ס ו ת. אינטערעסאנט צו זעהען, וואוהין וועט זי געהן פריהער.

א י י ע ר. נישט קיין נארישע קאץ, כלעבען. זי קריכט גלייך צו דער שמאלץ, ווי מיר זענען ביצים אויף דער וועלט! אבער גלייך צו דער שמאלץ!

ר י ב א י י ז ע ן. זעהט נאָר, זי לעקט שוין! זי פרעסט, די זוללי־וסובא'ניצע!

ק א כ ל ע פ ע ל. א חידוש, וואָס די שמאלץ לאָזט זיך אזוי אומפארשעמט באהאנדלען...

ב א ר ש ט. וואָס זאָל זי נעבאך טהון? שולדיג איז די בעל־הבית'טע. האָט זי געזאָלט פארשליסען די שאפע פון יענער זייט. ניט אומזיסט זאָגט די וועלט א וועדטעל: אז די בעל־הבית'טע איז א שלים־מזל'ניצע, איז די קאץ א נאשערין.

ב ע ז ע ם [שיסט־אויס א נעלעכטער]. חא־חא־חא! [פאר'ן נעלעכטער שרעקט זיך די קאץ איבער, טהוט א שפרונג, קעהרט־איבער דעם טאפ מיט שמאלץ, וועלכער פארטשעפעט די אייער, די כוסות מיט די מצות, און צוזאמען מיט זיי פאלט־אום די גאנצע שפּע, און עס ווערט אויף דער ערד א מישמאש פון פּכח'יגען באדשט, מיט פארנעצטער מצה, מיט צעשלאגענע אייער, מיט צעבראכענע כוסות, מיט שמאלץ, מיט א ריבאייזען און א קאלעפּע אויף בתוכם. נעבעכיבען איז ביי דער זייט נאר דער בעזעם. — דער קלאפּ פון דער שפּע לאזט זיך הערען אין שטוב. עס קומען צו לויפען, ניט טוידט, ניט לעבעדיג, די בעל־הבית'טע מיט'ן בעל־הבית].

ב ע ל־ה ב י ת. וואָס איז דא געשעהען? [בלייבט שטעהן, ווי א נעלעהמטער].

ב ע ל־ה ב י ת'ט ע [כרעכט די הענט]. א דונער האָט מיך דערשלאָגען! דער גאנצער פּסח איז חרוב געוואָרען! [ווייגט. דער בעל־הבית זיפצט. אין דרויסען פייפט דער ווינט. דורכ'ן פענסטער גנב'עט זיך אריין א טוידטער שטראהל פון דער קאלטער לבנה. אין ווינקעלע זיצט די קאץ און באלעקט זיך. די שטימונג איז א העכסט־דעקאדענטישע].

ב ע ל־ה ב י ת [מיט אייגן אונטערערדישער שטים, ווי פון קבר]. וואָס טהוט מען?

ב ע ל־ה ב י ת'ט ע [ווישט־אויס די אויגען]. קודם ו'ארף מען נעמען דעם בעזעם און אויפראָמען דעם הקדש... [נעמט דעם בעזעם און קעהרט].

ב ע ז ע ם [צום גאנץ ביסעל מיסט]. נו? היינט זעהט איהר שוין? אַז גאָט וויל, שיסט א בעזעם!...

פאָרהאנג.

דריי קעפלעך

נעשריבען אין יאָהר 1908.

דריי קעפּלעך

I

א פּען פון א שרייבער זאָל זיין א פּענזעל פון א מאָהלער, אָדער, וועניגסטענס, איין אפּאראט פון א פּאָטאָגראף, וואָלט איך דיר, פריינט, געטראָגען ס מתּנה, א בילד לכּבוד שבועות, א זעלטענע גרופּע: דריי יונגע, שענע, פּרעכטיגע קעפּלעך פון דריי אָרעמע, נאקעטע, באָרוועסע אידישע קינדער. אָלע דריי קעפּלעך זענען שוואַרץ, די הערלעך געקרייזעלט, די אויגלעך גרויסע, גלאַנצענדיגע, ברענענדיגע, און גלייך ווי פּאַרוואונדערט קוקען זיי אויף אייך און פרעגען ביי דער וועלט א קשיה: למאי? איהר קוקט אויף זיי און איהר באַוואונדערט זיי, און איהר פיהלט זיך קעגען זיי, ווי פּאַרזינדיגט, גלייך ווי איהר זענט טאַקי שולדיג אין דעם, וואָס מע האָט זיי באשאפען — באשאפען נאָך דריי איבעריגע נפשות אויף דער וועלט!...

די דריי שענע קעפּלעך — אַבראמטשיק, מאָיסייטשיק און דבורה'קע — זענען צוויי בריידער מיט א קליין שוועסטערעל. אַבראמטשיק און מאָיסייטשיק — דאָס האָט זיי דער פּאָטער, פּייסי דער איינבינדער, אזוי פּאַרצוינגען, אויפ'ן רוסישען שטייגער. ער זאָל זיך ניט שעמען פּאר זיין וויב פּעסי און ער זאָל נישט זיין אזא ביטערער אָרעמאן, וואָלט ער זיך אליין אויך איבער־געמאכט דעם נאָמען פון „פּייסי דעם איינבינדער" אויף „פּעטי

פערעפליאטשיק". נאָר אזוי ווי ער האָט א ביסעל מורא פאר זיין וויב פעסי און אזוי ווי ער איז, נישט דאָ געדאכט, א גרויסער אביון, איז ער דערווייל פארבליבען ביי"ם אלטען נאָמען „פייסי דער איינבינדער", ביז ס'וועט קומען אמאָל די גוטע צייט, יענע גליקליכע צייט, וועלן עם וועט אלסדינג ווערען אנדערש, אזוי ווי בעבעל זאָגט, און אזוי ווי קארל מארקס זאָגט, און אזוי ווי אלע גוטע קלוגע לייט זאָגען — דעמאָלט, אָ, דעמאָלט וועט אלסדינג אנדערש זיין!... נאָר ביז די גוטע גליקליכע צייט וועט אמאָל קומען, מוז מען דערווייל שטעהן פון בּאור ביז שפעט אין דער נאכט און שניידען קארטאָן־פאפיער, און קלעפען קעסטלעך, שאכטלען... און פייסי דער איינבינדער שטעהט דעם גאנצען טאָג אויף די פים און שניידט קארטאָן־פאפיער, און קלעפט שאכטלען, און זינגט בעת מעשה אלטע און נייע אידישע און נישט־אידישע ליעדלעך, צום מיסטען פרייליך־טרויעריגע, מיט א פרייליך־טרויעריגען ניגון.

— טאָמער וואָלסט דו אויפגעהערט אמאָל דיינע גויישע ליעדלעך? א מענטש האָט זיך עס א ביסעל פארליעבט אין גויים! זינט מע איז ערוים אין דער גרויסער שטאָדט, איז ער געוואָרען א גאנצער גוי, משטיינס געזאָגט!...

II

אלע דריי, אבראמטשיק, מאָיסייטשיק און דבורה'קע, זענען נעבוירען און געוואָכסען אלע אויף איין אָרט — צווישען וואָנט און צווישען אויוועז. אלע דריי זעהען פאר זיך אלע טאָג איינס און דאָס זעלבע: דעם פרייליכען טאָטען, וואָס שניידט קארטאָן, קלעפט שאכטלען און זינגט ניגונים, און די פארזאָרגטע אויס־געטריקענטע מאמע, וואָס קאָכט און בּאקט און קעהרט און רוימט, און איז קיינמאָל נישט פארטיג. בּיידע זענען זיי שטענדיג אין דער ארבּייט: די מאמע ביי"ם אויוועז, דער טאָטע ביי די

שאכטלען. אויף וואָס דאַרף מען אזוי פיעל שאכטלען? וועט דאַרף עס אזוי פיעל שאכטלען? אפּנים, אז די גאַנצע וועלט איז פול מיט שאכטלען?... אזוי טראכטען זיך די דריי שענע קעפּלעך און קוקען שוין ארום, אז ביי'ם טאטען זאָלען זיך שוין אָנקלויבען א סך, א סך שאכטלען און ער זאָל זיי נעמען אלע אויפ'ן קאָפּ און אין ביידע הענט — אפשר טויזענט שאכטלען — און זאָל מיט זיי ארויסגעהן אין מארק אריין און קומען צוריק אָהן שאכטלען, נאָר מיט געלט פאר דער מאמע און מיט בולקעלעך, בייגעלעך אָדער צוקערקעס פאר די קינדער... א גוטער, אוי, א גוטער טאטע ביי זיי, א גאָלד! די מאמע איז אויך א גוטע, נאָר א בייזע. מע חאפּט פון איהר אָפט א זעץ, א שטורך אין זייט, א דרעה פאר די אויהערען. זי האָט פיינט, אז מע מאכט איהר אָן א „הקדש". זי וויל נישט, אז די קינדער זאָלען זיך שפּיעלען אין „טאטע־מאמע". זי וויל נישט, אז אבראמטשיק זאָל שניידען די אראָפּגעפּאָלענע שטיקלעך קארטאָן, אז מאָיסיטשיק זאָל גנבה'נען פאָפּ ביי'ם טאטען און אז דבורה'קע זאָל באקען ברויט פון זאמד מיט וואסער. די מאמע וויל, אז די קינדער זאָלען זיצען שטיל, סטאטשנע. די מאמע וויסט נישט, אפּנים, אז יונגע קעפּלעך ארבייטען, אז יונגע נשמות רייסען זיך, רייסען זיך, רייסען זיך — וואוהין?... אין דרויסען! צום ליכט! צום פענסטער! צום פענסטער!

III

סך־הכּל איין פענסטער, איין שטיקעל פענסטער. אלע דריי קעפּלעך שלאָגען זיך פאר'ן שטיקעל פענסטער. און וואָס זהט מען דאָרט? א וואנט. א הויכע, א בריטע, א גרויע, א נאסע וואנט. שטענדיג, אייביג איז זי נאס. אפילו זומער!... קומט אמאָל אהער די זון? געווים קומט אמאָל אהער די זון. דאָס הייסט, נישט די זון אליין, נאָר א שיין פון דער זון. און דעמאָלט איז א יום־טוב. אלע דריי שענע קעפּלעך שפּארען זיך צום שטיקעל

פענסטער, קוקען ארויס, גאנץ אויבען, און זעהען א לאנגען שמאלען בלויען פאס, ווי א לאנגע בלויע סטענגע.

— אָ! זעהט איהר, קינדער? אט דאס איז הימל!

אזוי זאגט אבראמטשיק. אבראמטשיק ווייסט. אבראמטשיק געהט אין חדר. ער לערענט שוין קמץ־אלף. דער חדר איז טאקי דאָ נישט ווייט, די צווייטע שטוב, דאס הייסט, די צווייטע טיר. אך! וואס אבראמטשיק דערצעהלט זיך אן פאר חידושים פונ׳ם חדר! אבראמטשיק דערצעהלט, אז ער האט אליין געזעהען, ער זאל אזוי זעהען אלדאס גוטס, א גרויסען מויער פון סאמע פענסטער פון אויבען ביז אראפ. אבראמטשיק שווערט, אז ער האט אליין געזעהען, ער זאל אזוי זעהען אלדאס גוטס, א קוימען, א הויכען קוימען, און פונ׳ם קוימען געהט א רויך. אבראמטשיק דערצעהלט, אז ער האט אליין געזעהען, ער זאל אזוי זעהען אלדאס גוטס, א מאשינע, וואס מע נעהט אויף איהר אהן הענט. אבראמטשיק דערצעהלט, אז ער האט אליין געזעהען, ער זאל אזוי זעהען אלדאס גוטס, א וואגען, וואס פאהרט אהן פערד. און נאך אזעלכע נסים ונפלאות דערצעהלט זיי אבראמטשיק פונ׳ם חדר, און שווערט זיך, ווי די מאמע שווערט זיך — ער זאל אזוי זעהען אלדאס גוטס... און מאיסייטשיק און דבורה׳קע הערען איהם און זיפצען און זעגען איהם מקנא, וואס אלסדינג ווייסט אבראמטשיק, אלסדינג!

למשל, אבראמטשיק ווייסט, אז א בוים וואקסט. אמת, ער אליין האט נאך, גלייך מיט זיי, קיינמאל נישט געזעהען, ווי אזוי עס וואקסט א בוים. נישטא קיין בוימער אויף דער גאס. נישטא! ער ווייסט אבער (אין חדר האט ער עס געהערט), אז אויף א בוים וואקסען פירות — און דערפאר מאכט מען אויף א פרי „בורא פרי העץ". אבראמטשיק ווייסט (וואס ווייסט ער דען נישט?), אז קארטאפלים, למשל, אדער אוגערקעס, אדער ציבעלעס, אדער קנאבעל וואקסען אויף דער ערד — און דערפאר מאכען מיר אויף זיי „בורא פרי אדמה". אלסדינג ווייסט אבראמטשיק! ער ווייסט נאר נישט, וואו און ווי אזוי דאס וואקסט, וואהרום ער

האָט דאָס נאָך, גלייך מיט זיי, קיינמאָל נישט געזעהען, וואָרום אויף זייער גאָס איז נישטאָ קיין פּעלד, נישטאָ קיין גאָרטען, נישטאָ קיין בוימער, נישטאָ קיין גרעזל — נישטאָ! נישטאָ! אויף זייער גאָס זענען דאָ גרויסע מויערן, גרויע וועגט, הויבע קוימענס, זואָס סע געהט פון זיי א רויך, און פענסטערלעך א סך אין יעדען גרויסען מויער, טויזענטער, טויזענטער פענסטערלעך, און מאשינעס וואָס נעהען אָהן העגט, און וואָגענס, וואָס פאָהרען אָהן פערד — און וויטער גאָרנישט! גאָרנישט!

אפילו א פויגעלע זעהט מען דאָ זעלטען. עס פארבלאָנזעט אמאָל אהער א וואָראָבייטשיק, איז ער גרוי, אזוי ווי די גרויע וואָגט. פיק־פיק די גרויע שטיינער, הויבט זיך אויף און פליהט אוועק... פון עופות זעהען זיי אמאָל אויף שבת א פערטעל עוף מיט א בלאָם אויסגעצויגען פיסעל. וויפיעל פיסלעך האָט איין עוף? — זעלבסטפארשטענדליך, פיער! עלעהיי א פערד! אזוי פסקנ'ט דער עלטערער, אבראמטשיק, און אבראמטשיק ווייסט דאָך אלץ!... אמאָל ברענגט די מאמע פונ'ם מארק א קעפּעל פון איין עוף מיט ארויפגענלאָצטע אויגעלעך, איבערגעצויגען מיט א דין וויים הייטעל. „ס'איז טוידט" — זאָגט דער עלטערער, אבראמטשיק, און אלץ דריי קעפּלעך קוקען איינס אויפ'ם אנדערע מיט גרויסע שוואַרצע אויגען און זיפצען... געבוירען און אויפגעצויגען געוואָרען אין דער גרויסער שטאָדט, אינ'ם גרויסען מויער, אין גרויסער ענגשאפט, עלענד און ארמוט, האָבען אלע דריי קינדער קיינמאָל נאָך נישט געהאט קיין געלעגנהייט צו זעהען פאר זיך לעבעדיגערהייט נישט קיין עוף, נישט קיין חיה, נישט קיין בהמה, אויסער א קאַץ. א קאַץ האָבען זיי אין אייגענע, א לעבעדיגע, א גרויע קאַץ, גרוי ווי די גרויסע גרויע נאסע וואָגט. די קאַץ איז זייער גאָנץ פארגעניגען. מיט דער קאַץ שפּיעלען זיי זיך שעה'ן־לאָנג, טהוען איהר אָן א פעטשייעלע אויפ'ן קאָפּ, רופען זי „מחותנת'טע" און לאָבען, לאָבען, לאָבען אָהן א שיעור! דערזעהט די מאמע און טיילט זיי איין: שענקט זיי — דעם א זעץ,

דעם א שטורך אין זייט, דעם א דרעה ביי׳ם אויהער. די קינדער צעגעהען זיך אויף זייערע ערטער, הינטער׳ן אוויוון. דער עלטערער, אבראמטשיק, דערצעהלט עפּיס, און די קלענערע, מאיסייטשיק און דבורה׳קע, האַרכען. קוקען אויף זייער עלטערען ברודערעלן מיט גרויסע אויגען און האַרכען. אבראמטשיק זאָגט, אז די מאמע איז געוועכט. אבראמטשיק זאָגט, אז מיט א קאַץ טאָר מען זיך נישט שפּיעלען, ווייל א קאַץ איז א טמא זאַך און א מזיק. אלסדינג וויסט אבראמטשיק, אלסדינג! ס׳איז דען דאָ א זאַך אויף דער וועלט, וואָס אבראמטשיק זאָל נישט וויסען?

IV

אלסדינג וויסט אבראמטשיק. אבראמטשיק וויסט, אז ס׳איז דאָ א לאַנד, א וויט לאַנד, זעהר א וויט לאַנד, וואָס מע רופט דאָס אמעריקע. דאָרט, אין דעם אמעריקע, האָבען זיי פריינט א סך און באַקאַנטע. דאָרט, אין דעם אמעריקע, איז אידען, קיין עין־הרע, גוט און פריילעך. אהינצו, אין דעם אמעריקע, וועלען זיי אריבערפאָהרען, אם ירצה השם, איבער־א־יאָהר, אז זיי וועלען באַקומען פון דאָרטען שיפסקאַרטען. אָהן שיפסקאַרטען קאָן מען אין אמעריקע נישט פאָהרען, ווייל ס׳איז א ים און אויפ׳ן ים איז א שטורעמווינט און עס וואַרפט מיט ספּנת־נפשות — אלסדינג וויסט אבראמטשיק!

אלסדינג! אפילו וואָס אויף יענער וועלט טהוט זיך. למשל, ער וויסט, אז אויף יענער וועלט איז דאָ א גן־עדן, פון אידענ׳ס־וועגען, געווהנליך. אין גן־עדן איז דאָ בוימער א סך מיט די שענסטע פירות. טייכען, וואָס פליסען בוימעהלן. דימענטען און בריליאַנטען וואַלגערען זיך אין די גאַסען. בויג זיך אָן, נעם אָן שטופ אָן פולע קעשענעס. און עהרליכע אידען זיצען דאָרטען טאָג ווי נאַכט און לערנען און האָבען הנאה פון דער שכינה...

אזוי דערצעהלט אבראמטשיק. און ביי מאיסייטשיקען און ביי דבורה'קען ברענען די אויגלעך, און זיי זענען מקנא זייער על־טערען ברודערעל, וואם ער ווייסט אלסדינג. אלסדינג ווייסט ער! אפילו וואם אויפ'ן הימעל טהוט זיך. אבראמטשיק שווערט, אז צוויי מאל אין יאהר: הושענא־רבה אויף דער נאכט און שבועות אויף דער נאכט, שפאלט זיך דער הימעל. אמת, ער אליין האט נאך קיינמאל נישט געזעהען, ווי דער הימעל שפאלט זיך, ווייל ס'איז נישטא ביי זיי קיין הימעל. דערפאר האבען אבער זיינע חברים געזעהען. זיי שווערען, אז זיי האבען אליין געזעהען, זיי זאלען אזוי זעהען אלדאם גוטם. זיי וועלען דאך נישט שווערען אויף א ליגען. ווי טאר מען שווערען אויף א ליגען? איין עבירה, וואם ביי זיי אויף דער גאם איז נישטא קיין הימעל. ס'איז דא א לאנגער שמאלער בלויער פאם, ווי א לאנגע שמאלע בלויע סטענגע. וואם קאן מען אין אזא שטיקעל הימעל זעהען, א חוץ צוויי דריי קליינע שטערענדלעך מיט איין אפשיין פון דער לבנה?... און בכדי צו איבערצייגען זיין יונגערען ברודער מאיסייטשיק און זיין קליין שוועסטערעל דבורה'קע, אז סע שפאלט זיך דער הימעל, געהט אבראמטשיק צו דער מאמע, שלעפט זי פאר'ן קליידעל:

— מאמע! איא, היינט שבועות ארום האלבע נאכט שפאלט זיך דער הימעל?

— דעם קאפ וועל איך דיר שפאלטען!

נעחאפט א מיאוס'ען פסק פון דער מאמע, ווארט אבראמטשיק אויפ'ן טאטען. דער טאטע איז אוועק אין מארק מיט א גאנצען אוצר שאכטלען.

— קינדער! אנו, טרעפט, וואם וועט היינט דער טאטע ברענגען א מתנה פונ'ם מארק?

אזוי זאגט אבראמטשיק, און די קינדער הויבען אן טרעפען, וואם וועט דער טאטע זיי ברענגען א מתנה פונ'ם מארק. זיי רעכענען־אויס אויף די פינגער אלסדינג, וואם ס'איז דא אין מארק, אלסדינג, וואם א מענטשענ'ס אויג קאן זעהען און וואם א מענ־

טשענ׳ס האַרץ קאָן נאָכוסטען: בולקעלעך און ביגעלעך און צו־קערקעס — און קיינער האָט נישט געטראָפען. און איהר וועט, האָב איך מורא, אויך נישט טרעפען. פּייסי דער איינבינדער האָט געבראכט צו טראָגען איצטיגס מאָל נישט קיין בולקעלעך, נישט קיין ביגעלעך, נישט קיין צוקערקעס. גראָז האָט ער געבראכט צו טראָגען, א פּאַק מיט גראָז. מאָדנע, לאָנגע, גרינע, שמעקענדיגע גראָזען.

און אלע דריי שענע קעפּלעך, אבראמטשיק, מאָיסייטשיק און דבורה׳קע, האָבען ארומגערינגעלט דעם פּאַטער.

— טאַטע! וואָס איז דאָס, אט דאָס אָ?

— דאָס איז גרינס.

— וואָס הייסט דאָס גרינס?

— גרינס אויף יום־טוב. אידען דארפען יום־טוב גרינס.

— וואו נעמט מען דאָס, טאַטע?

— וואו מע נעמט דאָס? המ... אין מארק קויפט מען דאָס, אין מארק...

אזוי זאָגט דער טאַטע, און ער צעווארפט דאָס גרינע שמע־קענדיגע גראָז איבער דער נאָר־וואָס אויסגעקהרטער שטוב, און ער קוועלט, וואָס ס׳איז גרין און סע שמעקט, און ער זאָגט צו דער מאַמע פרייליך, ווי זיין שטייגער איז:

— פּעסי, א גוט יום־טוב דיר!

— מזל טוב, א נייער הקדש! די ממזרים זיינע וועלען שוין האָבען וואָס צו מיסטיגען!...

אזוי ענטפערט איהם די מאַמע, נישט צופריעדען, ווי אלע מאָל, און שענקט, ווי אלע מאָל, די קינדער — דעם א זעץ, דעם א שטורך אין זייט, דעם א דרעה בייס אויהער. א מאָדנע מאַמע בייַ זיי! קיינמאָל איז זי נישט צופריעדען, תּמיד פּאַראומערט, שטענדיג פּארזאָרגט, פונקט דער היפּך פּונ׳ם טאַטען!

און די דריי שענע קעפּלעך קוקען אויף דער מאַמע, קוקען אויפ׳ן טאַטען, קוקען איינם אויף דאָס אנדערע. און אז טאַטע־

מאמע קערעוען זיך אפּ א ווייּלע אויף א זייט, טהוען זיי זיך א וואַרף אלע דריי אויף דער ערד, פּאלען־צו מיט'ן פּנים צום שמע־קענדיגען גראָז, קושען דאָם שמעקענדיגע גראָז, וואָם מע רופט דאָם גרינס, און וואָם אידען דארפען דאָם אויף יום־טוב, און וואָם מע קויפט דאָם אין מארק...

אלסדינג איז דאָ אין מארק, אפילו גרינס. אלסדינג קויפט דער טאטע. אלסדינג דארפען אידען און אלסדינג האָבען אידען. אפילו גרינס ! אפילו גרינס !...

גזלנים

איין אויסערגעוועהנליכע, נאר איין אמת'ע מעשה פון'ם חדר, ווי אזוי תלמידים האבען זיך אפגערעכענט מיט א רבין. דערצעהלט לכבוד ל"נ־בעומר.

נעשריבען אין יאהר 1909.

גַּזְלָנִים

א.

— ער פֿאָפּט נאָך?
— נאָך א מין פֿאָפּען!
— טפֿו זאָל ער ווערען!
— וועקט איהם אויף! וועקט איהם אויף!
— לייב־דרייב־אָבדיריק!
— שטעה־אויף, מיין פויגעלע!
— עפּען־אויף דיין אויגעלע!

קוים וואָס איך ריים דורך די אויגען, הויב אויף דעם קאָפּ, קוק מיך ארום אויף אלע זייטען און דערזעה א גאנצע חאליאסטרע ווייסע־חברה'ניקעס, מיינע חברים פונ'ם חדר. דאָס פענסטער איז אָפּען, און צוזאמען מיט זייערע גלאנצענדיגע אויגלעך רייסען זיך אריין מיט א פרייד און מיט א געלעכטער די ערשטע שטראהלען פון דער ליכטיגער וואַרעמער פריהמאָרגענדיגער זון. איך קוק מיך ארום אויף אלע זייטען.

— זעהט נאָר, ווי ער קוקט!
— ווי א זינדיגער מענטש!
— האָסט אוגז נישט דערקענט?
— האָסט פֿארגעסען, אז מיר האָבען היינט ל"ג־בעומר?

אך! ל"ג־בעומר?... ווי א בליץ פליהט־דורך דאָס וואָרט איבער אלע מיינע אברים. עס טהוט מיך א בריה און א טראָג־אויף פון בעט. אין איין פּהרף־עין בין איך אויף די פים. נאָך א מינוט — בין איך איין אָננעטהאָנענער, איין איינגעוואשענער, א פּארטיגער, און זוך אויף די מאמע. זי איז פּארטראָגען מיט'ן אָנ־בייסען און מיט די קלענערע קינדער.

— מאמע, היינט איז ל"ג־בעומר.

— א גוט יום־טוב דיר. וואָס זשע וויל־סט דו?

— זאָל־סט מיר געבען צושטייער אויף דער סעודה.

— וואָס זאָל איך דיר געבען? מיינע צרות? צי מיינע וועהטינען?

אזוי זאָגט צו מיר די מאמע און איז גרייט פון דעסטוועגען מיר געבען צושטייער אויף דער סעודה. מיר דינגען זיך אפילו: איך וויל וואָס מעהר; זי גיט מיר וואָס וויבצוגער. איך וויל צוויי אייער; זאָגט זי: א קרענק אין די ביינער. הויב איך אָן מיט בייזען; שענקט זי מיר צוויי פּעטש. וויין איך; בעט זי מיך איבער מיט איין עפּעל. וויל איך א מאראנץ; זאָגט זי: „טרפה'נער האלז, וואָס נאָך וועסט דו אויסטראכטען?"

און מיינע חברים פון יענער זייט פענסטער זעצען די נשמה:

— וועסט אמאל געהן, צי ניין?

— לייב־דרייב־אָבדיריק!

— דער טאָג שטעהט נישט!

— גיכער! גיכער!

— ווי א וויכער!

מיט גרויסע צרות קום איך דורך מיט דער מאמע, חאָפּ דעם אָנפּייסען מיט מיין חלק צושטייער אויף דער סעודה און לויף־ארויס, א פרישער, א לעבעדיגער, א פרייליכער, צו מיינע חברים, אין ליכטיגען וואַרעמען אינדרויסען ארויס, און אלע אינאיינעם לאָזען מיר זיך באַרג־אראָפּ אין חדר אריין.

ב.

אין חדר איז א טומעל, א יריד, א געשריי ביז'ן הימעל. צוויי צעהנדליג העלזער רעדען אלע אויף אין מאל. דער טיש איז פול מיט פל־טוב. אזא סעודה, ווי היינטיגען ל"ג־בעומר, האבען מיר נאך נישט געהאט קיינמאל נישט. א סעודה מיט בראנפען און מיט וויין. דאם האבען מיר צו פארדאנקען אונזער חבר בערעל יאסעל דעם וויינער'ס. א פלעשעל בראנפען האט ער געבראכט צו טראגען, גוטען בראנפען. און צוויי פלעשלעך וויין האט ער אויך געבראכט צו טראגען, אמת'ען וויין, וויאראזיג, יאסעל דעם וויינער'ס אייגענע ארבייט. דעם בראנפען — דאם האט איהם דער טאטע געגעבען, און די צוויי פלעשלעך וויין האט ער אליין געגומען.

— וואם הייסט, אליין געגומען?

— וואם פארשטעהסט דו נישט, גוויישער קאפ? געגומען פון דער פאליצע שטילערהייט, אז קיינער זאל נישט זעהען.

— סטייטש! הייסט דאך עס ג'ננבה'ט?

— חכם בלילה! נו, איז וואם?

— וואם הייסט, איז וואם? נו, און „לא תגנוב"?

— צוליעב דער יום־טוב'דינער סעודה, בהמה!

— איז א מצוה גנבה'נען?

— אודאי! וואם זאגט איהר אויף דעם חכם פון דער מהר־נשתנה?

— וואו שטעהט עס?

— ער וויל, איהר זאלט איהם זאגען, וואו סע שטעהט?

— זאג איהם, אז סע שטעהט אין ספר פראלניק.

— אין פרק „ויקח".

— דף למד בים־באם!

— ראש־חודש קרעמעניץ.

— חא־חא־חא!

— שאט, קינדער, מאזעפע נעהט!

מיט א מאל ווערט שטיל, ווי צו דער שטילער שמונה־עשרה. אלע זיצען מיר ארום טיש, ווי די סטאטקעס, ווי די נעבאכלעך, שטילע, גאלדענע קינדער, קאנען קיין צוויי נישט צעהלען, גאט די נשמה שולדיג.

ג.

מאזפע — אזוי הייסט דער רבי אונזערער. דאס הייסט, דער אמת'ער נאמען זיינער איז נאר ברוך־משה, נאר מחמת ער איז אראפגעקומען צו אונז נישט לאנג פון מאזפעווקע, האט איהם די שטאדט א נאמען געגעבען „דער מאזפעווקער", און מיר, חדר־יונגלעך, האבען איהם פארקירצט, און ס'איז געוואָרען פון „מאזפעווקער" — „מאזפע". איבעריגענס, תלמידים, אז זיי קרוינען א רבין מיט אזא שענעם נאמען, האט ער דאס מסתמא כשר פאר־דינט. לאם איך איהם פארשטעלען:

א קליינס, א טרוקענס, א דארס, א פארזעהעניש. איהר זאלט זאגען — א סימן פון א באָרד, צי פון וואָנסים, צי פון ברעמען. נישט, חלילה, מחמת ער גאלט זיי, נאר גלאט אזוי, זיי ווילען נישט וואפסען. זיי האבען זיך אנגערעדט. דערפאר אבער האט ער א פאר ליפען, און א נאז — אי, א נאז! א קויליעטש, א הארן, א שופר. און א קול האט ער, ווי א גלאק, א שאנת ארי, ברומט ווי א לייב! פון וואנען נעמט זיך צו אזא מין באשעפענים אזא מורא'דיגע געמבע? און פח וואו נעמט זיך צו איהם אזוי פיעל? אז ער נעמט אייך אן מיט די דארע קאלטע פינגער ביי דער האנט, דערזעהט איהר יענע וועלט, און אז ער לאזט אייך אראפ א פאטש, פיהלט איהר איהם דריי מעת־לעת דורכאנאנד. לאנג שמועסען מיט אייך האט ער פיינט. פאר דער מינדסטער זאך, שולדיג, נישט שולדיג, איז ביי איהם איין משפט: לעג זיך!

— רבי! יאסעל־יעקב־יאסעל'ס האט מיר א זעץ געטהאן.

— לעג זיך!

— רבי, ס׳א לויגען! ער האָט מיר פריהער דערלאַנגט מיט׳ן פוס גלייך אין זייט אַריין.

— לעג זיך!

— רבי! חיים־בערעל־לאפעס האָט מיר אַרויסגעשטעלט א צונג.

— לעג זיך!

— רבי, שקר וכזב! אַדרבה, ער האָט מיר געשטעלט א פייג.

— לעג זיך!

און איהר מוזט זיך לענען. עס וועט אייך נישט העלפען קיין זאַך. אפילו אלי דער רויטער, וואָס איז שוין א בר־מצוה־יונגעל, און א חתן, און טראָגט א זילבערנעם זייגער — נו, מיינט איהר, אז ער וועלט נישט געשמיסען? אָהאָ, נאָך א מין! אלי זאָגט: אז אָט דאָס שמייסען, וואָס ער שמייסט זיך, וועט איהם אויס־פאלען באָקאָם. ער וועט זיך מיט איהם אמאל, זאָגט ער, אפ־רעכענען, מיט מאזעפען, אזוי, אז ער וועט איהם, זאָגט ער, האָבען צו געדענקען אויף קינד׳ס־קינדער! — אזוי זאָגט אונז אלי אלע מאל נאָך די שמיץ, און מיר געבען איהם צו:

— אָמן הלואי, פון דיין מויל אין גאָט׳ס אויהערען.

ד.

אָפגעדאוועט מיט׳ן רבין, ווי דער שטייגער איז (אליין דאוונען לאָזט ער אונז נישט; ער ווייסט, אז אָהן איהם וועלען מיר העכער האלב איבערהיפען), רופט זיך אָן צו אונז מאזעפע מיט זיין לייבען־שטימע:

— נו, קינדער, אצינד וואשט אייך און זעצט אייך צו דער סעודה, און נאָכ׳ן בענטשען וועל איך אייך לאָזען פריי אויס׳ן שפאציער.

מיר זענען אפילו געוואוינט ל״ג־בעומר צו מאכען די סעודה אויף יענער זייט שטאָדט, אויף דער פרייער לופט, אויף דער

הויליער ערד, אונטער גאָט׳ס הימל, ווארפען די פויגעליעך ברעקליעך ברויט, ליאזען זיי אויך וויסען, אז ס׳איז ל״ג־בעומר אויף דער וועלט. נאָר מיט מאזעפען מאכט מען נישט קיין ליאנגע מחזקות. מאזעפע, אז ער זאָגט: „זעץ דיך" — דארף מען זיך זעצען, אניט — קאָן ער הייסען זיך ליעגען...

— ברוכים היושבים! — זאָגט אונז דער רבי נאָכדעם, ווי מיר האָבען געמאכט המוציא.

— קומט מיט עסען! — זאָגען מיר איהם פון יוצא וועגען.

— עסט געזונט! — מאכט ער צו אונז. — עסען וויל איך נאָך נישט, נאָר „שהפל נהיה בדברו" וואָלט איך, מהיכא־תיתי, אפשר מאכען. וואָס איז דאָס ביי אייך דארטען אין פליעשעל? בראָנפען? — זאָגט ער און ציהט אויס די טרוקענע האָנט מיט די דארע פינגער צום פליעשעל בראָנפען און גיסט זיך אָן א גלעזעל, פארזוכט און פארקרימט זיך מיט די ליפען אזוי, אז מיר זענען שטארקער פון אייזען, וואָס מיר שיסען נישט אויס קיין גלעזעלעכטער.

— וועמע׳ס איז דאָס אזא הארבע זאך? — פרעגט ער און נעמט נאָך א ביסעל. — נישט קיין שליעכט ביסעל משקה, כליעבן. — און נעמט נאָך א ביסעל און טרינקט צו אונז ליחיים.

— ליחיים, קינדער, נאָט זאל געבען, מיר זאָלען דערליעבען איבער־א־יאָהר און... און... און נישטאָ ביי אייך, וואָס צו איבער־חאָפען, פארבייסען? מילא, איך וועל זיך שוין וואשען און ליכבוד ל״ג־בעומר שוין מיט אייך אינאיינעם עפים צובייסען...

וואָס איז דאָס געוואָרען מיט אונזער רבין? נאָר נישט דער מאזעפע! אויפגעליעגט, בארעדעווידיג, די בעקליעך פארצוויקעלט, די נאָז רויט און די אויגען גלאָנצען. ער קייעט און רעדט און ווייזט אויף די פליעשליעך ווימאָראָזיג.

— וואָס איז דאָס דארט ביי אייך פאר א ווייז? פסח׳יגער, אפנים? (ער פארזוכט, ציהט־אויס די ליפען). פססס! איין חריפות אין דער וועלט! (טרינקט). שוין ליאנג נישט געטרונקען

אזא ווייז, כלעבען! (צו יאָסעלן דעם ווייגער׳ס זוהן מיט א גע־לעכטערעל). א רוח אין דיין טאטענ׳ס קעלער אריין, חע־חע! פארהאן ביי איהם, האָב איך נעזעהען, פעסלעך, אָהן א שיעור פעסלעך, על הגפן ועל פרי הגפן, און דוקא פון רייגע ראָזינקעס, חע־חע! לחיים, קינדער!... לאָז גאָט געבען, איהר זאָלט זיין עהרליכע פרומע אידען און איהר זאָלט... איהר זאָלט... אויפ־עפענען דאָס צווייטע פלעשעל... נעמט צו קאפלעך, פאר וואָס נעמט איהר נישט? און טרינקט לחיים. לאָז גאָט געבען, אז... (ער באלעקט זיך און די אויגען קלעפען זיך איהם). אז... אז... אלדאָס גוטס מיט כל ישראל...

ה.

אָפגענעסען און אָפגעבענטשט מזומן, רופט זיך אָן צו אונז מאזעפע און די צונג בעת־מעשה פלאָנטעט זיך ביי איהם:

— האָבען מיר, הייסט עס, מקיים געווען, הא? די מצוה פון סעודת ל״ג־בעומר. נו, און ווייטער? הא?

— ווייטער וועלען מיר נעהן אויפ׳ן שפאציער.

— הא? אויפ׳ן שפאציער? אויסגעצייכענט. למשל, וואוהין?

— אין שווארצען וועלדעל אריין.

— הא? אין שווארצען וועלדעל? אויסגעצייכענט גוט! איך געה אויך מיט אייך. אין א וואלד שפאציערען גענהן איז זעהר גוט, זעהר געזונט, מחמת א וואלד... הא? אָט וועל איך אייך געבען צו פארשטעהן דעם שכל פון א וואלד...

און מיר לאָזען זיך נעהן אלע מיט׳ן רבין הינטער דער שטאָדט. תחילת איז אונז א ביסעל פריקרע, וואָס דער רבי נעהט מיט אונז. נאָר פתח שין — שא! און דער רבי נעהט אין מיטען, מאכט מיט די הענט און גיט אונז צו פארשטעהן דעם שכל פון וואלד:

— די טבע פון וואלד, פארשטעהט איהר מיך, דאָס הייסט, דער אויבערשטער האָט איהם שוין אזוי באשאפען, אז ער זאל זיין פול מיט בוימער, און אויף זיי, אויף די בוימער הייסט דאָס, זאלען זיין צווייגען, און די צווייגען זאלען זיין באוואכסען מיט בלעטלעך, גרינע הייסט דאָס, און זיי זאלען שמעקען, די בלעטלעך הייסט דאָס, ארויסלאזען פון זיך א ריח־ניחוח, א געשמאקען זענעפטיגען ריח...

און בעת־מעשה ציהט דער רבי מיט דער נאָז דעם געשמאקען זענעפטיגען ריח, חאטש מיר זענען נאָך ווייט פונ׳ם וואלד, און דער ריח איז דערווייל נאָך עפּים נישט אזוי געשמאק און זענעפטיג...

— הא? וואָס שווייגט איהר? — מאכט צו אונז דער רבי. — זאָגט עפּים א גוטע זאך, זינגט עפּים א לידעל. הא? איך בין אויך געווען אמאל א יונגעל א קונדס, ווי איהר, חע־חע, אויך געהאט א רבין, ווי איהר, חע־חע...

דאָס, וואָס מאוועפע איז געווען אמאל א קונדס, ווי מיר, און געהאט א רבין, ווי מיר, קומט אונז אוים מאָדנע וויזלד און כּמעט שווער צו גלויבען: מאוועפע — א קונדס?! מיר שטעלען זיך פאָר א בילד, ווי אזוי אונזער רבי מאוועפע איז געווען אמאל א קונדס, געהאט א רבין, און דער רבי פלעגט איהם... מיר האָבען גאָר מורא טראכטען אזא זאך... נאָר איין אלי שטעלט זיך איין און גיט איהם א פרעג:

— רבי! אייער רבי פלעגט אויך אזוי שמייסען, ווי איהר שמייסט אונז?

— הא? נאָך א מין שמייסען, חע־חע!

מיר קוקען אויפ׳ן רבין און איינס אויף דאָס אנדערע, און מיר פארשטעהען זיך... מיר העלפען איהם לאכען „חע־חע״ אזוי לאנג, ביז מיר זענען שוין ווייט הינטער דער שטאָדט, אינ׳ם בריי־טען פרייען פעלד, נישט ווייט פונ׳ם שוואַרצען וועלדל.

ו.

אין פעלד איז מחיה, א גן־עדן. גרין שמעקענדיג גראָז. ווייסע קווייטעלעך. געלע שפרינקעלעך. גרינגע פליענעלעך. און אויבען די בלויע יארמעלקע האָט זיך פארשפרייט אהן איין עק. און אקעגען דער וואלד, אָנגעטהאָן יום־טוב'דיג. און אויף די בוימער די פויגעלעך שפרינגען פון איין צווייגעל אויפ'ן אנדערען און פיש־טשען. דאָס געבען זיי אונז אָפּ א ברוך־הבא, סקאָצעל קומט, באַ־גריסען אונז מיט'ן ליעבען פרייען טאָג ל"ג־בעומר. מיר זוכען־אויס א שאָטען אונטער א געדיכטען בוים, א שוץ פון דער ברע־נענדיגער זון, און זעצען זיך אויס אלע אויף דער ערד, און דער רבי אין מיטען.

דער רבי איז מיעד פונ'ם וועג. ער טהוט א פאל־אנידער אויף דער ערד, ציהט זיך אויס מיט'ן פנים ארויף. די אויגען קלעפען זיך איהם. די צונג קוים וואָם זי פלאָנטעט:

— איהר זענט טייערע גאלדענע קי־קינדער... אידישע קינדער... צדיקים... איך האָב אייך ליעב, און איהר האָט מיך ליעב... אײַ, איהר האָט מיך לי־ליעב?

— אזוי ווי אויגענווהטיג! — ענטפערט איהם אלי.

— הא? איך וויים, אז איהר האָט מיך לי־ליעב... — זאָגט איהם דער רבי.

— נאָט זאל אייך אזוי ליעב האָבען! — זאָגט איהם אלי.

מיר וועלען דערציטערט און רופען זיך אָן צו אלין:

— נאָט איז מיט דיר!

— נאראָנים! — ענטפערט אונז אלי מיט א געלעכטער. — וואָם האָט איהר מורא? איהר זהט דען נישט, אז ער איז בגילופין?...

— הא? — זאָגט צו איהם דער רבי מיט איין אויג (דאָס אנדערע אויג שלאָפט שוין). — וואָם זאָגסט דו עפּים אזעלכעם?

צדיקים?... אלע צדיקים... אדרבה... מהיכא־תיתי... דער שומר ישראל... חל־חל־חל... חרררררסססס...

און אונזער רבי ווערט אנשלאָפען געשמאָק, און זיין חראָפען לאָזט זיך הערען פון זיין נאָז, ווי א קול פון א שופר, ווייט אין וואלד אריין. און מיר זיצען אלע ארום איהם און עם ווערט אונז סומנע אויף דער נשמה:

„אט דאָס איז אונזער רבי? אט דאָס איז דער, וואָס מיר ציטערען פאר זיין קוק? אט דאָס איז מאועפע?"...

ז.

— קינדער! — מאכט צו אונז אלי. — וואָס זיצען מיר, ווי די נאפודעלעס? לאָמיר עפּים צוטראכטען א שטראָף פאר מאועפען.

עס באלט־אָן אויף אונז א פחד.

— וואָס האָט איהר מורא, נארָאנים? — זאָגט צו אונז נאָך א מאל אלי. — איצטער איז ער געגליכען צו א מת, צו א בר־מינן.

מיר ווערען נאָך מעהר דערציטערט, און אלי דרש'ענט ווייטער:

— איצט קאָנען מיר מיט איהם טהון וואָס מיר ווילען. א נאָנצען ווינטער האָט ער אונז געשמיסען, ווי די שעפסען. לאָמיר זיך חאָטש איין מאל אין איהם נוקם זיין.

— וואָס ווילסט דו איהם טהון?

— גארנישט. איך ווייל איהם נאָר איבערשרעקען.

— מיט וואָס וועסט דו איהם איבערשרעקען?

— אט ווערט איהר באלד זעהן. — זאָגט צו אונז אלי און שטעהט־אויף פון דער ערד און געהט־צו צום רבין און נעמט־ארָאפ פון איהם דעם גארטעל און רופט זיך אָן צו אונז:

— זעהט איהר? אט מיט זיין אייגענעם גארטעל ווילען מיר איהם צובינדען צום בוים אזוי, אז ער זאל זיך אליין נישט קאָנען אויפבינדען! נאָכדעם ווערט איינער פון אונז צוגעהן צו איהם

נאָהענט און אריינשרייען איהם גלייך אין אויהער אריין: „רבי, גזלנים!"

— וואָם זשע וועט זיין?

— גאָרנישט. מיר וועלען אנטלויפען, און ער וועט שרייען „שמע־ישראל".

— ביז וואנען וועט ער שרייען?

— ביז ער וועט געוואוינט ווערען.

און נישט לאנג געטראכט, נעמט אלי דעם גאָרטעל און בינדט איהם א האנט אויף א האנט און ביידע הענט צום בוים, און מיר שטעהען און קוקען און א שוידער געהט אונז איבער איבער'ן לייב:

„אָט דאָם איז אונזער רבי? אָט דאָם איז דער, וואָם מיר ציטערען פאר זיין קוק? אָט דאָם איז מאָפּעזע?"

— וואָם שטעהט איהר, ווי די לעהמענע גולמס? — זאָגט צו אונז אלי. — אז נאָט האָט אונז געטהאָן א נס און מאָזעפּע איז ביי אונז אין די הענט, טא לאָמיר האָפּען א טענצעל!

און מיר נעמען זיך אלע ביי די הענט און מיר דרעהען זיך, ווי די ווילדע מענטשען, ארום אונזער רבין, און טאנצען און שפרינגען און זינגען, טאקי נאָר ווי די משוגעים.

— עד כאן אומרים בשבת הגדול! — זאָגט אלי. און מיר שטעלען זיך אָפּ, און אלי געהט־צו צום רבין, בויגט זיך אַן איבער איהם גאנץ נאָהענט און שרייט איהם אריין אין אויהער אריין הויך, אויף אזא קול, וואָם קאָן אויפוועקען א טוידטען:

— גוואלד! רבי! גזלנים! גזלנים!! גזלנים!!!...

ח.

פיל אוים'ן בויגען לאָזען מיר זיך לויפען אלע, ווי איין מענטש, האָבען מורא זיך אָפּשטעלען אפילו אויף איין רגע, מורא אפילו א קוק טהון צוריק. א פּחד איז געפאלען אויף אונז אלע

און אפילו אויף אלין, חאָטש ער הערט ניט אויף צו שרייען אויף אונז:

— שוטים! נאַראָנים! בהמות! וואָס לויפט איהר?

— וואָס לויפט דו?

— איהר לויפט, לויף איך אויך.

אין שטאָדט זענען מיר אריין מיט אין אימפּעט און מיט א געשריי:

— גזלנים!... גזלנים!!...

מענטשען האָבען דערזעהען אונז לויפען, לויפען זיי אונז נאָך. דערזעהען, אז מענטשען לויפען, האָבען אנדערע מענטשען זיך נעלאָזט נאָך יענע מענטשען.

— וואָס לויפט מען?

— פון וואַנען זאָלען מיר וויסען? אלע לויפען, לויפען מיר אויך.

קוים מיט צרות האָט זיך אייננעזעבען אָפּשטעלען איינעם פון אונז, און אויף איהם קוסענדיג, זענען מיר שוין אלע שטעהן געבליבען און נישט אויפגעהערט צו שרייען: גזלנים! גזלנים! גזלנים!...

— וואו? וואו? וואו?

— דאָרט, אין שווארצען וועלדעל, זענען אָננעפאלען אויף אונז גזלנים, געבונדען דעם רבין צו א בוים, נאָט וויסט, אויב ער לעבט נאָך...

ט.

אויב איהר זענט אונז מקנא, וואָס מיר זענען פריי, וואָס מיר געהען נישט אין חדר (דער רבי ליגט קראנק), איז אומזיסט. אומזיסט! קיינער וויסט נישט, וועמען דער שוך קוועטשט... קיינער, קיינער וויסט נישט, ווער זענען די אמת'ע גזלנים... מיר זעהען זיך בכּמעט נישט איינס מיט דאָס אנדערע. און אז מיר

באגענען זיך, איז דאָס ערשטע: „וואָס מאכט דער רבי?" (שוין אויס „מאזעפע"!). און אז מיר דאוונען, בעטען מיר גאָט פאר'ן רבין און וויינען, וויינען שטיל־ערהייט: „רבונו של עולם! רבונו של עולם!"... און אלי? — פרענט אונז נישט אויף אלין. ימח שמו זאָל ער אייך ווערען, אָט דער אלי!...

עפילאָג.

אז דער רבי איז נעזונט געוואָרען (א וואָך זעכס איז ער נעלעגען אין היץ און נערעדט מיט גזלנים) און מיר זענען נעקומען אין חדר אריין, האָבען מיר איהם קוים דערקענט. אזוי שטארק האָט ער זיך איבערנעביטען. וואו איז אהינגעקומען זיין לייבען־שטימע? דעם קאנטשיק האָט ער ערגיץ פארוואָרפען. אויס „לעג זיך". אויס „מאזעפע". און אויפ'ן פנים האָט זיך אויסגעצויגען ביי איהם א שטילע וווייכע מרה־שחורה. א געפיהל פון חרטה גנבה'ט זיך אריין צו אונז אינוועניג, און מאזעפע ווערט אונז מיט א מאָל טייער, איינגעבאקען אין הארצען. אך, ער זאָל דאָס פיר־האלטען, א קרום ווארט אונז זאגען! גלייך ווי גארנישט געווען... נאָר פלוצים שטעלט ער זיך אָפּ אין מיטען לערנען און בעט אונז, מיר זאָלען איהם נאָך א מאָל דערצעהלען, ווי אזוי איז געווען די מעשה דעמאָלט, ל"נ־בעומר, מיט די גזלנים. מיר פוילען זיך נישט און דערצעהלען איהם איבער נאָך א מאָל און נאָך א מאָל די אייני־גע'חזר'טע מעשה אויף אויסוועניג, ווי אזוי גזלנים זענען מיט א מאָל ארוים פון וואלד, האָבען זיך ארויפגעוואָרפען אויף איהם, געבונדען, געוואלט קוילען מיט א מעסער, האָבען מיר זיך געלאזט לויפען אין איין אימפעט אין שטאָדט אריין און מיט אונזער גוואלד האָבען מיר איהם גערעטעוועט...

דער רבי הערט אונז אויס ביז'ן סוף מיט צוגעמאכטע אויגען. נאָכדעם טהוט ער א זיפץ און א פרעג מיט א מאָל:

— וויסט איהר פאר געווים, אז דאָס זענען געווען גזלנים?
— וואָס דען זענען דאָס געווען?
— אפשר פּת־ליצנים?...

און דעם רבינ'ס אויגען קוקען ערגיץ וויט אין דער וועלט אריין, און עס מאַהלט זיך אונז אויס, אז אויף זיינע משונה גראָבע ליפּען שוועבט א מאָדנע חיטרע שמייכעלע...

א פסח אין דאָרף

געשריבען אין יאָהר 1910.

אַ פּסח אין דאָרף

א.

לאָזען ווינטען בלאָזען. לאָזען שטורעמס פייפען. לאָז די וועלט זיך קאהרען. איין אלטער דעמב, וואָס שטעהט משׂשת ימי־בראשית, וואָס זיינע וואָרצלען דערגרייכען מי יודע וואוהין — וואָס הערט ער ווינטען? וואָס הערט ער שטורעמס?...

דער אלטער דעמב — דאָס איז נישט קיין סימבאָל. דאָס איז א לעבעדיגער מענטש, וואָס זיין נאָמען איז נחמן וועריעוווקער פון וועריעוווקע. א איד פון הויכען וואופּס, א בריייטבייניגער, א „גבר". די שטאָדט־אידען קוקען אויף איהם און זענען איהם מקנא, און צו גלייכער צייט מאכען זיי פון איהם חוזק: „שלום עליכם, וואָס מאכט עפּעס א איד אין געזונט?"... נחמן ווייסט, אז מע לאכט פון איהם און פון זיין „גדל"ע", בויגט ער זיך איין, ער זאָל אויסקוקען א ביסעל מעהר אידישליך. נאָר עס העלפּט ווינציג. צו גרויס אויסגעוואכסען.

אין וועריעוווקע איז נחמן וועריעוווקער איין אלטגעזעסענער. „נאש לאחמאן" — אזוי הייסט ער ביי די וועריעוווקער גויים, וואָס האלטען איהם פאר נישט קיין שלעכטען מענטשען, פאר א בר־שכל, האָבען ליעב זיך דורכשמועסען מיט איהם אמאל גלאט אזוי פון בעל־הבתישקייט. מע האלט זיך מיט איהם איין עצה: וואָס טהוט מען מיט'ן ברויט? — „לאחמאן" האָט א לוח, ווייסט

ער, צי ברויט וועט היינטיגם יאָהר זיין וואָלוועל, צי טייער. און אמאָל — פון וועלט־זאכען: „לאחמאן" פאָהרט אין שטאָדט, זעהט ער זיך מיט א מענטשען, ווייסט ער, וואָס אויף דער וועלט טהוט זיך...

עס איז שווער גאָר פאָרצושטעלען זיך וועריוווקע אָהן נחמן וועריוווקער. נישט נאָר דער טאטע זיינער, פייטעל וועריווקער, איז געבוירען און געשטאָרבען אין וועריווקע, נאָר אפילו דער זיידע, אריה עליו־השלום, געווען א איד א חכם און א וועלט־זאָגער, פלעגט זיך באריהמען, אז דערפאר הייסט דאָס דאָרף וועריווקע, וויל אריה וועריווקער וואָהנט דאָרטען, וואָרום אויידער וועריווקע איז נאָך געווען וועריווקע, איז ער, אריה וועריווקער, שוין געווען א וועריווקער... אזוי פלעגט זאָגען דער זיידע זיינער. אמאָליגע אידען!

און געזאָגט האָט עס אריה וועריווקער, מיינט איהר, גלאָט אזוי? אריה איז נישט געווען קיין פראָסטער איד, וואָס זאָל זאָגען א גלייכווערטעל אָהן א מיין. געמיינט האָט ער דאָס די „גזירות". אין זיינע צייטען זענען אויך געווען גזירות אויף אידען. מע האָט נאָך דעמאָלט געהאָט געשמועסט, אז מע וועט טריבען אידען פון די דערפער. און נישט נאָר געשמועסט, נאָר טאקי געטריבען. אלעמען האָט מען געטריבען און ארויסגעטריבען. און דעם אלטען אריה וועריווקער — אזאָס. א סברה, אז דער גובערנאטאָר אליין האָט נאָרנישט געקאָנט מאכען, וואָרום אריה וועריווקער האָט אויסגעוויזען על־פי „זאקאָן", אז איהם קאָן מען פון וועריווקע אזוי גרינג נישט ריהרען. אמאָליגע אידען!

ב.

אודאי, אז מע האָט אזא פריוויליגיע אויף צו זיין אין וועריווקע, א מין „זכות־אָבות", איז מען בייַ זיך תקיף און מע לאָכט פון דער גאנצער וועלט. וואָס הערט אונזער נחמן וועריווקער

„גזירות"? „טשערטא"? „צירקוליארען"?... וואָם הערט, אשטייגער, נחמן א גוי א רשע, קורעטשקא, מיט זיינע פזמונות, וואָם ער ברענגט איהם אלע מאל פון וואלאסט? קורעטשקא איז א גויעץ א נידעריגער מיט קורצע פינגער, געהט אנגעטהאן אין א פאדיאווקע, הויכע שטיוועל, א זילבערנע קייט מיט א זיגער — מעשה פריץ. ער איז א שרייבער אין וואלאסט. דעריבער ווייסט ער פון אלע שוועדע הערצער. דערצו לייענט קורעטשקא אלע גוטע גאזעטען, וואָם שרייבען היינט מסירות אויף אידען — פעך און שוועבל!...

קורעטשקא איז, אזוי זיך, דוקא נישקשה פון א גוי. ער איז נחמנ'ס א שכן און פלומרשט א גוטער־ברודער. אז קורעטשקאן טהוט וועה א צאָהן, גיט איהם „לאחמאן" א שוויינקעכץ. אדער אז קורעטשקא'ס ווייב, למשל, געהט צו קינד און דארף געלענען ווערען, איז „לאחמאנקע" ביי איהר די הויבאם. נאָר עפּים פון א צייט, דער רוח זאל איהם ווייסען, זינט ער האָט זיך אנגעלייענט מיט די שענע גאזעטען, איז קורעטשקא געוואָרען גאָר איין אנדער גוי. „עשו האָט זיך אין איהם צערעדט"... אלע מאל קומט ער צום אידען מיט א נייעס: „א נייער גובערנאטאָר"... „א נייער צירקוליאר פונ'ס מיניסטער"... „א נייע „ראספּאריאזשעניע" וועגען אידען"... דעם אידען רייסט זיך טאקי בעת מעשה אפּ אין הארצען און עם ווערט איהם פארקיהלט אינוועניג דער מאמע'ס מילך, נאָר א מכה דארף א גוי ווייסען. און דער איד הערט איהם אויס מיט א שמייכעלע און ווייזט איהם אויף דער האנט, ווי איינער רעדט: „וועז דאָ וועט אויסוואכסען האָר"...

לאזען גובערנאטאָרען זיך בייטען, לאזען מיניסטאָרען שרייבען צירקוליארען. וואָם נעהער זיך עס אן מיט נחמן וועריווקער פון וועריווקע?

ג.

לעבען לעבט נחמן ווערעביווקער אין ווערעביווקע גאנץ נישקשה'דיג. דאָם הייסט, צו די פריהערידע יאָהרען קומט דאָס נישט. אודאי אז דער זיידע אריה האָט געלעבט, איז געווען אנדערע יאָהרען. אוי, יאָהרען! גאנץ ווערעביווקע איז דעמאָלט, קאָן מען זאָגען, געווען זיערס. נישט איינע, נאָר עטליכע פּרנסות האָבען זיי געהאט: א שענק, א קלייט, א מיהל, א קאָמער פון תּבואה. און פּרנסה איז געווען, טאקי ווי מע זאָגט, מיט טעלער און מיט לעפעל. דאָס איז אָבער אלץ געווען אמאָל. היינט האָבען זיך די אלע זאכען אויסגעלאָזט. אויס שענקען, אויס קלייטען, אויס קאָמערען פון תּבואה. גאָרנישט. גאָלע גאָרנישט. פרעגט זיך א קשיה: וויבאלד אזוי, היינט וואָס זיצט א איד אין ווערעביווקע? — וואו זשע דען זאָל ער זיצען? אין דער ערד? אנו, לאָז נאָר נחמן א פּרוב טהון פּארקויפען די דירה — ווערט ער שוין אויס ווערעביווקער. ער וועט שוין הייסען דעמאָלט איין איינגעבעטענער, א פרעמדער. און אזוי איז פּאָרט איין אייגען ווינקל. א שטוב איין אייגענע, א דירה אויף צו זיצען. און ביי דער שטוב א גאָרטען. דאָס ווייב און די טעכטער ארבייטען אליין דעם גאָרטען, און אז גאָט העלפּט, עם איז א גערעט, איז פּארהאן גרינס א גאנץ זומער און קאָרטאָפּלים אויף גאנצען ווינטער, ביז העט־העט נאָך פּסח. פון קאָרטאָפּלים אליין קאָן מען אָבער נישט לעבען. צו קאָרטאָפּלים, זאָגט מען, דארף מען האָבען ברויט. און קיין ברויט איז נישטא. נעמט מען דעם שטעקען און מע גיהט זיך דורך איבער'ן דארף עפּים האנדלען. תּון אז נחמן גיהט זיך דורך איבער'ן דארף עפּים האנדלען, קומט ער שוין נישט אהיים מיט לעדיגע הענט. וואָס גאָט גיט, דאָס קויפט ער: א ביסעל אייזען־ברעך, א טאָפּ הירזש, איין אלטען זאק, אניט — איז גאָר א פעלכעל. דאָס פעלכעל ציהט מען אוים, מע לופטערט דאָס דורך און מע טראָגט דאָס אוועק צו אברהם־אליה דעם קירזשנער אין

שטאָדט אריין. און פון די אַלע גליקען — איז אָדער מע פאר־דיענט, אָדער מע דערלעגט. דערויף איז מען א סוחר. „קופּץ קאָס סטרעלעץ" — זאָגט נחמן, וואָס האָט ליעב א גוויש וועלט. און אברהם־אליה דער קירזשנער, א איד מיט איין אונטערגע־בליטער נאָז און מיט שוואַרצע פינגער, ווי איינגעטונקטע אין טינט, לאכט פון איהם, וואָס ער איז אזוי ווייט פאַרגרעבט גע־ווארן אין דאָרף, צווישען גויים, אז אפילו א וועלט איז ביי איהם אויך א גוויש...

ד.

יאָ, פאַרגרעבט געוואָרן. נחמן פיהלט אַליין, אז וואָס וויטער — ווערט מען אַלץ מער פאַרגרעבט. אודאי, וועו זיין זיידע אריה וועלביווקער, עליו־השלום, זאָל אויפשטעהן און א קוק טהון אויף זיין איניקעל! אי־אי־אי! דאָס איז געווען א איד! אויך א גוואַרדיאן, נאָר א איד פון תורה. געקענט פּרק און מחזור און תהלים אויף אויסוועניג. אמאָליגע אידען! און ער, נחמן, וואָס קען? עס זאָל אייך צו קיין חרפה נישט זיין — קוים־קוים דאוונען. נאָר גוט איז דאָס. זיינע קינדער וועלען דאָס אויך נישט קענען... און טהוט ער א קוק אויף די קינדער, ווי זיי וואַכסען אַלע אין שטויבער אריין, הויך און בריים, אזוי ווי ער, און „נע טשיטאַטע, נע פיסאַטע", אויך אזוי ווי ער, — וועלט איהם צעהן לעבער אין הארצען. און מעהר ווי אויף אַלעמען טהוט איהם וועה דאָס הארץ אויף דעם סאַמע יונגסטען, אויפ'ן מיזיניק. פייטעל הייסט ער. א נאָמען נאָך זיין טאַטען, פייטעל וועלביווקער, עליו־השלום. א גערַאַטען קינד אָט דער פייטעל, מיט אַלע מעלות. אפילו דער וואוכם אויך א קלענערער, איין איידעלער, מעהר אידישלעך. א אידיש קינד... היינט האָט דאָס א קעפּעלע — א מיניסטערשען קאָפּ. סך־הכל איין מאָל נאָר האָט מען איהם באוויזען אין סידור אויף א ציקאַוועסט איין „אלף"

מיט א „בית", ווייסט ער שוין, וועלכעם איז איין „אלף" און וועלכעם איז א „בית". קיינמאל וועט ער אייך נישט זאגען אויף איין „אלף" — א „בית", און אויף א „בית" — איין „אלף". וואכסט אזא גאלד אין דארף, משטיינס געזאגט, צווישען קעלבלעך און חזירים, שפיעלט זיך מיט קורעטשקא'ס זוהנדעל פעדקא, פאהרט מיט איהם רייטענדיג אויף איין שטעקען, יאגען זיך ביידע נאך איין קאץ, גראבען ביידע איין גריבעל און טהוען ביידע אלסדינג, וואס קליינע קינדער קאנען טהון. זעהט נחמן, ווי זיין קינד שפיעלט זיך מיט'ן „שרץ", פארדריסט דאס איהם, און ער טריקענט, ווי איין אונטערגעהאקטער בוים...

ה.

און פעדקא איז דוקא א „גערעטענער שייגעץ", א „מחירה'דיג פנים מיט א חנ'עוודיגער מארדע", מיט ווייסע פלאכסענע האר, אין איינע יאהרען מיט פייטלען. און איז נאך פייטלען די כפרה. און פייטעל איהם האט אויך נישט פיינט. א גאנצען ווינטער ליגען די ביידע קינדער, יעדער ביי זיין טאטען אויפ'ן אויוועז, ציהען זיך צום פענסטער און בענקען איינס נאך דאס אנדערע. זעלטען־זעלטען, ווען זיי האבען די זכיה צו זעהען זיך. נאר אט איז אוועק דער ווינטער, דער לאנגער בייזער ווינטער. אט האט זיך אויפגעדעקט די שווארצע ערד פון איהר ווייסען קאלטען שלייער. און א שיין האט געטהאן די זון. און א טריקען האט געטהאן דאס ווינטעל. און א גרעזעל האט זיך באוויזען. און דארטען, בארג־ארפּ, דאס טייכעל זשומעט. און דאס קעלבעל האט צעלאזט די נאזלעכער און נישטערט. און דער האהן האט צוגעמאכט איין אויגעל און שטעהט א פארטראכטער. און אלץ ארום און ארום האט אויפגעלעבט, אלץ גרינט, אלץ פרעהט זיך: ס'איז ערב פסח! — דעמאלט קאן מען שוין מעהר נישט איינהאלטען אין שטוב נישט פייטלען, נישט פעדקאן. ביידע חאפען זיך ארויס אויף גאט'ס

וועלט, וואָס האָט זיך געעפענט פאר זיי ביידען גלייך. און ביידע נעמען זיי זיך פאר די הענט און מע לאָזט זיך לויפען אהין, צום בארג, וואָס שמייכעלט צו זיי ביידען גלייך: „קינדער, אהער!"... און מע שפרינגט אקעגען דער זון, וואָס גריסט זיי ביידען גלייך און רופט זיי ביידען צו זיך: „קינדער, אהער!" און אז זיי מיעדען זיך איין לויפענדיג, זעצען זיי זיך ביידע אוועק אויף גאָט'ס ערד, וואָס וויסט נישט קיין אידען, וואָס וויסט נישט קיין גוי: „קינדער, צו מיר, צו מיר!"...

ל

ביידע האָבען זיי וואָס צו דערצעהלען — אזא לאנגען ווינטער נישט געזעהען זיך. פייטעל באריהמט זיך פאר זיין חבר פעדקא, אז ער קען שוין כּמעט דעם גאנצען אלף־בית. און פעדקא באריהמט זיך, אז ער האָט א בייטש. באריהמט זיך פייטעל, אז ביי זיי איז היינט ביינאכט פּסח. ביי זיי איז שוין דאָ מצות אויף אלע אכט טאָג פּסח און ווייַן אויף ארבע כּוסות. „נעדענקסט, פעדקא, פאר־איאהרען האָב איך ארויסגעטראָגען א מצה?" „מאצא?" — זאָגט פעדקא און איבער זיין חנ'עוודיגער מאָרדע צעגיסט זיך א בריט שמייכעלע. אפּנים, ער האָט זיך דערמאנט אינ'ם טעם פון דער פאראיאהריגער אידישער מצה... „ביזט א בעלן, פעדקא, פאר־זוכען איצט א שטיקעל מצה? פרישע מצה?" — א שאלה א ביסעל, אויב פעדקא איז א בעלן! מע דארף נאָך פרענען? „נו, קום זשע אהין", זאָגט איהם פייטעל און ווייזט איהם אויפ'ן בארג, וואָס גרינט צו זיי און ווינקט צו זיי: „אהער, קינדער, אהער!"... און ביידע דראפען זיך ארויף א בארג, בלייבען שטעהן א ווייַלע פאר'כּשופ'ט, קוקען דורך די פינגער אויף די שפּיעלענדיגע שיטערע שטראהלען פון דער ליעבער זון און טהוען זיך א וואַרף ביידע אויף דער נאָך־פייכטלעכער ערד, וואָס שמעקט שוין מיט גרינעם. און פייטעל שלעפּט־ארויס פון אונטער'ן לייבסערדאק א פרישע, א

וויסע, א קיילעכיגע מצה, אנגעשטאכען אין דער לענג און אין דער בריים פון ביידע זייטען מיט קליינע לעכעלעך. און פערקא באלעקט זיך שוין באצייטענס, נאר איידער פייטעל האט צע־ שפאלטען די מצה פונקט אויף דער האלב און צעטיילט זיך מיט זיין חבר. „וואם וועסט דו זאגען, פערקא, אויף דער מצה?" — וואם זאל פערקא זאגען, אז ס'איז ביי איהם א פול מויל מיט מצה, וואם טרישטשעט אונטער די צייהן און צעגעהט אויף דער צונג, אזוי ווי שניי? נאר איין מינוט — און אוים מצה. „מעהר נישטא?"... — טהוט איהם פערקא א קוק אריין מיט די גרויע אויגען אונטער'ן לייבסערדאק און באלעקט זיך, ווי א קאץ נאך פוטער. „דו וואלסט דען געגעסען נאך?" — פרעגט איהם פייטעל תמ'עוואטע, קייענדיג דאם לעצטע שטיקעל מצה, און קוקט אויף איהם שעלמיש, מיט חיטרע שווארצע אויגלעך. א שאלה א ביסעל, אויב פערקא וואלט נעגעסען נאך! „טא ווארט א ביסעל, זאגט איהם פייטעל, איבעראהר וועט זיין נאך"... ביידע צעלאכען זיך פון דער המצאה און, נישט נעזאגט איינער דעם אנדערען קיין ווארט, גלייך ווי מע האט זיך צונויפגערעדט פריהער, טהוען זיך ביידע א ווארף און א קאטשע־אראפ, ווי צוויי קנויללען, גיך־גיך, בארג־אראפ.

ז.

אויף יענער זייט בארג שטעלט מען זיך אויף די פים און מע באטראכט דאם זשומענדיגע טייכעל, וואם לויפט־אפ אין א זייט, לינקס, און אליין לאזט מען זיך רעכטס, וווייטער און וווייטער איבער'ן ברייטען פרייען פעלד, וואם איז נאך נישט אומעטום גרין, נאר ניט האפענונג גאר אין גיכען גרין צו ווערען, וואם שמעקט נאך נישט מיט גראז, נאר ניט האפענונג גאר אין גיכען מיט גראז צו שמעקען. און זיי געהען און געהען, שוין אהן ווערטער, נאר פארטראכט און פאר'כשופ'ט, איבער דער ווייכער שמעקענדיגער ערד, אונטער דער

לייכטענדיגער שמייכלענדיגער זון. נישט זיי געהען, נאָר זיי שווימען. און נישט זיי שווימען, נאָר זיי פליהען. זיי פליהען גלייך מיט די פויגלען, וואָס שוועבען פאָר זייערע אויגען, וואָס טוקען זיך און טראָגען זיך אַין דער גרינער לופט פון דער דאָזיגער ליעבער וועלט, וואָס דער לעבער גאָט האָט באשאפען פאָר אלץ, וואָס לעבט. שא, זיי זענען שוין ביי דער מיהל. דאָס איז דאָך דעם סטאראָסטע'ס ווינטמיהל. אמאָל איז דאָס געווען נחמן וועקערעביווקער'ס מיהל. היינט געהערט זי צום סטאראָסטע. אָפּאנאס הייסט ער. א חיטרע גוי מיט איין אויהערינגע, און האָט שוין א סאמָוואר אין שטוב. אָפּאנאס דער סטאראָסטע איז א רייכער בעל־גוף. אַ חוץ דער מיהל, האָט ער נאָך א קלייט אויך. טאָקי די קלייט, וואָס האָט געהערט אמאָל צו נחמן וועקערעביווקער. מיט חיטראָסט האָט ער אויסגעדונגען דעם אידען, צוגענומען ביי איהם די קלייט מיט דער מיהל... אלע מאָל, אז עס קומט אין דער צייט, געהט זי, די מיהל. נאָר היינט נישט. היינט איז שטיל. נישטאָ קיין ווינט. א מאָדנער פאָר־פּסח. א פאָר־פּסח אָהן ווינטען. דעריבער שטעהט זי, די מיהל. פאָר אונזערע חברים, פייטעל און פעדקא, איז דאָס דוקא א מעלה. אז די מיהל שטעהט, קאָן מען זי בעסער באָטראכטען. אין א מיהל איז דאָ וואָס צו זעהען. די מיהל אליין איז נאָך נישט אזא־נ־אנטיק, ווי דער באלעק, דער קלאָץ, וואָס איז געלעגט געוואָרען, מיט א רעדעל ביי'ם שפיץ, אויף צו קערעווען די מיהל אהין, וואו דער ווינט בלאָזט. און אָט אויף דעם באלעק האָבען זיך די צוויי חברים אוועקגעזעצט, און ערשט דאָ האָט זיך אנגעהויבען ביי זיי א געשפּרעך, אייגם פון די גע־שפּרעכען, וואָס האָבען נישט קיין אנהויב און האָבען נישט קיין סוף. פייטעל דערצעהלט חידושים פון שטאָדט. דער טאטע האָט געהאט אנומעלטען איהם מיטגענומען אין שטאָדט. געווען מיט איהם אין מארק, געזעהען קלייטען. נישט א י י ן קלייט, ווי ביי זיי אין וועקעביווקע, נאָר א ס ך קלייטען. און נאָכדעם, פארנאכט, אזוי דערצעהלט פייטעל, זענען זיי געגאנגען אין שוהל.

דער טאטע האָט געהאט יאָהרצייט נאָך זיין טאטען. „נאָך מיין זיידען, הייסט עס. דו פארשטעהסט, פעדקא, צי דו פארשטעהסט נישט?"

עס קאָן זיין, אז פעדקא פארשטעהט, נאָר ער הערט נישט. וואָרום ער פאָהרט־ארויס פלוצים מיט א מעשה, וואָס עס קלעפט זיך, ווי איין ארבעם צו דער וואנט. פעדקא דערצעהלט פייטלען, ווי אזוי ער האָט פאראיאָהרען דערוועהען א פויגעל־נעסט אויף א הויכען בוים. האָט ער געוואָלט ארויף, האָט ער נישט געקאָנט. האָט ער געוואָלט דערלאַנגען מיט א שטעקען, האָט ער נישט גע־קאָנט. האָט ער גענומען וואַרפען שטיינדלעך, און האָט אזוי לאַנג געוואַרפען, ביז ער האָט אראָפגעוואַרפען צוויי קלייניע באַרבלוטיגטע פויגעלעך.

— דער'הרג'עט? — זאָגט פייטל מיט שרעק און פאר־קרימט זיך.

— יונגעטשקע. — פארענטפערט זיך פעדקא.

— אָבער דער'הרג'עט?

— אָהן פערערלעך, געלע פיסקעלעך, גראָבע בייכעלעך.

— אָבער דער'הרג'עט? דער'הרג'עט?...

ח.

ס'איז שוין געווען נישט פריה, אז אונזערע יונגע חברים, פייטל און פעדקא, האָבען, נאָך דער זון אין הימל, זיך ארומ־געקוקט, אז ס'איז שוין צייט צו גיין אהיים. פייטל האָט שוין געהאט פארגעסען, אז הייַנט אויף דער נאכט איז פסח. האָט ער זיך דערמאנט, אז די מאמע דארף איהם נאָך אויסצוואָגען דאָס קעפל און אָנטהון נייע הויזען. און ער האָט זיך געגעבען א חאפ־אויף, און פעדקא נאָך איהם, און ביידע האָבען זיי זיך געלאָזט מיט דער זעלבער פרישקייט און מיט דער זעלבער פרייד צוריק

אהיים. און בכדי איינער זאָל נישט קומען פּריהער און דער אנ־דערער שפּעטער, האָט מען זיך, ווי אמת'ע חברים, געזומען פּאר די הענט און מע איז געפּלויגען פּיל אויס'ן בויגען אין דאָרף אריין. און אז זיי זענען געקומען אין דאָרף אריין, איז פּאר זייערע אויגען ארויסגעמאַטען אזא מין בילד:

נחמן וועריוקער'ס שטוב איז באַלעגערט מיט גויים און גויעם, שקצים און שיקסעס. קורעטשקא דער שרייבער און אָפּאנאַס דער סטאראָסטע, דער סטאַרשינא און דער סאָטסקע און דער אוראַדניק — אַלע דאָ. אַלע רעדען, אַלע פּילדערען. און נחמן מיט דער נחמנ'קע שטעהען אין מיטען, טענה'ן עפּים און מאכען מיט די הענט. נחמן האָט איינגעבויגען זיך, ווישט דעם שוויים מיט ביידע הענט. ביי דער זייט שטעהען די עלטערע קינדער נחמנ'ס, פּינסטער ווי די ערד... פּלוצים בייט זיך איבער דאָס גאנצע בילד. איינער טהוט אַ ווייז אויף די צוויי יונגע חברים, און דער גאנצער עולם מיט'ן שרייבער, מיט'ן סטאַרשינא, מיט'ן סטאראָסטע, מיט'ן סאָטסקע, מיט'ן אוראַדניק בלייבען שטעהן, ווי געלעהמטע. נאָר איין נחמן טהוט אַ קוק אויפ'ן עולם, גלייכט זיך אוים מיט זיינע בריייטע גוואַרדיאַנסקע פּליצעס: „נו? ? ?" — און צעלאַכט זיך. און די נחמנ'קע טהוט אַ פּלעסק מיט די הענט און הויבט גאָר אָן צו ווייגען... דער סטאראָסטע מיט'ן סטאַרשינא מיט'ן סאָטסקע מיט'ן אוראַדניק טרעטען־ארוים און גלייך אויף זיי:

— וואו זענט איהר געווען, אזעלכע און אזעלכע?

— וואו מיר זענען געווען? ביי דער מיהל זענען מיר געווען.

. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .

ט.

ביידע חברים, אי פייטעל, אי פערקא, האבען געהאט נאכדעם זייער עהרליך אויסקומעניש. און ביידע האבען נישט פארשטאנען, פאר וואס?

פייטעלען האט דער טאטע, ראשית חכמה, אפגעשמיסען מיט דער יארמעלקע: „א יונגעלע זאל וויסען". וואס זאל א יונגעלע וויסען?... און, אפנים, פאר רחמנות האט איהם די מאמע צוגענומען פונ'ם טאטענ'ס הענט, איהם איינגעטיילט פון איהר זייט א פאר סטוסאקעם און טאקי באלד געזומען איהם אויסצוואגען דאס שווארצע קעפעל אויף יום־טוב און האט ארייננעזעצט איהם אין א פאר נייע הויזלעך — דער אייניגער נארדערא3 זיינער אויף פסח — און זי זיפצט. וואס זיפצט זי?... און נאכדעם הערט ער, ווי די מאמע זאגט צום טאטען: „אוי, גאט זאל העלפען, מע זאל שוין איבערקומען אט דעם יום־טוב! עס זאל חאטש אפגעלויפען גלאט... עס וואלט געמעגט אוועק דער פסח נאך איידער ער איז געקומען!"... און פייטעל'ס קאפ קאן נישט פארשטעהן, פאר וואס זאל אוועק דער פסח איידער נאך ער איז געקומען?... און פייטעל ברעכט זיך דעם מח. ער פארשטעהט נישט דעם טאטענ'ס שמיץ. ער פארשטעהט נישט דער מאמע'ס קלעפ. ער פארשטעהט נישט, וואס פאר א מין ערב־פסח היינט איז אויף דער וועלט...

י.

און וויבאלד אז פייטעל'ס אידיש קעפעל פארשטעהט נישט, פארשטעהט דאך שוין פעדקא אודאי נישט, וואס דא טהוט זיך. פריהער האט איהם דער טאטע קורעטשקא אנגענומען פאר דער גריווע, גוט אנגעריסען איהם די וויסע פלאפסענע האר און נאך געשענקט א פאר פאטילעטשניקעם א פרידאטאק. די פאטילעטש־

ניקעם האָט פּעדקא צוגענומען, ווי א פּילאָזאָף: ער איז שוין דערצו געוואוינט געוואָרען. און ער הערט זיך צו, ווי זיין מאַמע רעדט מיט די גויעם און ווי יענע דערצעהלען עפּיס מאַדנע מעשיות. א מעשה פון א קינד, וואָס אידען האָבען פּארנארט צו זיך אין שטאָדט ערב פּסח, אָפּגעהאלטען אין א קעלער א טאָג מיט א נאכט און געוואָלט איהם נעמען צו דער ארבייט. האָט מען דערהערט דאָס געשריי, איז מען זיך צונויפּגעלאָפען, און מע האָט ארויסגעראטעוועט דאָס קינד. איז שוין געווען ביי דעם סימנים אויפ'ן לייב — פּיער שטעך אין פּיער זייטען, ווי א צלם...

אזוי דערצעהלט איינע א חוואטסקע גויע מיט א בריייטען אָטשיפּעק און מיט א רויט פּנים. און די איבעריגע גויעם הערען זי אוים און שאָקלען מיט די פּארבונדענע קעפּ און צלמ'ען זיך: „אוי, האָרענקא! אוי, לישענקא!"... און פּעדקא'ס קאָפּ קאָן נישט פּאַרנעמען, וואָס קוקען אויף איהם בעת מעשה די גויעם? און וואָס פּאַר שייכות האָט די מעשה צו איהם און צו פּייטלען? און פּאַר וואָס האָט איהם דער טאַטע קורעטשקא אָנגענומען ביי דער גריווע, אָנגעריסען ביי די ווייסע פלאָכסענע האָר און געשענקט א פּאַר פּאטילעטשניקעם א פּרידאָטאָק? עם אהרט איהם נישט אזוי די גריווע, עם אהרט איהם נישט אזוי די פּאטילעטשניקעם. דאָס איז ער ניט זשעדנע קיינמאָל. ער וואָלט נאָר א בעלן זיין וויסען: פּאַר וואָס עפּיס היינט אזא־נ־ארענטלעכע פּארציע — אי געטראָגען פּאַר דער גריווע, אי געריסען ביי די האָר, אי פּאטילעטשניקעם א פּרידאָטאָק? פּאַר וואָס?... פּאַר וואָס?...

יא.

. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .

— נו? — הערט פּייטעל, ווי דער טאטע זאגט צו דער מאמע באלד נאך פּסח מיט א שיינענדיג פּנים, גלייך ווי עס וואלט איהם געטראפען מי־יודע וואס פּאר א גליק. — איצ? דו האסט דאך אייגנעלעגט די וועלט? דו האסט דאך מורא געהאט?... א אידינע בלייבט א אידינע. אווען אונזער פּסח און זייער פּסח, און נאכנישט!...

— דאנקען גאט! — ענטפערט איהם די מאמע, און פּייטעל פּארשטעהט וויעדער נישט, וואס האט די מאמע מורא געהאט?... און וואס איז דא די גדולה, וואס דער פּסח איז אווען?... וואלט דען נישט בעסער געווען, דער פּסח זאל זיך נאך ציהען און ציהען?...

פּייטעל באגעגענט זיך מיט פּעדקאן אין דרויסען ביי זייער שטוב, קאן ער זיך נישט איינהאלטען און גיט איהם באלד איבער אלסדינג, ווי אזוי מע האט ביי זיי געדאווענט, און נאכדעם — ווי מע האט ביי זיי געגעסען. אוי, געגעסען! און ער גיט איהם איבער דעם טעם פון אלע פּסח'ינע מאכלים, וואס מע האט ביי זיי געגעסען, און פון דעם זיסען ווין, וואס מע האט ביי זיי ענטרונקען. און פּעדקא הערט זיך צו מיט קאפּ און פּארקוקט צו פּייטלען אונטער'ן לייבסערדאק. איהם חלומ'ט זיך נאך אלץ „מאצא"... פּלוצים לאזט זיך הערען איבער דער נאנצער גאס א קוויטש מיט א ניגון אויף א סאפּראן־שטימע:

— חוועד־קא! חוועד־קא!

דאס רופט די מאמע אהיים דעם קליינעם פעדקא, ער זאל געהן עסען ווארעמעס. נאר פעדקא חאפט זיך נישט. איצט וועט מען איהם שוין נישט טראגען פאר דער גריווע! ערשטענס, זענען זיי דאך נישט ביי דער מיהל. און צווייטענס, איז שוין „נאך פסח"... נאך פסח איז נישטא וואס מורא צו האבען פאר די אידען... לינט ער זיך דא אין דרויסען אויפ'ן בויך מיט'ן ווייסען קעפעל אויף די הענט, און אקענען איהם לינט פייטעל אויך אויפ'ן בויך מיט'ן שוואנצען קעפעל אויף די הענט. און דער הימעל איז בלוי, און די זון וואנעמט. און דאס ווינטעל גלעט און שפיעלט זיך. און דאס קעלבעל איז ביי דער זייט, און דער האהן איז דא מיט אלע זיינע וויבער. און ביידע קעפלעך, דאס ווייסע מיט'ן שוואנצען, לינגען אנגעשפאנט אויף די הענט, און מע רעדט, און מע רעדט, און מע רעדט, און מע קאן זיך גאר נישט אנרעדען...

יב.

און נחמן וועלביווקער איז נישטא אין דער היים. ער האט זיך געזומען דעם שטעקען און האט זיך פון גאנץ פריה אן געלאזט געהן איבער דעם דארף עפים האנדלען. ביי יעדען הויף שטעלט ער זיך אפ. ניט־אפ יעדען גוי דעם גוט־מארגען, רופט אן יעדען באזונדער ביי'ם נאמען, רעדט זיך דורך פון אלסדינג אין דער וועלט, נאר נישט פון דער ערב־פסח'יגער מעשה... נאר נישט פון די פסח'יגע פחדים... און פאר'ן אוועקגאנג שוין טהוט ער א טאפ אין וואגען: „געפינט זיך נישט ביי דיר, גוי, עפים א זאך, וואס דו דארפסט נישט?" „נישטא, לאחמאן". „אייזענבערג, א ביסעל הירזש, איין אלטע זאך, אדער נאר א פעלכעל?" „האב קיין פאראיבעל נישט, לאחמאן, נישטא נארנישט. א ביטערע צייט". „א ביטערע צייט? פאר'שכור'ט מן הסתם? אזא יום־טוב!"... „וער מיר שכור'ט? וואס מיר יום־טוב? א ביטערע צייט!"...

דער גוי זיפצט, און נחמן זיפצט אויך. און נאָכדעם רעדט מען א ביסעל פון זייטיגע זאכען, אזוי עס זאָל נישט אויסזעהען, אז ער איז געקומען האַנדלען. געהט ער אוועק פון דעם גוי צום אנדערען, צום דריטען — ביז ער טרעפט אָן עפּים וואָס, און קומט אהיים נישט מיט לעדיגע הענט.

און נחמן וועריווקער, איין אָנגעלאָדענער און א דערשוויצטער, שפּאַנט מיט זיינע גרויסע גוואַרדיאַנסקע פּיס אהיים און קלערט איצט נאָר פון איין זאך: וויפיעל שטעהט איהם דאָ צו פאַרדיענען, אדער צו דערלעגען? פון דער ערב־פּסח'יגער מעשה האָט ער שוין פאַרגעסען. פון די פּסח'יגע פּחדים האָט ער שוין פאַרגעסען. און דער שכן קורעטשקא מיט זיינע גופּערנאַטאָרען און מיט די צירקוליארען זענען אין דער מינוט אַרויסגעפלויגען פונ'ם קאָפּ. ער האָט איהם אין דער לינקער פּאה!...

לאָזען ווינטען בלאָזען. לאָזען שטורעמס פייפען. לאָז די וועלט זיך קעהרען. איין אלטער דעמב, וואָס שטעהט משׁשת ימי־בראשית, וואָס זיינע וואָרצלען דערגרייכען מי יודע וואוהין — וואָס הערט ער ווינטען? וואָס הערט ער שטורעמס?...

פסח מיט א קל־וחומר

געשריבען אין יאהר 1912.

פֶּסַח מִיט אַ קַלְוָחוֹמֶר

בין איך שוין וויעדער אין דער היים — אין פּתריליעווקע. א שאָק מיט יאָהרען ניט געווען. איצט בין איך געקומען צו פּאָהרען אויף פּסח צו־גאַסט צו מיינע „קליינע מענטשלעך".

דער ערשטער, וואָס איז מיר געקומען אַקעגען, איז געווען מנשה רב יחיאל דעם בעל־עגלה'ס א זוהנדעל, אויך א בעל־עגלה. איבערגעלאָזט האָב איך איהם א בחור'עץ אָהן א בּאָרד, נאָר מיט א שווארצער, עטוואָס באַוואַפסענער גראָבער ליפּ. שבת און יום־טוב אין שוהל פלעגען מיר, קונדייסים, איהם פּאַרשטופּען אין א ווינקעלע און געבען בוכענצים אָהן א שיעור, און ער פלעגט שווייגען. איצט טראָגט ער שוין א קלאָטשקעוואָטע באָרד, ווי דער טאַטע זיינער, איהם צו לעננערע יאָהר, און א לאַנגע, מיט סמאָלע אויסגעשמירטע, נאָקידקע, ווי דער טאַטע, איהם צו לעננערע יאָהר. און א בּאַרעדעוודיגער, א ריהרעוודיגער און א פּריילעכער איז ער אויך, ווי דער טאַטע, איהם צו לעננערע יאָהר. זיין טאַטע יחיאל, איהם צו לעננערע יאָהר, איז געווען ניט גלאַט א בעל־עגלה, נאָר א בעל־עגלה א בן־תּורה, א בעל־עגלה א למדן, א בעל־עגלה מיט א פּרק משניות, מיט א מעשה, מיט א משל און מיט א מדרש. אויף זייער בעל־עגלה'שען לשון וועלט דאָס אָנגערופען „א בעל־עגלה מיט חריין"... פּאַר איהם האָט א בעל־הבית נעהאָט דרך־ארץ. איהם האָט קיינער ניט געוואָגט זאָגען „דו", נאָר „זייט זשע מוחל, רב יחיאל!"

איך האָב געמיינט, אז דאָס איז רב יחיאל דער בעל־עגלה, איהם אָפּגענעבען שלום און געוואונדערט זיך, וואָס ער איז גאָר־ניט געוואָרט געוואָרען, קיין קאָפּ אפילו. לאָזט זיך אויס א מעשה, אז רב יחיאל איז שוין לאָנג אויף יענער וועלט, איהם צו לענגערע יאָהר, און ער איז זיין זוהן מנשה, אָט א יענער בחור, וואָס מיט דער שוואַרצער, גראָבער, עטוואָס באַוואָכסענער ליפּ. א שענע מעשה, נאָר א קורצע. ווי אזוי רעדט מען מיט איהם? אויף „דו", אדער אויף „איהר"?... איך זאָג איהם ניט „דו" און ניט „איהר".

— וואָס זשע מאכט מען? — פרעג איך.

— וואָס זאָל מען מאכען? — ענטפערט ער מיר. — מע בעל־עגלה'וועט... ווי דער טאטע, מיר צו לענגערע יאָהר.

— און מע לעבט?

— מע מוטשעט זיך און מע לעבט, וויא! ווי דער טאטע פלעגט זאָגען, מיר צו לענגערע יאָהר... מע פאָהרט־ארוים צום וואָקזאל צווישן מאָל א טאָג, טאָמער וועט נאָט צושיקען פּאַרשוינען, און קיין פּאַרשוינען זענען ניטא, חאָטש געב זיי א קרענק, ווי דער טאטע, מיר צו לענגערע יאָהר, פלעגט זאָגען, א חלירע זאָל אויף זיי קומען, מיר צו לענגערע יאָהר!...

איך האָק איהם איבער די קלוֹת און טהו איהם א פרעג:

— און וואָס הערט זיך עפּים מיט'ן פּסח?

— וואָס זאָל זיך הערען? — מאכט ער צו מיר פריילעך, ווי זיין טאטע, איהם צו לענגערע יאָהר. — דער פּסח וועט זיין מיט א קלוֹחומר, ווי דער טאטע, מיר צו לענגערע יאָהר, פלעגט זאָגען.

— מיט וואָסער א קלוֹחומר?

— מיט א קלוֹחומר ווייסט איהר ניט? — און ער דרעהט אויס צו מיר דעם קאָפּ, ווי זיין טאטע, איהם צו לענגערע יאָהר, און שמייכלענדיג דערצעהלט ער מיר א לאַנגע מעשה, וואָס ער האָט געהערט פון זיין טאטען, איהם צו לענגערע יאָהר, א מעשה

מיט א רבין, ווי אזוי דער רבי איז געפאָרען אויף שבת אהיים מיט א קלי־וחומר:

„איינמאל פאָהרט זיך דער רבי אהיים מיט זיין אייגענעם בעל־עגלה. וויא!... פרייטאג איז דאָס געווען, ערב שבת. פלוצים — טרראך! געפלאצט א ראָד. שטעלט זיך אָפּ דער בעל־עגלה: „רבי, וויא! וואָס טהוט מען?"... מאכט צו איהם דער רבי מיט א קלי־וחומר: „מה־דאָך א בידקע איז נאָר אויף צוויי רעדער, פון דעסטוועגען פאָהרט מען אויף איהר, היינט בפרט דיין וואָגען איז אויף דריי רעדער, וועט ער אודאי פאָהרען"...

„אָפּגעפאָהרען נאָך א ביסעל — טרראך! געפלאצט נאָך א ראָד. „רבי, וויא! וואָס טהוט מען איצט?" מאכט צו איהם דער רבי מיט א קלי־וחומר: „מה־דאָך א ליסעפער, וואָס האָט איין ראָד א גרויסע, די אנדערע א קליינע, פון דעסטוועגען פאָהרט מען אויף איהם, היינט בפרט דיין וואָגען, וואָס האָט צוויי גליכע רעדער, וועט ער אודאי פאָהרען"...

„אָפּגעפאָהרען נאָך א ביסעל — טרראך א ראָד! „רבי, וויא! וואָס טהוט מען איצט?" מאכט צו איהם דער רבי וויעדער מיט א קלי־וחומר: „מה־דאָך א שלימטען, וואָס האָט נאָר קיין רעדער ניט, פון דעסטוועגען פאָהרט מען אויף איהם, היינט בפרט דיין וואָגען, וואָס האָט א ראָד, וועט ער אודאי פאָהרען"...

„אָפּגעפאָהרען נאָך א ביסעל — טרראך די לעצטע ראָד! „וויא, רבי! וואָס טהוט מען איצטער?" מאכט צו איהם דער רבי מיט א קלי־וחומר: „מה־דאָך א לופט־באלאָן, וואָס איז ניט אויפ'ן הימעל, ניט אויף דער ערד, פון דעסטוועגען פאָהרט מען אויף איהם, היינט בפרט דיין וואָגען, וואָס איז אינגאנצען אויף דער ערד, וועט ער אודאי פאָהרען"...

— גוט, — זאָג איך צו מנשה'ן. — וואָס געהער זיך אָבער אָן דער קלי־וחומר מיט'ן פסח?

— עס געהער זיך זעהר אָן! — מאכט צו מיר מנשה שוין גאנץ ערנסט. — מה־דאָך גויים, וואָס האָבען ניט קיין מצה און

עסען אכט טאָג פסדר נאָלע חמיץ, שטארבען זיי ניט, היינט בפרט מיר, להבדיל, כתריעווקער אידען, וואָס פארמאָגען ניט קיין מצה און ניט קיין ברעקעל חמיץ, וועלען מיר אודאי ניט שטארבען!... טפוררו! אָט זענען מיר שוין אין כתריעווקע. וואוהין וועט איהר זיך הייסען אָפווארפען, רב שלום־עליכם, ווי מיין טאטע פלעגט זאָגען, מיר צו לענגערע יאָהר?...

איך קוק אויף מנשה'ן און טראכט מיר:

„רבונו של עולם! ווי איז דאָס מעגליך? אייגם פון די צוויי: אָדער דאָס איז ניט מנשה, נאָר זיין פאָטער רב יחיאל, איהם צו לענגערע יאָהר, מיט א יאָהר עטליכע און דרייסיג צוריק, בעת איך בין נאָך נעווען א יונגעל א קונדס און מנשה א בחור'עץ מיט א שווארצער, גראָבער, עטוואָס באוואָסענער ליפ, וואָס מיר פלעגען איהם פארשפאָרען אין ווינקעלע און געבען בוכענצים, אָדער... דאָס איז אינגאנצען א חלום!"

די וועלט געהט צוריק

א סינעמא־פאנטאזיע לכבוד חנוכה.

נעשריבען אין יאהר 1913.

די וועלט נעהט צוריק

א.

רַבִּי אברהַם'ע'לע ווייראך בענטשט חנוכה־לִיכט'לעך.

אויפ'ן לייוועגט א נגידיש הויז פון אלטפרענקישען שטאט. אלטפרענקיש, נאָר רייך מעבעל. אלטמאָדישע בילדער, צווישען זיי נאפאָלעאָן דער ערשטער, קייסער אלעקסאנדער, אויך אלטע אידישע גדולים און גאונים, מעשענע העסעם אויף די וועגט מיט סטרינעווע ליכט. פון דעם גלעזערנעם אלטען שראנק קוקען־ארוים גאָלדענע און זילבערנע כלים. צווישען זיי איין אלטער בעכער, איין אלטער הדס. נאָנץ פאָרנעט ביי דער טיר א גרוים זילבערן חנוכה־לעמפּעל, פיליגראָנע ארבייט, אונטערגעהאלטען מיט צוויי לייבען; אויבען פויגלען מיט מאָדנע אויסגעדרעהטע קעפּ. אלץ איז פאָרטיג צו בענטשען חנוכה־ליכט'לעך. דער בעל־הבית אליין, רַבִּי אברהם'ע'לע ווייראך, א גביר'ישער יונגערמאן, א טאטע פון קינדער, שטעהט גרייט מיט ווען לייכטעל (דער שמש) אין האנט; ער וואַרט נאָר אויף דער בעל־הבית'טע מיט די דיענסטען — זיי זאָלען אריינקומען פון קיך הערען איהם חנוכה־ליכט'לעך בענטשען. עם עפענט זיך די טיר און עם קומט־אריין פריהער די

בעל־הבית'טע, נחמה ווייראך, א ווייבעל א יפת־תואר, א סך ציערונג; איהר געהט־נאָך א קינד, א יונגעלע פון א יאָהר זיבצען־אכט, מיט א זיידען העמדעלע און מיט א גאָלדגעאַרבייט סאַמעטען יאַרמעלקעלע אויפ'ן קאָפּ. באַלד קומען־אָן אויך די דיענסטען, א אידינע א קעכין, א מיידעל א פּאָקאָיווע, א יונג א משרת מיט פּעטע באַקען און א ציקאַווע אידעל א מלמד אין איין אטלאַסענער קאַפּאָטע מיט א פּעלצען קאַפּעלישעל אויפ'ן קאָפּ. רב אברהמ'עלע ווייראך מאַכט די ברכה, בויגט זיך צו, צינדט־אָן די ליכטלעך, א ליכטעל נאָך א ליכטעל. דער גאַנצער עולם ענטפערט אָמן. אלע פּנימ'ער זאָגען־ארויס פּרייד, אלע אויגען פינקלען. רב אברהמ'עלע ווייראך נעמט־ארויס דאָס ביטעלע, גיט דעם קינד חנוכּה־געלט. די דיענסטען געהען־אָפּ. עס ווערט א באַוועגונג אויפ'ן עקראַן — עס קומען־אָן איינס נאָך איינס געסט, קרובים, שכנים און גלאַט אידען בעלי־בתים פון שטאָדט. אלע באַגריסען די בעלי־בתים, געבען דעם קינד חנוכּה־געלט. די געסט זעצען זיך אויס דערווייל ביי די קלייניע טישלעך. מע שפּיעלט ווער אין דאָמינאָ, ווער אין שאָך. מע גרייט צום טיש. מע שטעלט־אויס שטוהלען. דער בעל־הבית זעצט זיך אויבען־אָן. די בעל־הבית'טע בעט דעם עולם צום טיש. די דיענסטען טראָגען־אַריין אין גרויסע פּאָלומעסקעם געבאַקענע לאַטקעם, שמאלץ און גריוון און אנדערע גוטע זאכען. עס גיסט זיך ווין, אזוי ווי וואסער. דאָס קלייניע איציקעל חאפּט זיך אלע מאָל ארויס פון טיש, שפּיעלט אין דריידעל. אויפ'ן עקראַן שפּיגעלט זיך אָפּ דאָס דריידעל מיט די אותיות: נ. נ. ה. ש. דער עולם קלויבט נחת פון קינד. מע טרינקט לחיים.

ב.

ביי איסאק אבראמאוויטשען בענטשט מען חנוכה־ליכטלעך.

אויפ'ן עקראן דאס זעלבע הויז — באנויט. נייע בעלי־בתים. אין די שטריכען פונ'ם בעל־הבית איז צו דערקענען דעם קלייגעם איציקעל. ער איז אויסגעוואכסען. ער איז שוין אליין א גביר, א גרויסער גביר. זיין נאמען איז שוין איצט איסאק אבראמאוויטש. ער האט א ווייב א גרויסע אריסטאקראטקע. קלאפאטרא דאווידאוונא רופט מען זי — זי פיהרט די שטוב קוממיות'דיג, הויך־הויך אריסטאקראטיש. דאס הויז איז דאס זעלבע, נאר אנדער מעבעל, אנדערש באפוצט, מאדערן־סטיל. פון די אלטע העסעם איז נישטא קיין זכר. די אלטע בילדער ארא־פ. אויף זייער ארט הענגען נייע, מאדערן־בילדער. מע וואלט אויף געסט. עס שטעהען טישלעך, גרינע טישלעך. אויף די טישלעך ליגען צוגעגרייט פעשלעך קארטען, שטיקלעך קרייד מיט בערשטע־לעך — דער גאנצער קלאפערגעשייג. אין ווינקעל ביי דער טיר העגגט דאס אלטע זילבערנע חנוכה־לעמפעל — פון יוצא וועגען, צוליעב'ן טאטען — איין אלטע טראדיציע פארבליבען פון אמאליגע יאהרען.

איסאק אבראמאוויטש'עס בן־יחיד'על, **י א ש ע נ ק ע**, שפיעלט זיך דארט ערגיץ מיט דער באנע (א כריסטין). אלע מינוט קומט יאשענקא ארײן און ארויס. די באנע לויפט איהם נאך און שלעפט איהם אוועק. איינציגוויץ קומען זיך צוגוי־פ די געסט, לויטער אריסטאקראטען, מיט זייערע ווייבער, דאמען־אריסטאקראטקעס. אלץ איז אויסגעפוצט אויפ'ן שענסטען ארט. קלאפאטרא דאווידאוונא נעמט־אויף די געסט. עס קומט־ארײן פון א זייטיג חדר דעם בעל־הבית'ס פאטער, רב אברהמ'עלע

ווייראך, שוין רעכט וויים, געהט־צו צום לעמפּעל, וואָס ביי דער טיר, בויגט זיך צו, בענטשט חנוכה־ליכטלעך. עס רייסט זיך אריין דער קלייניער יאשענקע. קלעאָפּאטרא דאווידאָוונא קוקט בייז אויף דער באָבע; יענע שלעפּט איהם ארויס.

אויף א מינוט טהוט דער עולם אָן די היטלען. דער אלטער בענטשט־אָפּ חנוכה־ליכטלעך, געהט באלד אוועק. דער עולם איז איבערגעקומען. דאנקען גאָט... מע טהוט־אויס די היטלען, מע זעצט זיך אוועק ארום די נרינע טישלעך, מע נעמט זיך צו דער ארבייט.

ג.

קלעאָפּאטרא דאווידאָוונא האָט געהיירט!

אויפ'ן עקראָן — א קינדער־חדר'ל. א סך שפּיעלעכלעך און צאצקעס. אין ווינקעל צוגעגרייט א בוים — א יאלקע — באַצייטענס, לכבוד פּריסטמאס, פּיין צוגעקלויבען, שוין מיט ליכטלעך, און ווי מיט שניי באדעקט. יאשענקע רייסט זיך צו דער טיר. ער ווייל דוקא אהין, אין זאל, וואו די געסט. די באָבע האלט איהם דוקא צו, לאָזט איהם דוקא ניט. ער רייסט זיך, און זי לאָזט איהם ניט. יאשענקע דערף ניט זעהן, ווי מע בענטשט חנוכה־ליכטלעך. קלעאָפּאטרא דאווידאָוונא האָט אזוי געהיירט!...

ד.

וער ווייסט, וואָס מיר וועלען נאָך דערלעבען?

אויפ'ן לייוועגט די זעלבע זאל. איסאק אברהאמאָוויטש ווייראך שוין אויך וויסלעך געוואָרען. קלעאָפּאטרא דאווידאָוונא איז די זעלבע קלעאָפּאטרא דאווידאָוונא, נאָר שוין ניט אזוי גייציג, ווי

פריהער. א שטילע מרה־שחורה ליגט אויף זייערע פנימ'ער, ווי אויך אויף די פנימ'ער פון די געסט, וואס קומען שוין ניט מיט אזא אימפעט און זעצען זיך ניט אזוי האסטיג צו די גרינע טישלעך. קענטיג, אז יעדער טראגט א זארג ביי זיך אין הארצען, טיעף פאר־באָרגען. דאס אלטע זילבערנע חנוכה־לעמפעל הענגט זיך אלץ אויפ'ן זעלבען אָרט, ביי דער טיר. נאָר נישט דער אלטער רב אברהמ'עלע ווייראך געהט־צו בענטשען חנוכה־ליכטלעך. דער אלטער רב אברהמ'עלע ווייראך איז שוין לאנג אויפ'ן הייליגען אָרט. דאָ אין זאל, אין א שווארצער ראם געפאסט, הענגט זיין בילד — א גרייז־גרויער מאן מיט טיעף־פארזארגטע אויגען. חנוכה־ליכטלעך בענטשט א יונגער בחור, א סטודענטעל מיט רויטע בעקלעך. נאָכ'ן פנים איז צו דערקענען, ווער דאָס איז. דאָס איז יאָ־שענקע אזוי אויסגעוואפסען. ארום איהם — נאָר עטליכע סטודענטלעך, אלע אין די היטלען. נאָך די סימנים פון זייערע פנימ'ער און באוועגונגען איז צו דערקענען, אז די געסט זענען טיילווייז איבערראשט, טיילווייז צופריעדען: „ווייראכ'ס זוהנדעל שיינט א ציוניסט"... טאטע־מאמע קוקען זיך איבער א ביסעל פארשעמט. קלעאפאטרא דאווידאוונא פייערט. זי האט זיך קיינמאל ניט געראכט, אז ביי זיי זאל אויסוואפסען אזעלכעס... אזעלכעס... זי קנייטשט מיט די פלייצעס, זי ברעכט די הענט, זי קוקט פארזארגט אויף איהר קינד און אויף די געסט, האלב געשמייכעלט, האלב גרייט צו בעטען ביי זיי מחילה, גלייך ווי זי וואלט זיך פארזינדיגט קעגען עמיצען.

איהרע אויגען זאגען:

— די וועלט געהט צוריק!... ווער ווייסט, ווער ווייסט, וואס מיר וועלען נאָך דערלעבען?...

שלח־מנות

א בילד.

געשריבען אין יאָהר 1916.

שַׁלַח־מָנוֹת

האלב וואכעדיג, האלב יום־טוב'דיג, מיט א זיידענער פע־
טשיילע און מיט א פּאַרטוך, שטעהט די מאמע ביי'ם טיש, שטאַרק
צעטראַגען. עפּים א ווערטעלע אויסצורעדען — כּמעט א מאה
שלח־מנות'ען אָפּגעמען און כּמעט א מאה שלח־מנות'ען אָפּשיקען.
קיינעם נישט אָנזעצען, חלילה קיין טעות נישט האָבען, גערענקען
וועמען וואָס פּאר א שלח־מנות מע באַדאַרף אָפּשיקען. צום בייי־
שפּיעל: אז יענער שיקט אייך איין פּלעדעל, צוויי קישעלעך,
איין מאַהינדעל, צוויי שטיקלעך טאַרט, איין האָניג־טייגעל מיט
צוויי צוקער־לעקאכלעך, — באַדאַרפט איהר איהם אָפּשיקען, גע־
וועהנליך, צוויי פּלעדלעך, איין קישעלע, צוויי מאַהינדלעך, איין
שטיקעל טאַרט, צוויי האָניג־טייגלעך מיט דריי צוקער־לעקאכלעך.
מע באַדאַרף האָבען א קאָפּ פון א מיניסטער, חלילה נישט אָנמאכען
א חתונה, ווי עם האָט זיך אמאָל שוין געטראָפען ביי אונז אזא
אומגליק, דאָס הייסט, מע האָט אָפּגעשיקט איינער א נגידית'טע
צוריק איהר אייגענעם שלח־מנות, האָט זיך דאָס געטהאָן! עס איז
ארוים א מחלוקת צווישען די מאנען, מיט סקאַנדאַלען, מיט פּעטש,
מיט מסירות, מיט רדיפות, ווי געוועהנליך... היינט די מענטשען,
וואָס ברענגען דעם שלח־מנות, באַדאַרף מען אויך עפּים שענקען,
וועמען א קאָפּיקע, און וועמען צוויי, און וועמען נאָך מעהר ווי
צוויי... אָט עפּענט זיך די טיר און סע קומט־אַריין א מיידעל מיט
שטאַרק־רויטע האָר און מיט א סך קלייען אויפ'ן פּנים — דאָס איז

מיין רבינ׳ס א מיידעל. זי געהט־ארום פון איין בעל־הבית צום אנדערען און נעמט־צונויף די שלח־מנות׳ען פאר׳ן רבין. זי טראָגט אין האנט א שעלעכעל, איבערגעדעקט מיט א טישטיכעל. אינ׳ם שעלעכעל ליגט א לעקאכעל, אינ׳ם לעקאכעל שטעקט א ראָזינקע, און אויף דער ראָזינקע ליגט א זילבערנע מטבע. די מאמע דעקט־אויף דאָס טישטיכעל און לעגט־צו צו יענער מטבע נאָך א מטבע. און אויך דעם מיידעל רוקט זי עפּים אין האנט אריין. דאָס רויטע מיידעל ווערט נאָך רויטער און ווינטשעווטע, ווי איין אלטע: „דערלעבט איבער־א־יאָהר מיט אייער מאן און מיט אייערע קינדער"... נאָך דעם רויטען מיידעל קומט־אריין א געשוואלען בחור׳ל מיט איין אויפגעטראָגענער באק, אונטערגעבונדען מיט א בלויער פעטשייל. איין אויג א קליינס, דאָס אנדערע א ביסעל גרעסער. אין האנט האלט ער א מעשען טעצעל. אויף דעם טעצעל ליגט א פלעדעל, אויפ׳ן פלעדעל איז אויסגעצוויקעלט א פישעלע. דאָס פישעלע איז אנגעפילט מיט האָניג־פּאַרפּעל. און ביי דער זייט ליגען עטליכע זילבערנע מטבעות און א פּאָר קערבלעך פּאַפּיערענע. דאָס געשוואלענע בחור׳ל גייט־צו גלייך צו דער מאמע און שיסט־אוים אין איין אָטעם, ווי אויסגעלערנט אויף אויסווועניג: „א גוט יום־טוב, דער רב האָט אייך געשיקט שלח־מנות און דערלעבט איבער־א־יאָהר מיט אייער מאן און מיט אייערע קינדער"... דאָס געשוואלענע בחור׳ל נעמט־אָפּ זיין רח״ש און געהט־אַוועק אָהן א „זייט־געזונט", וואָרום די ווינטשעוואניע האָט ער על־פּי טעות אויסגעאפּט פריהער. און עס קומען־אָן אלע מאָל נייע פּאַרשוינען מיט נייע שלח־מנות׳ען: פונ׳ם דיין, פונ׳ם חזן, פון די שוחטים, פונ׳ם סופר, פונ׳ם תלמוד־תורה־מלמד, פונ׳ם בעל־תוקע, פונ׳ם בעל־מגילה, פונ׳ם מנקר, פונ׳ם וואסערפיהרער, פונ׳ם בעדער (אויך כּלי־קודש!), און נאָך די דאָזיגע אלע קומט צו געהן וועלווען דער שמש אליין, נעבאָך א קראנקער, א הייזעריגער, א יאדעשלייווער. ער בלייבט שטעהן א ווייל ביי דער טיר, חאפּט זיך ביי׳ם הארצען און פּאַרהוסט זיך.

— וואָס וועט איהר עפּעס זאָגען גוטס? — פּרעגט איהם די מאַמע שוין רעכט מיעד פון דער אַרבּייט.

— מע האָט אייך געשיקט שלח־מנות — מאַכט וועלווע און באַווייזט א לעקאַכע אין וואַנט. — דערלעבּט איבּער־א־יאָהר מיט אייער...

— פון וועמען איז? — פּרעגט איהם וויעדער די מאַמע און לעגט־אַריין די האַנט אונטער'ן פּארטוך; זי זוכט א מטבּע.

— פון מיר טאַקי אליין, דערלעבּט איבּער־א־יאָהר מיט אייער... — מאַכט וועלווע און פּארהוסט זיך. — האָט קיין פּאר־איבּע ניט, וואָס אליין... נישטאָ מיט וועמען צו שיקען... געווען איין מיידע, איז זי, ניט דאָ געדאַכט... איהר געדענקט דאָך מיין פּראַדלען, עליה השלום?...

וועלווע דער שמש פּארהוסט זיך אויף א גאַנצער מינוט, און די מאַמע טהוט זיך א חאַפּ צו דער קעשענע, נעמט־אַרויס עטליכע מטבּעות מיט א מאָל און רוקט איהם אַריין אין האַנט אַריין, און איז איהם מכבּד, אויסער דעם, מיט א שטיק טאָרט און מיט א פּאָר פּלעדלעך. וועלווע שטופּט דעם טאָרט מיט די פּלעדלעך אין בוזעם אַריין, דאַנקט און ווינטשעווועט: „דערלעבּט איבּער־א־יאָהר מיט אייער מאַן און מיט אייערע קינדער", און פּארהוסט זיך וויעדער א מאָל. איך טהו א קוק אויף דער מאַמע — און דערזעה, אויף איהרע שענע אויגען הענגט א טרער.

וועלווע דער שמש האָט מיט זיין שלח־מנות, וואָס ער האָט געבראַכט „פון זיך אליין", א ביסעל פּארשטעהרט אונז דעם יום־טוב. אָבער ניט אויף לאַנג. באַלד נאָך זיין אַוועקגאַנג קומען־אַן נייע פּארשוינען מיט נייע שלח־מנות'ען. און די מאַמע האַלט אין איין טייל געלט: א גראָשען אויף צוויייען, צוויי גראָשען אויף דרייען. און איטליכער באַזונדער באַקומט א שטיקעל טאָרט, א

פלעדעל, אדער א לעקאבעל — לאז אים ארעמאן אויך וויסען פונ׳ם הייליגען יום־טוב...

— דערלעבט איבער־א־יאהר מיט אייער...

— גם אתם! דערלעבט אויך איבער־א־יאהר!...